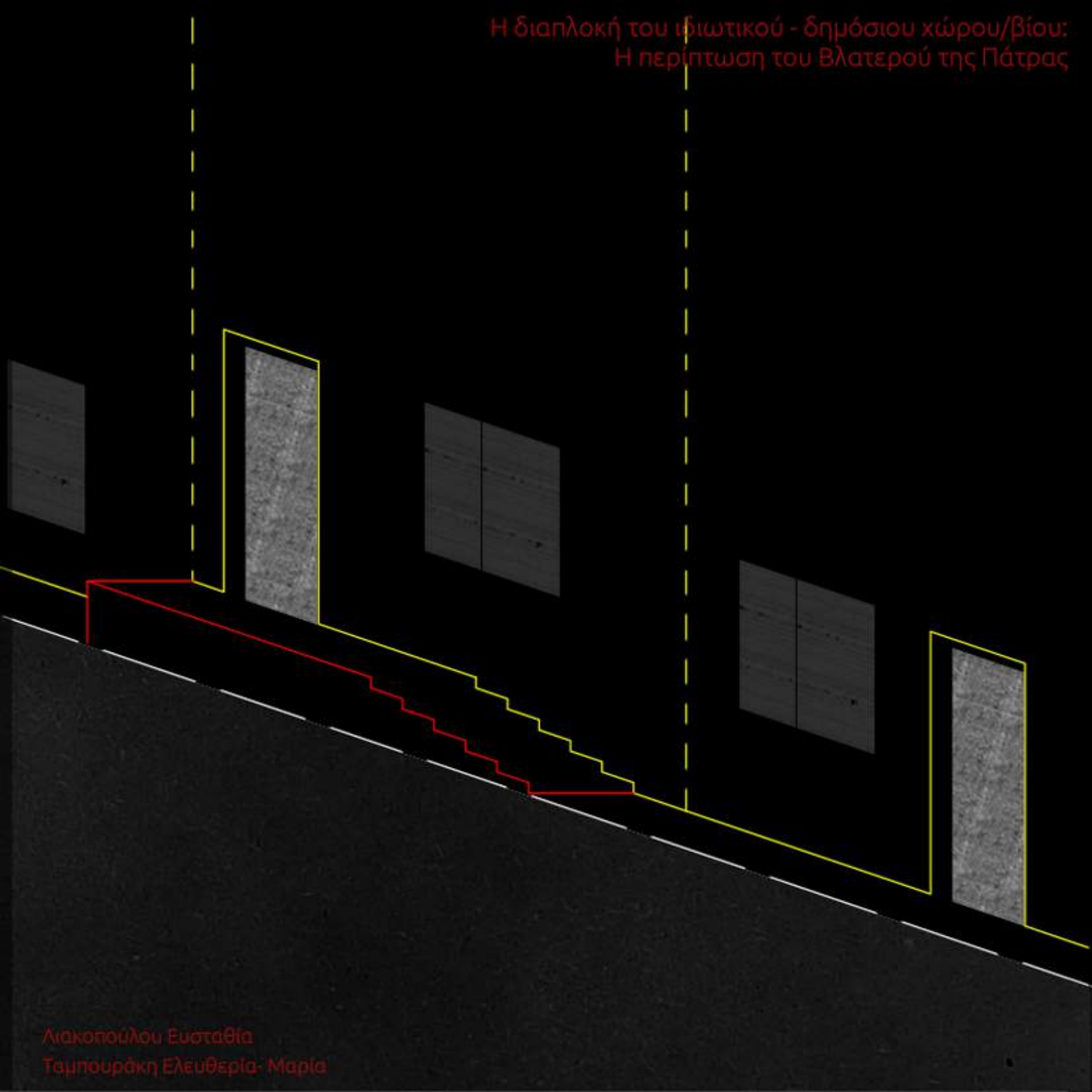

Η διαπλοκή του ιδιωτικού - δημοσίου χώρου/βίου:
Η περίπτωση του Βλατερού της Πάτρας

Λιακοπούλου Ευσταθία
Ταμπουράκη Ελευθερία- Μαρία

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2013- 2014

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η διαπλοκή του ιδιωτικού- δημόσιου χώρου/ βίου:

Η περίπτωση του Βλατερού της Πάτρας

Λιακοπούλου Ευσταθία - Ταμπουράκη Ελευθερία- Μαρία

Επιβλέπων καθηγητής: Γρίβας Κωνσταντίνος

Περίληψη

Κύριος στόχος της τρέχουσας ερευνητικής εργασίας είναι η μελέτη, η καταγραφή και η ερμηνεία της σχέσης αλληλεπίδρασης μεταξύ του ιδιωτικού και δημόσιου χώρου και βίου στα πλαίσια ενός παλιού οικισμού μέσα στη σύγχρονη πόλη. Ως μέσο μελέτης και παρατήρησης χρησιμοποιούμε τον πυρήνα του οικισμού του Βλατερού στην Πάτρα. Πρόκειται για ένα χωρικό σύνολο, που σχηματίστηκε βάσει των επιθυμιών και αναγκών των κατοίκων και το πολεοδομικό του αποτύπωμα δεν καθορίζεται από κάποιο ρυμοτομικό σχέδιο.

Μέσα από επιτόπια έρευνα και προσωπική επαφή με τους κατοίκους, αναλύουμε πως οι κοινωνικές σχέσεις μπορούν να επηρεάσουν τη χωρική αποτύπωση του περιβάλλοντος και πως η αρχιτεκτονική δομή μπορεί να αντικατοπτρίσει τις ανθρώπινες σχέσεις. Ο οικισμός του Βλατερού αποτελεί μια κοινωνία με όρους συμβίωσης παλιάς γειτονιάς, μέσα στην οποία τα όρια μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου έχουν τροποποιηθεί. Οι κάτοικοι νοιώθουν αρκετά οικεία μεταξύ τους με αποτέλεσμα να μεταφέρουν όλη τη καθημερινότητά τους έξω, στο επίπεδο του δρόμου.

Μέρος της ατομικής ζωής έχει τεθεί στο σύνολο της δημόσιας, αγνοώντας τον άμεσο προσωπικό χώρο του κάθε ατόμου και κάθε αναγκαία κοινωνική απόσταση. Οι κάτοικοι δημιουργούν συνεχώς κοινόχρηστους χώρους, οικειοποιώντας το δημόσιο χώρο μπροστά από το σπίτι τους, ενισχύοντας την έννοια της κοινόχρηστης καθημερινότητας και εν τέλει ζωής. Τα μόνα όρια που εμφανίζονται στην περιοχή είναι αυτά του κατωφλιού, τα οποία ενίοτε είναι αρκετά αυστηρά και άλλοτε επιτρέπουν κάθε είσοδο, επηρεαζόμενα κάθε φορά από την ποιότητα του δημόσιου δρόμου, πεζοδρομίου ή κλίμακας μέσα στα οποία εντάσσονται.

Abstract

The main target of this research thesis is to study, document and explain how private and public space and life interact to an old settlement in the modern city. The core of the region of Vlatero in Patrai will be used as the main object of study and observation. The citizens of this area formed the spatial entity of Vlatero based on their needs and wishes, while the street plan didn't determine the urban imprint.

Through ground investigation and interviewing the residents, we analyze how social relations affect the spatial entity of the environment and how human relations are formed by the architecture structure. The region of Vlatero consists of a society of cohabitation similar to an old neighborhood, in which the boundaries between private and public have been modified. There is a feeling of intimacy among the residents, who carry their daily routine outside in street level.

Part of individual life has become a part of public interest, ignoring each individual's "personal space" and every "social distance". In this area, public places are created by the residents, who arrogate the public region in front of their houses. This gesture indicates the meaning of common daily routine and life. The thresholds are the only bounds that appear in Vlatero, which sometimes are strict and sometimes allow every entrance. The form of these boundaries depends by the state of the street, pavement or stairs that exist in front of the houses.

Προίμιο

Η έννοια του «ευάλωτου» αποτελεί ίσως το κλειδί για την κατανόηση θεμελιακών μεταβολών στη σύγχρονη πόλη και δυτική κουλτούρα. Η αποσύνθεση της δημόσιας ζωής ως ηθικά νομιμοποιημένης σφαίρας, αλλά και η διαρκής μεταβολή των σχέσεων που την ορίζουν, αναδεικνύουν τόσο έντονα όσο ποτέ άλλοτε την παρουσία μιας πόλης μέσα στην πόλη, μιας κουλτούρας μέσα στην κουλτούρα, μιας αστικής ζωής μέσα ή πίσω από αυτή τη «στέρεα πραγματικότητα» που αντέχει στο φώς. Μέσα και γύρω από τους «ευάλωτους αστικούς χώρους», σταδιακά καταρρέουν πάγιες διακρίσεις ανάμεσα στον παρατηρητή και τον παρατηρούμενο, το εσωτερικό και το εξωτερικό, το ιδιωτικό και το δημόσιο, το υποκείμενο και το αντικείμενο, ενώ όψεις μιας άλλης αστικότητας προβάλλονται. (Βενετσιάνου, 2007, σ.18)

Εδώ, αξίζει να σημειωθεί πως η ταυτότητα του αστικού χώρου αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της περιβαλλοντικής εικόνας του (image ability) μαζί με τη δομή και το νόημα. Ο Lynch (8) στο βιβλίο του *The image of city* ορίζει ως *ταυτότητα* του αστικού χώρου τον προσδιορισμό και την ταυτοποίησή του, που υπονοεί τη διάκριση του από άλλους χώρους, την αναγνώριση του ως διακριτό σύνολο. Αυτό καλείται ταυτότητα, όχι με την έννοια της ισότητας με κάτι άλλο, αλλά με το νόημα της ατομικότητας ή μοναδικότητας.

Στο αστικό περιβάλλον της Πάτρας συναντάμε ένα επιμέρους σύνολο αστικής ζωής, το Βλατερό. Ο οικισμός του Βλατερού, τοποθετημένος ανάμεσα στην παλιά και τη νέα πόλη, αποτελεί μια αυτόνομη γειτονιά και λειτουργεί ως ανεξάρτητη δομή μέσα στο αστικό σύνολο. Χωρίς να συμβαδίζει στους ρυθμούς του ευρύτερου περιβάλλοντος στο οποίο εντάσσεται, αναπτύσσει όρους και ποιότητα ζωής μιας παλαιότερης εποχής, όπου τα άτομα γνωρίζονται μεταξύ τους και οι δημόσιοι χώροι υποστηρίζουν τις καθημερινές επαφές και δημιουργούν τις προϋποθέσεις για μια κοινωνία με υψηλή κοινωνικότητα και αλληλεγγύη μεταξύ των μελών, ενώ επιβιώνουν θεσμοί συλλογικής φύσης, που λείπουν από τα μοντέρνα αστικά περιβάλλοντα. (Hillier, 1984, σσ. 223-256)

Η περιοχή του Βλατερού μπορεί να περιγραφθεί ως ένα σύνολο δεδομένων χωρικών και κοινωνικών σχέσεων με άμεσες ή έμμεσες συνδέσεις. Για τη μελέτη της περιοχής πραγματοποιούνται επιτόπου παρατηρήσεις, συνεντεύξεις με τους κατοίκους και δημιουργία θεματικών- συμβολικών χαρτών. Η στρατηγική αναπαράστασης των κοινωνικών και χωρικών σχέσεων που συναντάμε στο Βλατερό ακολουθεί τη λογική αποτύπωσης του χώρου μέσα από μια διαδρομή¹ ή μέσα από χάρτες και επιμέρους σχέδια, που βασίζονται στην επιτόπια παρατήρηση.

¹ Ο Gordon Cullen (18-19) στο βιβλίο του *The concise townscape* προκειμένου να περιγράψει μια πόλη, επιλέγει μια διαδρομή πάνω στο χάρτη και, καθώς την διασχίζει, σκισάρει καρέ καρέ τα βασικά στοιχεία που αποτελούν την εικόνα που βλέπει κάθε φορά το ανθρώπινο μάτι. Με αυτόν τον τρόπο, αποτυπώνει τη σχέση της κάθε δομής –μικρής ή μεγάλης- με το σύνολο και τον τρόπο που αυτή εμφανίζεται καθώς την προσεγγίζεις.

Περιεχόμενα κειμένου

<u>Εισαγωγή</u>	1
<u>Κεφάλαιο 1: Κάτοικοι και Πόλη</u>	
1.1 Κατοίκηση και κατοικία στην πόλη.....	5
1.2 Κατοικία και κοινωνική οργάνωση.....	7
1.3 Ατομική Ιδιοκτησία.....	9
1.4 Πόλη και ελληνική πραγματικότητα.....	11
1.5 Παραγωγή αυτόνομης κατοικίας.....	16
<u>Κεφάλαιο 2: Ο οικισμός του Βλατερού στην Πάτρα</u>	
2.1 Ιστορική και πολεοδομική εξέλιξη Πάτρας.....	19
2.2 Η έννοια του οικισμού.....	23
2.3 Σημερινή εικόνα οικισμού Βλατερού σε σχέση με τον αστικό ιστό της Πάτρας.....	26
<i>Σχέδια κεφαλαίου</i>	29
<u>Κεφάλαιο 3: Η σημερινή ζωή στο Βλατερό</u>	
3.1 Οι κάτοικοι.....	37
3.2 Αποτύπωση της καθημερινότητας.....	41

3.3 Μελέτη κοινωνικών σχέσεων κατοίκων.....	45
3.4 Μορφές οικειοποίησης δημόσιου χώρου.....	49
3.5 Μορφές ιδιωτικότητας.....	57
3.6 Ανάγνωση του οικισμού με βάση τον «προσωπικό χώρο»	63
3.7 Ακατοίκητα, ερείπια, εγκαταλελειμμένα.....	67
<i>Σχέδια κεφαλαίου.....</i>	<i>71</i>
<u>Επίλογος.....</u>	<u>145</u>
<u>Πηγές.....</u>	<u>149</u>
Βιβλιογραφία	
Αρθρογραφία	
Ιστογραφία	
Λοιπές πηγές	
Πηγές εικόνων-σχεδίων	

Εισαγωγή

Θέμα της ερευνητικής εργασίας είναι η δημιουργία ενός οδηγού για τη μελέτη και την καταγραφή της σχέσης αλληλοεπίδρασης και αλληλεξάρτησης μεταξύ μιας αρχιτεκτονικής δομής και των κοινωνικών σχέσεων των κύριων χρηστών της. Κύριο στόχο της εργασίας αυτής αποτελεί η καταγραφή, μελέτη και ερμηνεία των κοινωνικών και διαπροσωπικών σχέσεων σε συνάρτηση με τη δομή, την οργάνωση και το χαρακτήρα του χώρου μέσα σε ένα συγκεκριμένο δομημένο περιβάλλον. Ως περιβάλλον μελέτης επιλέγουμε τον οικισμό του Βλατερού της Πάτρας.

Το Βλατερό πρόκειται για μια περιοχή της Πάτρας, η οποία σύμφωνα με το γενικό πολεοδομικό σχεδιασμό της δημοτικής ενότητα του δήμου Πατρέων, δεν παρουσιάζει σαφή όρια. Υφίσταται ως γειτονιά Βλατερό-Τριτάκη και χωροθετείται στην περιοχή που ορίζεται από το Κάστρο, το Δασύλλιο, τις σκάλες της Αγ. Νικολάου και την οδό Κανακάρη.(Εικ.1) Τα όρια της γειτονιάς Βλατερό-Τριτάκη προκύπτουν «εξαναγκαστικά» ως το κομμάτι που «περισσεύει» από τις υπόλοιπες γειτονιές της συνοικίας του κέντρου.(Σχ.1)

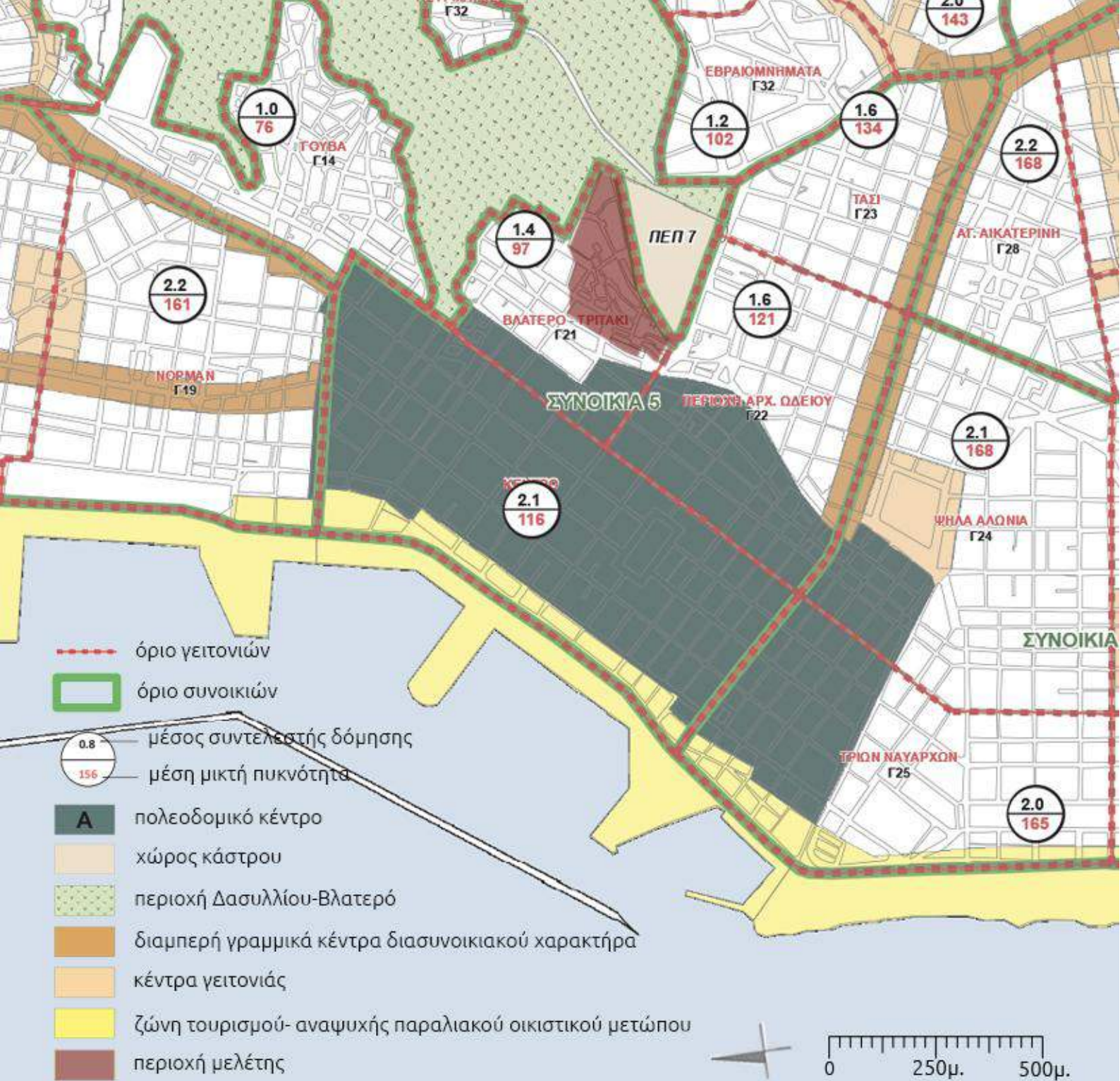
Στην παρούσα εργασία με τον όρο «οικισμός του Βλατερού» θεωρούμε την περιοχή που χωροθετείται ακριβώς κάτω από το Κάστρο έως την οδό Δερβενακίων προς την θάλασσα και από τις σκάλες της Αγ. Νικολάου μέχρι το λόφο του Δασυλλίου. Η επιλογή της περιοχής αυτής προκύπτει από το ιδιαίτερο χωρικό της αποτύπωμα σε σχέση με τον αστικό ιστό της πόλης, καθώς επίσης από τις αφηγήσεις των ίδιων των κατοίκων που ονομάζουν Βλατερό αυτήν την περιοχή.

Η εργασία έχει αρχικά χαρακτήρα έρευνας πεδίου στην περιοχή του οικισμού του Βλατερού, όπου πραγματοποιούνται, ταυτόχρονα, επί τόπου παρατηρήσεις για τον πληθυσμό του και μέσα από σχέδια, διαγράμματα και φωτογραφίες αποτυπώνεται η δομή της περιοχής. Μέσα από συνεντεύξεις και επιτόπια παρατήρηση αποτυπώνονται οι όροι συμβίωσης των κατοίκων, η καθημερινή επαφή τους, είτε άμεση, είτε έμμεση, και

τα διάφορα στοιχεία που ενώνουν ή διαχωρίζουν τα επιμέρους στοιχεία της περιοχής. Για την ερμηνεία των δεδομένων της πρωτογενούς έρευνας γίνεται κατηγοριοποίηση των στοιχείων παρατήρησης και ανεύρεση των επαναλαμβανόμενων για τη δημιουργία ενός κώδικα.

Συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο αναλύονται οι σχέσεις της κατοικίας με την πόλη και του κάτοικου ως ιδιοκτήτη μέσα στην συνολική κοινωνική οργάνωση στα πλαίσια της ελληνικής πραγματικότητας . Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται χωροταξικά και πολεοδομικά η ιστορική εξέλιξη του Βλατερού μέσα στο πλαίσια του αστικού ιστού της Πάτρας και περιγράφεται η σημερινή του εικόνα. Στο τρίτο κεφάλαιο μελετάται και αναλύεται ο οικισμός του Βλατερού ως προς τους κατοίκους και τις χωρικές σχέσεις του ιδιωτικού και δημόσιου βίου, παρατηρήσεις οι οποίες τεκμηριώνονται μέσω σχεδίων, θεματικών χαρτών, διαγραμμάτων, φωτογραφιών και συνεντεύξεων.

Όλη η εργασία πλαισιώνεται και ενισχύεται μέσω βιβλιογραφικής έρευνας και μέσω ερμηνευτικών μεθόδων προκύπτουν τα αποτελέσματα- συμπεράσματα και περαιτέρω προβληματισμοί.

Κεφάλαιο 1: Κάτοικοι και Πόλη

1.1 Κατοίκηση και κατοικία στην πόλη

«Η οικία είναι ένα είδος περιβλήματος και θήκης του ανθρώπου που διαφυλάσσει το ίχνος του» (Benjamin, 1994, σ.56)

Η έμφυτη ανάγκη του ανθρώπου να παγιώσει τη συνέχεια του και να εξασφαλίσει τη μονιμότητα του στο χώρο και την πάροδο του χρόνου, αντιπροσωπεύεται από την κατοίκηση. Ο ιδιαίτερος τόπος κατοίκησης στεγάζεται από το υλοποιημένο κτίσμα που αποτελεί την *κατοικία* ή *οίκο*. Ο οίκος λειτουργεί για την ανθρώπινη οικογένεια ως ένα καταφύγιο που την προφυλάσσει και της εξασφαλίζει ένα χώρο οικείο για την ικανοποίηση των βιολογικών, ψυχολογικών και κοινωνικών αναγκών. (Νικολαΐδου, 1993, σ.280)

«Η ψυχή μας είναι όπως μια κατοικία. Με το να θυμόμαστε «σπίτια» και καμάρες μαθαίνουμε να κατοικούμε μέσα στον εαυτό μας». Με αυτή την φράση ο Gaston Bachelard επισημαίνει πως η κατοικία είναι ένας σταθερός πυρήνας, μία εστία εγγραφής και επεξεργασίας των καθημερινών βιωμάτων για τον άνθρωπο. Όσο αυτά συσσωρεύονται και επαναπροσδιορίζονται εξελίσσεται και το άτομο μαζί τους. (Bachelard, 1982, σ.27)

Η κατοικία εξελίσσεται και διαμορφώνεται στο ιστορικό γίνεσθαι ανάλογα με τα κοινωνικά και οικονομικά γεγονότα. Η μαζική παραγωγή και η καθ' ύψος δόμηση διασπά τα χαρακτηριστικά της παραδοσιακής μορφής κατοίκησης και γενικεύει τις μεγάλες μάζες του πληθυσμού σε ένα νέο μοντέλο κατοίκησης από την μονοκατοικία στην πολυκατοικία και μετατρέπει την ιδιόκτητη στέγη στην ενοικιαζόμενη κατοικία. Έτσι προκύπτει ο κύριος τρόπος κατοίκησης του αστικού πληθυσμού. (Νικολαΐδου, 1993,σ.280)

Οι κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες, δηλαδή, η εκβιομηχάνιση και αστικοποίηση έκαναν σχεδόν υποχρεωτική την ορθολογικοποίηση του πλαισίου ζωής των ανθρώπων, με αποτέλεσμα η εμπορευματοποίηση της κατοικίας στο σύγχρονο αστικό χώρο να ελαχιστοποιήσει για το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού την ικανοποίηση των περισσότερων αναγκών του και να μην καλύπτει παρά μονάχα τις απόλυτα απαραίτητες. (---, 1993,σ.280)

Τα άτομα προσαρμόζονται στο εμπορευματοποιημένο περιβάλλον του και οργανώνουν το χώρο της κατοικίας τους, καθώς και την ανθρώπινη συμπεριφορά τους ανάλογα με το χώρο που έχουν κάθε φορά στη διάθεσή τους, ωστόσο η εξαναγκαστική αυτή οργάνωση δεν παύει να τους δημιουργεί συναισθήματα αλλοτρίωσης και αποξένωσης. Έτσι, τα άτομα που κατοικούν στα τυπικά διαμερίσματα του σύγχρονου αστικού χώρου δε δένονται συναισθηματικά με το χώρο της κατοικίας τους. Από το σύνολο των χώρων του αστικού περιβάλλοντος, ο κατεξοχήν οικείος χώρος μετατρέπεται για τους ενόικους του σε χώρο ανοίκειο. (---, 1993,σ.281)

Στις σύγχρονες αστικές μεγαλουπόλεις για την πλειονότητα των ατόμων ο ρυθμός της ζωής, όπως και ο τρόπος κατοικίας, επιβάλλεται, δεν επιλέγεται. Ο τρόπος ζωής στις μεγαλουπόλεις οδηγεί τα άτομα σε αντιπαράθεση και όχι σε προσέγγιση. (---, 1993,σ.281)

1.2 Κατοικία και κοινωνική οργάνωση

Η κατοικία εκτός από το ρόλο που αναλαμβάνει ως ένα κλειστό και ιδιωτικό περίβλημα που εξασφαλίζει την μονιμότητα του ατόμου στο χώρο και στο χρόνο, αναλαμβάνει ταυτόχρονα και μια κοινωνική λειτουργία. Μέσα από την ίδια την κατοικία, το άτομο συνενώνεται στα πλαίσια μιας πολιτείας και ενός συλλογικού, κοινού τρόπου ζωής. Η ίδια η κατοικία αποτελεί προϋπόθεση για την ανάδυση ενός κοινωνικού χώρου κατοίκησης και μιας δημόσιας σφαίρας αξιών. Ο πρωταρχικός στόχος για μια συνθήκη συγκέντρωσης και συνάθροιση μιας ομάδας ανθρώπων υλοποιείται μέσα από ένα σύστημα κατοικιών, δημόσιων κτισμάτων και υπαίθριων τόπων που συντελούν την πόλη. Η πόλη, ως πεδίο εκδήλωσης των κοινωνικών σχέσεων, αποτελεί έναν τόπο ζωής. Βασικό συστατικό στοιχείο της είναι ο δημόσιος χώρος, ο οποίος αποτελεί πυκνωτή της κυρίαρχης οικονομικής δομής, των μεταβαλλόμενων κοινωνικών σχέσεων, του πολιτικού στοιχείου, ενώ παράγεται και εξελίσσεται ιστορικά μέσα από προσθήκες, απώλειες, υπερβάσεις και ανακατατάξεις. (Τερζόγλου, 2008, σ.65-66), (Δήμα, 2002, σ.18)

Σήμερα η δυνατότητα σχεδίασης και υλοποίησης κατοικιών εξαρτάται στενά από την προϋπόθεση ύπαρξης μιας κοινότητας, ενός δημόσιου χώρου βασικών εννοιολογικών αναφορών, ενός γενικότερου πεδίου συνεννόησης και συνύπαρξης, ενός συνεκτικού τρόπου ζωής. Η κοινωνική δομή καθορίζει την οργάνωση και την ανάπτυξη δομημένων οικιστικών συνόλων. Διακρίνονται δομημένοι χώροι όπου επικρατεί η πρωτογενής δραστηριότητα (παραδοσιακή κοινωνική οργάνωση) και χώροι όπου συγκεντρώνονται ο δευτερογενής και τριτογενής τομέας (αστική κοινωνική οργάνωση παραγωγής). Στο σύγχρονο αστικό χώρο, όπου ο κάτοικος των πόλεων ζει συναντιούνται διάφοροι τόποι κοινωνικοποίησης: το σπίτι, ο δρόμος και παλαιότερα η γειτονία (χώροι πρωτογενούς κοινωνικοποίησης), το σχολείο και οι τόποι δουλειάς (χώροι εκλογικευμένης κοινωνικοποίησης), οι πλατείες, τα πάρκα, τα καφεενία, τα μπαρ κ.ά. (χώροι κοινωνικής επαφής), οι εκκλησίες και τα νεκροταφεία (χώροι περισυλλογής και λατρείας). (Καστοριάδης, 1985, σ.278-280), (Νικολαΐδου, 1993, σ. 281)

«Κατοικώ σημαίνει συμμετέχω σε μια κοινωνική ζωή, σε μια κοινότητα, χωριό ή πόλη» γράφει ο Henri Lefebvre. Μια κατοικία, λοιπόν, δεν μπορεί να υπάρξει αυτόνομη μέσα στο χώρο απομονωμένη από τον κόσμο και την κοινωνία. Ο ρόλος και ο χαρακτήρας της είναι τέτοιος ώστε να πρέπει να συσχετίζεται με την πόλη και το δημόσιο χώρο, ενώ, ταυτόχρονα, να εντάσσεται στο συγκεκριμένο περιβάλλον, φυσικό και κοινωνικό. Υπάρχει, συνεπώς, μια αμφίδρομη σχέση ανάμεσα στο χώρο και τον άνθρωπο, αφού ο ίδιος ο χώρος επιβάλλει τους όρους του στους ανθρώπους που τον κατοικούν και ταυτόχρονα εκείνοι τον διαμορφώνουν ανάλογα με τις ανάγκες τους. (Μερακλής, 1989, σ.189-203), (Henri, (1977), σ.30)

Το αληθινό ενδιαφέρον του ανθρώπου είναι να υπάρχει ολοκληρωμένος μέσα στην κοινωνία, δηλαδή, να εκμεταλλεύεται με πλήρη τρόπο τις ικανότητες του για να μπορέσει να εκτιμήσει και να απεικονίσει το θαύμα της ανθρώπινης ύπαρξης και των νόμων της. (Λαζαρίδης, σ.36)

1.3 Ατομική ιδιοκτησία

Ο άνθρωπος φαίνεται να έχει την έμφυτη επιθυμία προς την ατομική ιδιοκτησία, μια επιθυμία που σύμφωνα με τον Αριστοτέλη προκύπτει από την *φιλαυτία*, δηλαδή, την υπερβολική αγάπη προς τον εαυτό του. Με τον όρο *ιδιοκτησία* αναφερόμαστε στην ιδιοκτησία που έχει ο άνθρωπος πάνω στα υλικά αγαθά και τη γη. Ο άνθρωπος επιθυμεί όση γη σκάβει, φυτεύει, βελτιώνει, καλλιεργεί και είναι σε θέση να χρησιμοποιεί το παραγόμενο προϊόν της, να την ιδιοποιείται από το κοινό και να αποτελεί ιδιοκτησία του. Η μορφή της ατομικής ιδιοκτησίας διαφέρει ανάλογα με τον πολιτισμό, τη δομή της κοινωνίας και τη θέση του ατόμου σε αυτή. (Macpherson, 1986, σ.25)

Τα όρια παίζουν οργανικό ρόλο στην χάραξη του ατομικού χώρου: ορίζουν την ταυτότητα του καθενός ως κατόχου ενός αστικού χώρου. Η γεωγράφος Doreen Massey υποστηρίζει ότι τα όρια παίζουν σημαντικό ρόλο στον καθορισμό «της ταυτότητας μέσω μιας αρνητικής αντιπαράθεσης στο χώρο με τον «άλλο» εκτός των ορίων». Με άλλα λόγια, για την διαπραγμάτευση της ταυτότητας χρησιμοποιούνται χωρικές αναφορές που εκφράζονται με όρους συμμετοχής και αποκλεισμού. (Stevenson, 2007, σ.113)

Η οριοθέτηση του ατομικού και κατ' επέκταση του κοινού χώρου επηρεάζεται τόσο από οικονομικά δεδομένα όσο και από αισθητικές και λειτουργικές επιλογές και ανταποκρίνονται στις κλιματολογικές και τεχνολογικές συνθήκες του φυσικού περιβάλλοντος στο οποίο τοποθετούνται. Η διάρθρωση των ατομικών και κοινών ζωνών, συνεπώς των ιδιωτικών και δημόσιων περιοχών, αποτελεί τη βάση της φυσικής έκφρασης κάθε κοινωνικής οργάνωσης. Κατανοώντας την ισορροπία που πρέπει να επιτευχθεί στις δημόσιες και ιδιωτικές ζώνες και τη φύση των διάφορων βαθμών ολοκλήρωσης που δίνονται, οδηγείται κανείς ν' αναπτύξει συστήματα και «οργανικές δομές»² που συμπληρώνουν τα γεωμετρικά συστήματα. Η συσχέτιση «οργανικών» και

² Με τον όρο «οργανική δομή» αναφερόμαστε στη συσχέτιση της δομής που μπορεί να εκφραστεί μέσα από το κτήριο ή να διαμορφώνεται από κτήρια.

γεωμετρικών συστημάτων χρησιμοποιείται σε ποικίλες αναλογίες για να εγκαθιδρυθεί ευανάγνωστη, κατανοητή οργάνωση. (Λαζαρίδης, σ.15)

Στο σύγχρονο Ελληνικό κράτος από το 1923 εφαρμόστηκαν οι πρώτοι δυνητικά παρεμβατικοί νόμοι επί της ιδιοκτησίας για την έγκριση Σχεδίων Πόλεων, τα όρια ευθύνης και υποχρεώσεων του δημόσιου από το ιδιωτικό επίπεδο, χωρίς απαραίτητα να υπάρχει μια αποδεκτή ερμηνεία για το γενικό και ατομικό συμφέρον. Σύμφωνα με το σύνταγμα της Ελλάδας η ατομική ιδιοκτησία προστατεύεται επισημαίνοντας πως ότι «...τα δικαιώματα που απορρέουν από αυτή δεν μπορούν να ασκούνται σε βάρος του γενικού Συμφέροντος». Αναφέρεται, επίσης, και στη διαδικασία απαλλοτριώσεων, αποζημιώσεων, υποχρεώσεων του Κράτους απέναντι στους πολίτες κ.α. Ταυτόχρονα, για την προστασία του δομημένου- φυσικού- πολιτιστικού περιβάλλοντος και τη διαμόρφωση ικανοποιητικών συνθηκών διαβίωσης, το Σύνταγμα παρέχει τη δυνατότητα στο Κράτος, όταν υπό προϋποθέσεις αποδείξει τη δημόσια ωφέλεια, να παρεμβαίνει επί της ιδιοκτησίας θεσπίζοντας τη συμμετοχή των πολιτών με τμήμα της ακίνητης περιουσίας τους στην αξιοποίηση και οικιστική διαμόρφωση περιοχών και τη δημιουργία κοινόχρηστων χώρων. (Συναδινός, σ.15)

1.4 Πόλη και ελληνική πραγματικότητα

Ως ελληνική πόλη ορίζεται ένα μόρφωμα στο οποίο εκφράζεται ο ελληνικός αστικός ιστός, με όλα τα τυπικά χαρακτηριστικά του γνωρίσματα. Η Αθήνα αποτελεί την πλέον αντιπροσωπευτική περίπτωση ελληνικής πόλης, καθώς σε αυτήν συναντώνται στην μεγαλύτερη ένταση όλες οι διεργασίες που αφορούν την πλειονότητα των ελληνικών πόλεων. Η περίπτωση της Πάτρας φαίνεται να επιβεβαιώνει την ευρύτερη εμβέλεια και γενική ισχύ των περιγραφών για την μορφή του αθηναϊκού ιστού. (Ιωάννου, 2006, σ.129)

Η εικόνα της σύγχρονης ελληνικής πόλης, σχηματίζεται κάτω από μια σειρά αδυναμιών και μειονεξιών, ή ιδιαιτεροτήτων στην κοινωνική και οικοδομική δομή της χώρας, που αντανakλώνται επιπλέον σε ένα αδύναμο σύστημα σχεδιασμού και ελέγχου της δόμησης. Η σύγχρονη ελληνική πόλη φαίνεται να μεταβάλλεται από τα ιδιωτικά συμφέροντα και το εμπόριο και δημιουργείται χάριν στην πρωτοβουλία εκατοντάδων χιλιάδων ιδιωτών, από τον απλό ιδιοκτήτη, τον μικρό ελεύθερο επαγγελματία έως την μεγάλη επιχείρηση, επεκτείνοντας συνεχώς το σχέδιο πόλης εις βάρος του συνολικού περιβάλλοντος. *«Η δομή και οι νόμοι της αστικής ανάπτυξης καθορίζονται με σκοπό να διευκολύνουν την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξή της, όπου κυρίως ακμάζουν, εσημερούν οι μικρέ επιχειρήσεις- από τη μικρή κατοικία έως το κτήριο γραφείων- σαν να ήταν απομονωμένα πιόνια στο μεγάλο πεδίο της πολεοδομικής ανάπτυξης.»* (Rebois, 2001, σ.91)

Η εικόνα του αστικού χώρου στην ελληνική πόλη του 20ου αιώνα χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία των σχημάτων, των όγκων, των μορφών και εν γένει του ιστού της μεταπολεμικής αστικοποίησης (1950 έως τα μέσα της δεκαετίας του 1980). Βασικοί παράμετροι οι οποίοι συνδέονται με τη μορφή ή την ταυτότητα της ελληνικής πόλης αποτελούν το φυσικό και ιστορικό στοιχείο, η πολεοδομική εξέλιξη ,καθώς και η κοινωνική αλληλεπίδραση. (Ιωάννου, 2006, σ.129)

-Φυσικό και ιστορικό τοπίο

Το φυσικό ανάγλυφο των ελληνικών πόλεων εμφανίζει μια ενδιαφέρουσα πολυμορφία, και προσδίδει στοιχεία που δρουν θετικά στην ποιότητα και την εικόνα του αστικού χώρου. Η ανάπτυξη των οικισμών συνδέεται πολύ συχνά, για μια σειρά από γεωπολιτικούς και άλλους λόγους, με την αποφυγή του απόλυτα επιπέδου εδάφους και την αναζήτηση θέσεων με έντονο ανάγλυφο. Σήμερα παρ' όλο που στις περισσότερες περιπτώσεις, οι ελληνικές πόλεις επεκτείνονται πολύ πέρα από τους αρχικούς πυρήνες τους, επικαλύπτοντας και αλλοιώνοντας σημαντικά ορεινούς όγκους, ρέματα και λοιπές πτυχώσεις του εδάφους, το ελληνικό αστικό τοπίο συχνά διατηρεί ενδιαφέρουσες πανοραμικές απόψεις ως ενότητες σε συνάρτηση με λόφους, λίμνες ή δάση του περιβάλλοντος χώρου. Η ποιότητα του περιβάλλοντος φυσικού τοπίου των ελληνικών πόλεων εκτός από το χερσαίο τοπίο συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με το θαλάσσιο. Οι περισσότερες ελληνικές πόλεις εντάσσουν στην προοπτική των δρόμων τους όψεις από τα θαλάσσια μέτωπά τους ή και την ίδια την θάλασσα. (Ιωάννου, 2006, σ.134-135)

Η γεωγραφία του εδάφους απαιτεί το σεβασμό και την ανάδειξη της ως πρωταρχικό στοιχείο. Η κύρια χάραξη της πόλης απαιτεί αποφασιστικότητα, ώστε να προσφέρονται τρόποι προστασίας του μητροπολιτικού χώρου, των υδάτινων πόρων ή απλά των αποθεμάτων γης που μπορούν να ανταποκριθούν στις ανάγκες της μεγάλης κλίμακας. Σύμφωνα με τους όρους του Μηρωντέλ, η γεωμορφία του εδάφους δεν θα πρέπει να είναι ασύμβατη με την υπάρχουσα τυπολογική ανάπτυξη. Ωστόσο, στα ελληνικά αστικά τοπία η παρέμβαση του σχεδιασμού για την προστασία ή την ένταξη αυτών των φυσικών στοιχείων στο αστικό ιστό εμφανίζεται πολύ περιορισμένη, ενώ πλέον διαπιστώνονται προβλήματα στις δυνατότητες ανάπτυξης ενός πολεοδομικού «διαλόγου» μεταξύ πόλης και περιβάλλοντος ή τουλάχιστον μιας αισθητικής και λειτουργικής σύνδεσης. (Busquets, 2001, σ.69)

Ταυτόχρονα, το ιστορικό τοπίο αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο για την εικόνα των περισσότερων ελληνικών πόλεων. Τα ιστορικά σύνολα και αρχαιολογικά ευρήματα διασκορπίζονται σε μεγάλα τμήματα δομημένων περιοχών, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις

ο ιστός της κλασικής ή της ελληνιστικής περιόδου συμπίπτει με τις σύγχρονες χαράξεις. Τα ιστορικά κέντρα των πόλεων διαθέτουν στοιχεία με έντονη αισθητική λειτουργία, που δομούν την εικόνα του αστικού ιστού, προσδίδοντας του, παράλληλα, σε σημαντικό βαθμό και αισθητική-πολεοδομική αξία. Ωστόσο, η πόλη και οι δραστηριότητές της επεκτείνονται πλέον αρκετά έξω από τα ιστορικά κέντρα, σε τμήματα, δηλαδή, του σύγχρονου αστικού ιστού, ο οποίος βρίσκεται κατά κανόνα σε σύγκρουση με τις έννοιες όπως ιστορικό και πολιτιστικό περιβάλλον. (Ιωάννου, 2006, σ.137-138)

-Πολεοδομική εξέλιξη.

Η αστική δομή της μεταπολεμικής Ελλάδας κατευθύνεται από ανεπάρκεια του σχεδιασμού και των διάφορων κανονιστικών ρυθμίσεων για την δόμηση, καθώς, επίσης και από τις τάσεις και πιέσεις που δημιουργεί η γαιοπρόσδοδος και οι διαδικασίες της κατασκευής. Αυτοί οι παράγοντες επιδρούν στο αστικό τοπίο εντείνοντας την αίσθηση της στενότητας, την αποδιάθρωση των όγκων και μορφών (κυριαρχία της αστικής πολυκατοικίας) και την έλλειψη δημόσιου χώρου. Η στενότητα του δημόσιου χώρου (δρόμοι, ιδιωτικοί και δημόσιοι ανοιχτοί χώροι κλπ.) αποτελεί βασικό στοιχείο της «ελληνικής πόλης». Η έλλειψη επαρκούς ελεύθερου-αδόμητου χώρου προκύπτει μέσα από ταχεία και ασχεδίαστη επέκταση των ελληνικών πόλεων. Η μεγάλη αναλογία καλυμμένων επιφανειών ως προς τον αδόμητο χώρο συνδέεται με την απουσία ενός διορατικού σχεδιασμού καθώς και με την θεσμική κατοχύρωση της ιδιοκτησίας και των πολιτικό-οικονομικών εξαρτήσεων. Ο ελληνικός αστικός ιστός είναι ένα «μωσαϊκό» από αποσπασματικά υποσύνολα, χωρίς κριτήριο την οργάνωση συνθηκών καλής ποιότητας ζωής για το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Η συμβολή του σχεδιασμού τον 20ο αιώνα περιορίζεται στη σταδιακή «ένταξη στο Σχέδιο πόλης» διάφορων περιοχών και στη χάραξη του καμβά της πόλης, δηλαδή, των οικοδομικών τετραγώνων και των δρόμων. Η υψηλή κατάτμηση της αστικής γης είναι επίσης αποτέλεσμα της τάσης για μεγιστοποίηση της γαιοπροσόδου και της κυριαρχίας της ιδιόκτητης κατοικίας ως ισχυρού κοινωνικού προτύπου. Ως κυρίαρχος κτηριακός τύπος προκύπτει η «μεταπολεμική πολυκατοικία». Η εικόνα μιας σειράς από μεταπολεμικές πολυκατοικίες χαρακτηρίζεται από

αποσπασματικότητα, ισοπεδωτική ομοιογένεια, αλλά, ταυτόχρονα από την απώλεια μιας αίσθησης ενότητας. (Ιωάννου, 2006, σσ.130-133)

Βασικό αισθητικό πρόβλημα του μεταπολεμικού ιστού αποτελεί επιπλέον και η αποδιάρθρωση των κλιμάκων στην ελληνική πόλη. Οι γειτονίες και οι συνοικίες δεν έχουν ορατά όρια ή στοιχεία ταυτότητας και διαφοροποίησης, με αποτέλεσμα τα πολεοδομικά συγκροτήματα να χαρακτηρίζονται από αναρχία στη δομή τους και έλλειψη ιεράρχησης, τόσο σε αισθητικό, όσο και σε λειτουργικό επίπεδο. Η έννοια της γειτονιάς, ως στοιχείο σύνδεσης του κατοίκου με το χώρο, είναι εξαιρετικά αδύνατη, κυρίως λόγω αυτής της ελλιπούς δυνατότητας άρθρωσης ή συναρμολόγησης πολυκατοικιών με τον άμεσο τους περίγυρο, το δρόμο ή το δημόσιο χώρο. (---, 2006, σ.133)

-Κοινωνική αλληλεπίδραση

Η εικόνα της σύγχρονης ελληνικής πόλης φαίνεται να επηρεάζεται από τις παρεμβάσεις, οι οποίες απορρέουν από την αυτενέργεια ορισμένων κοινωνικών ομάδων. Η ελληνική πόλη διαρθρώνεται κατ' εικόνα των κατοίκων της. Σε δομικό επίπεδο, οι παρεμβάσεις αυτές εκφράζονται στη μορφή της αυθαίρετης δόμησης, που στις αστικές περιοχές εκδηλώνεται συχνά με την προσθήκη ή αλλοίωση του οικοδομικού όγκου, ενώ ταυτόχρονα συνδέεται με την εικόνα του ημιτελούς κτηρίου ή οικοδομικού τετραγώνου. Η αυθαιρεσία και η αυτενέργεια στον αστικό ιστό προκύπτει από την αδυναμία της κρατικής παρέμβασης, τόσο σε επίπεδο κάλυψης των αναγκών στέγασης, όσο και σε επίπεδο ελέγχου της αστικής ανάπτυξης. Παρατηρούνται φαινόμενα καταπατήσεων και αυθαίρετης δόμησης σε δημόσια ή και σε ιδιωτική γη, εντός ή εκτός σχεδίου. Επίσης, μικρές και μεγάλες αποκλίσεις από τους κτηριακούς κανονισμούς και τις πολεοδομικές διατάξεις, όπως μεταξύ άλλων οι προσθήκες ορόφων ή ο κάθε μορφής επιπλέον δομημένος όγκος, το κλείσιμο ημιυπαίθριων χώρων, η κάλυψη των υποχρεωτικών ακάλυπτων χώρων κλπ., εντάσσονται στην κατηγορία αυθαίρετης δόμησης. Σήμερα, η επέκταση της αυθαίρετης δόμησης έχει περιοριστεί, ωστόσο, οι διαμορφωμένες ήδη περιοχές εξακολουθούν να χαρακτηρίζουν μεγάλα τμήματα. Η εντύπωση της

«χειροποίητης πόλης» είναι πολύ έντονη στις περιοχές που συγκεντρώνουν όλες τις παραμέτρους μιας άναρχης και ασύνδετης παράθεσης όγκων και μορφών, αφού ήδη από την φάση γέννησης αυτού του ιστού δεν προβλήθηκε καμία οργανωτική αρχή, αφήνοντας τα πάντα στην τύχη. Η αίσθηση του «ημιτελούς» αναπαράγεται, όμως, από την ίδια την επίσημη και νόμιμη διαδικασία οικιστικής ανάπτυξης των διάφορων περιοχών, η οποία βασίζεται στη βούληση του ιδιοκτήτη. (Ιωάννου, 2006, σσ.133-134)

Πέρα από τις παρεμβάσεις σε δομικό επίπεδο, η εικόνα της πόλης φαίνεται να επηρεάζεται από την καθημερινότητα του κοινωνικού συνόλου, δηλαδή από το ίδιο το «γεγονός», που παίρνει ρόλο διαρθρωτικού παράγοντα. Αυτό εκφράζεται κυρίως με την ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου. Τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα που παρουσιάζουν μια γενική εικόνα της ιδιωτικοποίησης του δημόσιου χώρου και των αγαθών για τον ελληνικό χώρο μπορούν να συνοψιστούν στα εξής: Η κατάληψη του δημόσιου χώρου (πλατειών και πεζοδρόμων κατά κύριο λόγο) από καφετέριες, καταστήματα, αυτοκίνητα (είτε νόμιμα, είτε παράνομα) και απαγόρευση χρήσης χωρίς το «κατάλληλο» αντίτιμο. Η μετάθεση του δημόσιου βίου σε ιδιωτικούς και ελεγχόμενους χώρους, όπως τα θεματικά πάρκα και τα συγκροτήματα κινηματογραφικών αιθουσών, τα εμπορικά κέντρα που προσφέρουν αγορά και διασκέδαση. Η κατάληψη των δρόμων από αυτοκίνητα, χωρίς την δυνατότητα άνετης κίνησης και πρόσβασης σε διάφορους δημόσιους χώρους. Η δημιουργία μιας πόλης για το αυτοκίνητο (τον κατεξοχήν κινούμενο ατομικό ιδιόκτητο «χώρο») και όχι για τους πεζούς. Η ιδιωτικοποίηση της παραθαλάσσιας ζώνης και η κατάληψη των παραλιών από ομπρέλες, ξαπλώστρες, αναψυκτήρια κ.α. (Μπρασίνικα, 2006, σ.6)

1.5 Παραγωγή αυτόνομης κατοικίας

Η απόφαση του ανθρώπου να καλύψει μόνος του τη θεμελιώδη ανάγκη για κατοίκηση μέσα από την οποία εξασφαλίζονται οι ανάγκες επιβίωσης, αλλά και οι ψυχολογικές και κοινωνικές ανάγκες, οδηγεί στη δημιουργία της αυθαίρετης κατοικίας και της εκτός σχεδίου δόμησης. Συνήθως, οι ασθενέστεροι οικονομικά πολίτες είναι αυτοί που καταφεύγουν στην εξασφάλιση δωρεάν οικοπέδου «αυθαίρετα» για την ικανοποίηση βασικών στεγαστικών αναγκών και συμπληρώνουν κατά διαστήματα την κατοικία τους χωρίς να απαιτείται μία από την αρχή ολοκλήρωσή της, αισθανόμενοι περισσότερο ανασφαλής από τις υπόλοιπες τάξεις και θέλοντας να είναι εξασφαλισμένοι από κάθε απρόοπτο. Καταφέρνουν έτσι με τα δικά τους μέσα να εγκατασταθούν μέσα στην πόλη, στην περιοχή της αστικής κατοικίας. (Γκιζελή, 1984),(Μερακλής, 1989, σ.97)

Η διαμόρφωση μιας περιοχής κατοίκησης όπου δεν σχεδιάστηκε με την συμβατική έννοια του όρου, στα πλαίσια, δηλαδή, του *σχεδίου δόμησης*, αλλά είναι αποτέλεσμα αυθαίρετης δόμησης οδηγεί στη δημιουργία «αυθαίρετων οικισμών». Οι οικισμοί αυτοί αναπτύσσονται σταδιακά μέσα στο χρόνο παρακολουθώντας την οικονομική, κοινωνική και φυσιολογική ανάπτυξη των κατοίκων, κάτω από τυχαίους και μη εξωτερικούς παράγοντες και αντικατοπτρίζουν συνήθως μια ειλικρινή αποτύπωση της ανθρώπινης ζωής σε κτισμένο περιβάλλον. (Μερακλής, 1989, σ.98)

Είναι συχνό το φαινόμενο των οικιστικών περιοχών που δημιουργούνται και αναπτύσσονται έξω από το ρυθμιστικό σχέδιο σε κάθε πόλη με έντονο ρυθμό οικονομικής και πληθυσμιακής ανάπτυξης. Οι οικισμοί αυτοί, που μπορούν να χαρακτηριστούν ως «αυτογενείς» πέρα από τα όποια κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα που παρουσιάζουν, δημιουργούν περιβάλλοντα με ιδιαίτερο ενδιαφέρον στη φυσική και ειδικότερα την αντιληπτική τους οργάνωση. (---, 1989, σ.99)

Τα αυθαίρετα δεν παράγονται λαθραία, ως αποτέλεσμα μιας χαλαρής νομοθεσίας και θεσμοποίησης του νεοελληνικού κράτους. Πρόκειται για μια δραστηριότητα που

αποτελεί μια άλλη όψη της πολιτικής και που η φαινομενική, τουλάχιστον, αυτονομία της, σε σχέση με τους επισήμους θεσμούς οικιστικής πολιτικής, συνιστά το συγκεκριμένο τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η ένταξή της στην ίδια ενιαία λογική της παραγωγής του χώρου στην Ελλάδα. Δηλαδή, η αυτογένεση οικισμών είναι η συγκεκριμένη συνθήκη παραγωγής του χώρου των αυθαιρέτων, που σε αντιδιαστολή με τη μη- αυτογένεση των άλλων λύσεων κατοικίας, συνθέτουν ένα ενιαίο σύστημα παραγωγής κατοικιών στον τόπο μας. (---, 1989, σ.99)

Αυτή η αντιφατική πραγματικότητα ήταν ιδιαίτερα απαραίτητη για την διαδικασία συσσώρευσης για να εξασφαλιστούν, μέσα από τα αυτογενή- αυθαίρετα, οι συνθήκες για φτηνή και κάτω από το μέσο κόστος, αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης. Αυτό επιτυγχάνεται στον οικισμό κυρίως με την υποβάθμιση σε ποιότητα, ποσότητα και οργάνωση των μέσων συλλογικής κατανάλωσης (consummation collectif) που είναι π.χ. οι δρόμοι, οι πλατείες, οι χώροι πρασίνου, τα σχολεία, τα δημόσια μεταφορικά μέσα, τα δίκτυα υποδομής, οι παιδικές χαρές, κ.λπ. (Ιωάννου, 2006, σ.133)

Στις περιοχές αυτές, χαμηλών εισοδηματικών στρωμάτων παρατηρείται στενότητα του χώρου , μέγιστη εκμετάλλευση της δυνατότητας δόμησης και κατ' επέκταση απουσία του δημόσιου χώρου. (---, 2006, σ.133)

Κεφάλαιο 2: Πάτρα

2.1 Ιστορική και πολεοδομική εξέλιξη Πάτρας

Σύμφωνα με τη διήγηση του Πausανία τον Β' μΧ. αιώνα, η πόλη της Πάτρας καταλαμβάνει όλη τη σημερινή παλιά πόλη, και φτάνει μέχρι τη θάλασσα. Οι Ρωμαίοι επεκτείνουν την πόλη βάσει σχεδίου, το οποίο όμως είναι μια συνέχεια των ήδη υπάρχοντων τάσεων της παλιάς πόλης. Για τον λόγο αυτό, στην κάτω πόλη υπάρχει μη ορθογωνική τμήση των δρόμων, που επιβεβαιώνει ότι επί Ρωμαίων διατηρείται η προϋφιστάμενη κατάσταση και απλώς επεκτείνεται. (Σχ.2) (Παπαδάτου, 1991, σ.12)

Στους αιώνες που ακολουθούν, η θέση και η έκταση του οικισμού επηρεάζεται από τα ιστορικά γεγονότα και τις κοινωνικές ανακατατάξεις, στα πλαίσια του Ελλαδικού χώρου. Κατά την παλαιοχριστιανική περίοδο, η πόλη εξακολουθεί να χτίζεται στα χνάρια του παλιού οικισμού, ενώ οι παράλιες θέσεις είναι ακόμα ασφαλείς. Στα βυζαντινά χρόνια, η πόλη απομακρύνεται από την παραλία, αφού οι επιθέσεις από τη θάλασσα και οι βαρβαρικές επιδρομές την περιορίζουν στα νότια του φρουρίου. (---, 1991, σ.13)

Η πολεοδομική συγκρότηση του οικισμού στα χρόνια που ακολουθούν κατά την τελευταία περίοδο της βενετικής κατοχής της Πάτρας (1687-1715) έχει ως εξής: η πόλη έχει περιοριστεί στο νότιο μέρος του φρουρίου και η παραλιακή ζώνη καταλαμβάνεται από καλλιέργειες, όπως και όλη η γύρω του οικισμού περιοχή. (Σχ.3) (---, 1991, σ.14)

Την ίδια εποχή (1688) βεβαιώνονται στην Πάτρα οι συνοικίες Βλατερού, Παναγίας Παλαιοκαστρίτσης, Αγ. Τριάδος, Αγ. Κων/νου, Αγ. Δημητρίου, Αγ. Βασιλείου, Αγ. Παρασκευής, Αγ. Μιχαήλ και Αγ. Νικολάου Αρχιεπισκοπής. Επί έναν τουλάχιστον αιώνα η πόλη φαίνεται να διατηρεί σταθερά τον πληθυσμό της και φυσιογνωμικά την σημασία της. Η νέα περίοδο της ακμής της έχει αρχίσει πριν από την απελευθέρωση της Ελλάδας από τους Τούρκους. (---, 1991, σ.15)

Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα η πόλη παραμένει συγκεντρωμένη στα νότια του φρουρίου,

καθώς δεν υπάρχει καμία ιδιαίτερη τάση για επέκταση. Οι αιώνες της τουρκοκρατίας αποτυπώνονται και στην εμφάνιση του οικισμού, όπου ο έντονος τούρκικος χαρακτήρας με τα κόκκινα στολισμένα σπίτια, υπερισχύει. Εκτός από τις κατοικίες των προξένων, ο οικισμός δίνει την εντύπωση της εξαθλίωσης. (---, 1991, σ.17)

Η απελευθέρωση, το 1828, βρίσκει την Πάτρα, όπως μαρτυρούν οι περιηγητές της εποχής, σε κατάσταση ερήμωσης, τόσο από πλευράς οικιστικής όσο και κοινωνικής, αφού οι τουρκικές οικογένειες εγκαταλείπουν την πόλη, ενώ οι Πατρινοί που έχουν βρει καταφύγιο σε γύρω περιοχές επιστρέφουν και προσπαθούν να ανασυγκροτηθούν. Κάθε «νοικοκύρης» χτίζει -ανάλογα με τις οικονομικές του δυνατότητες- ένα ισόγειο ή διώροφο σπίτι, με σκοπό να στεγάσει τον ίδιο και την οικογένειά του. (Κολώννας, 1997, σ.57)

Το πρώτο ρυμοτομικό σχέδιο της Πάτρας χρονολογείται το 1829 τη μελέτη του οποίου αναλαμβάνει να κάνει ο Σταμάτης Βούλγαρης. Πέρα από την πολεοδομική αναμόρφωση της Άνω Πόλης, αποφασίζει και προτείνει την δημιουργία ενός εντελώς νέου τμήματος στο δυτικό, παραθαλάσσιο, χώρο. Έτσι, μπαίνει ένα νέο στοιχείο που καθορίζει το σχέδιο της Πάτρας. (Παπαδάτου, 1991, σ.21)

Η διαμόρφωση της Άνω πόλης γίνεται ως εξής: με κεντρικό σημείο αναφοράς το κάστρο, ο Βούλγαρης διαμορφώνει μια επιφάνεια πολυγωνικού σχήματος, που ορίζεται από το φυσικό ανάγλυφο του εδάφους. Με γνώμονα το πλέγμα των δύο δρόμων που υπάρχουν ήδη από την προεπαναστατική Πάτρα -οι οποίοι διασταυρώθηκαν κάθετα- δηλαδή την οδό προς Ανδρίτσεινα (σημερινή οδός Μπουκαούρη) και το «μπολσάκι», που σημαίνει «Πλατύς δρόμος» (σημερινή οδός Γερμανού), διαμορφώνεται η κατεύθυνση των δρόμων. (---, 1991, σ.23)

Δημιουργείται, λοιπόν, ένα πλέγμα κάθετα διασταυρωμένων δρόμων που περιβάλλουν κυρίως ορθογωνικά οικοδομικά τετράγωνα, και όπου το ανάγλυφο του εδάφους το επιβάλλει τραπεζοειδούς σχήματος, με εσωτερική αυλή στο μέσον (σύστημα "a cortile").

Ο προσανατολισμός των δρόμων στην Άνω πόλη συμπίπτει με αυτόν της ρωμαϊκής πόλης. Το σχέδιο προβλέπει δημιουργία τριών πλατειών σε σταυροειδή διάταξη, τις οποίες διασχίζουν οι βασικές αρτηρίες που καταλήγουν σε μνημειακές πύλες και οδηγούν εκτός της πόλης και της παραλίας. (---, 1991, σ.25)

Η Άνω πόλη περιβάλλεται μεταξύ των οικοδομικών τετραγώνων και των «τειχών» της πόλης στις άλλες πλευρές από ζώνη πρασίνου, η οποία βόρεια προστατεύει το φρούριο, ενώ στα ΝΔ, όπου συνδέεται με την κάτω πόλη, είναι ορατά τα αρχαία επάνω στις πρανές. Επειδή, ο Βούλγαρης αναγνωρίζει και σέβεται την αρχαιολογική κληρονομιά της πόλης, προβλέπει μια αδόμητη ζώνη εκεί όπου είναι σήμερα η οδός Αγίου Γεωργίου. (---, 1991, σ.28)

Όσον αφορά την Κάτω πόλη, η διαμόρφωση γίνεται ως εξής: στην συνέχεια των κεντρικών οδικών αξόνων στο σχέδιο της Άνω πόλης αναπτύσσεται η νέα πόλη, στον πεδινό χώρο και έως την παραλία. Το σχέδιο της Κάτω πόλης χαρακτηρίζεται από ένα αυστηρό γεωμετρικό σχήμα, ορθογώνιου παραλληλογράμμου, σε αναλογία 1:2, και με τη μεγάλη πλευρά τοποθετημένη παράλληλα προς την θάλασσα. Οι δρόμοι τέμνονται ορθογώνια, ενώ στο κέντρο δεσπόζει η κεντρική πλατεία την οποία περιβάλλουν συμμετρικά άλλες τέσσερις πλατείες. Τα οικοδομικά τετράγωνα, όπως και εκείνα της Άνω πόλη, φέρουν εσωτερική αυλή. Η φιλοσοφία των δύο σχεδίων είναι κοινή. Η σύνδεση τους γίνεται κατά γωνία 70 μοιρών περίπου και η κεντρική οδός της Άνω πόλης, το μπολσοκάκι, στην επέκτασή της τέμνει κατ' άξονα εγκάρσια την Κάτω πόλη, καλύπτοντας την υψομετρική διαφορά με κλίμακα (σήμερα σκάλες Γεροκωστοπούλου). (Σχ.4) (Παπαδάτου, 1991, σσ.30-32), (Ριζάκης, 2005, σσ.295-296)

Πολύ αργότερα, όταν κατασκευάζεται το τεχνητό λιμάνι της Πάτρας (οι εργασίες ξεκινούν το 1879) και η μεγάλη κλίμακα της Αγίου Νικολάου (1930), δημιουργείται μια νέα σύνδεση της Άνω με την Κάτω πόλη, που ουσιαστικά ξεκινά από το κάστρο και καταλήγει στο κεντρικό λιμενοβραχίονα και το «Φάρο». Ωστόσο, αυτή η ένωση, που «μεταφέρει» την Άνω πόλη έως μέσα στη θάλασσα, καταργεί το διαχωρισμό σε Άνω και

Κάτω πόλη, τόσο οπτικά όσο και στην συνείδηση των κατοίκων της. Τα δύο τμήματα της πόλης περιβάλλουν αρμονικά το κάστρο. (Ριζάκης, 2005, σ.295)

Ένα χαρακτηριστικό στοιχείο του σχεδίου του Βούλγαρη αποτελεί η δημιουργία στοών - στοιχείο που χαρακτηρίζει τις αναγεννησιακές πόλεις της Ιταλίας- για προστασία από τις καιρικές συνθήκες. Το πολεοδομικό αυτό στοιχείο αποτελεί σπουδαίο αρχιτεκτονικό εργαλείο, προσδίδοντας κομψότητα στις οικοδομές και επιτρέποντας το φως να παίζει μέσα από τις διάτρητες τοξοστοιχίες τους. (---, 2005, σ.297)

Ωστόσο, το σχέδιο δεν εφαρμόζεται επακριβώς. Πολύ νωρίς (1858), όπως φαίνεται από το παλαιότερο ρυμοτομικό σχέδιο του Σπυρίδωνος Τζέτζου και βρίσκεται στο αρχείο του Δήμου Πατρέων, αλλοιώνεται τόσο από την φιλοσοφία του όσο και ως προς την έκτασή του. Έτσι, στην Κάτω Πόλη οι πέντε πλατείες περιορίζονται σε δύο (πλατεία Βασ. Γεωργίου Α', πλατεία Όλγας) μεγαλύτερων διαστάσεων. Η παραλιακή ζώνη, την οποία ο Βούλγαρης οραματίζεται ως χώρο πρασίνου και περιπάτου, εν μέρει οικοπεδοποιείται, ενώ αργότερα αποκλείεται από τη πόλη εξαιτίας της διέλευσης της σιδηροδρομικής γραμμής (επί Τρικούπη το 1887). Ο σιδηρόδρομος, λοιπόν, που αποτελεί θετικό στοιχείο για την πόλη, λειτουργεί ταυτόχρονα και αρνητικά, λόγω της κατάλληλης χωροθέτησής του. (Σχ.5) (---, 2005, σ.298)

Η αδόμητη ζώνη που προβλέπει στην ένωση της Άνω και Κάτω πόλης για την προστασία και την ανάδειξη των αρχαιοτήτων, τα ίχνη των οποίων είναι εμφανή την εποχή του Βούλγαρη, οικοπεδοποιούνται και έτσι ενοποιούνται τα δύο σκέλη του σχεδίου. Η πρόταση του Βούλγαρη για το ενοποιημένο οικοδομικό τετράγωνο με εσωτερική αυλή, το οποίο στην εποχή μας έρχεται πάλι στο προσκήνιο με την ονομασία «ενεργό πολεοδομικό τετράγωνο», εγκαταλείπεται, με αποτέλεσμα να λειτουργεί η λογική της μεμονωμένης ιδιοκτησίας και να δημιουργηθούν μικρότερα οικοδομικά τετράγωνα και συνεπώς η διάνοιξη νέων δρόμων, σε πολλούς από τους οποίους δεν κατασκευάζονται οι προβλεπόμενες στοές. (---, 2005, σ.299)

2.2 Η έννοια του οικισμού

Με τον όρο *οικισμός* δεν εννοούμε τη δημιουργία μιας συνοικίας έξω από μια μεγαλούπολη, αλλά τη δημιουργία μιας αυτοδύναμης οικιστικής μονάδας, της οποίας η εξέλιξη εξαρτάται από τις οικονομικές συνθήκες μιας άλλης γειτονικής πόλης. Δηλαδή, ο νέος οικισμός δημιουργείται σαν ένα καινούργιο αστικό κέντρο για να καλύψει ανάγκες που έχουν παρουσιαστεί και που δεν μπορούν να τις καλύψουν τα ήδη υπάρχοντα αστικά κέντρα (Παπαγεωργίου, 1985, σ.37).

Ο κάθε οικισμός αποτελείται από δύο στοιχεία: α. το ανθρώπινο και β. το φυσικό. Ο άνθρωπος ζει μέσα στον οικισμό που κτίζει ο ίδιος, ενώ το φυσικό στοιχείο αποτελεί το περιβάλλον μέσα στο οποίο δημιουργείται ο οικισμός. Η φύση, το φυσικό περιβάλλον αποτελεί τα θεμέλια όπου δημιουργείται και λειτουργεί ο οικισμός, ο άνθρωπος είναι ο λόγος δημιουργίας του οικισμού και τα κτίσματα είναι οι χώροι όπου ζει και εργάζεται ο άνθρωπος. Πραγματοποιούνται όλες οι λειτουργίες και καλύπτονται οι ανάγκες του, αφού τα συστήματα δικτύων διευκολύνουν την επικοινωνία μεταξύ ανθρώπων (δρόμοι, τηλεπικοινωνίες) και τη λειτουργία του οικισμού (ηλεκτρικό, νερό, υπόνομοι) (---, 1985, σ.34).

Ο οικισμός, δηλαδή, θεωρείται ένα πολύπλοκο λειτουργικό σύστημα, μια δομή τη οποίας στοιχεία είναι οι πολεοδομικές λειτουργίες που συνδέονται με το δίκτυο ατόμων. Και ένα σύνολο για να λειτουργεί ως μια δομή οικισμού οφείλει να ικανοποιεί ορισμένα κριτήρια σε επίπεδο λειτουργικής και σημειολογικής πολεοδομίας (Λαγόπουλος, 1973, σ.26).

Όσον αφορά τη λειτουργία τα κριτήρια είναι α. η *ολότητα*, β. η *μετατρεψιμότητα* και γ. η *αυτορρύθμιση* (---, 1973, σ.26).

Με την έννοια *ολότητα* εννοείται η επίπτωση που έχει κάθε μεταβολή οποιασδήποτε λειτουργίας ή σχέσης λειτουργιών στο σύνολο. Καθετί που αλλάζει μέσα στο σύστημα του οικισμού έχει άμεσο αντίκτυπο στη λειτουργία, στις ομοειδείς της και τις σχέσεις που έχει αυτή με το σύνολο και έμμεσο αντίκτυπο στις λειτουργίες με τις οποίες συνδέεται.

Κάθε μια από αυτές επηρεάζουν τις ιδιότητες του οικισμού, αφού εξαρτώνται από τα συνθετικά του στοιχεία και το άθροισμά τους (---, 1973, σ.26).

Με την έννοια *μετατρεψιμότητα* εννοείται η δυνατότητα του οικισμού να αλλάζει και να προσαρμόζεται κάθε φορά στις νέες ανάγκες. Μετατρέπεται συναρτήσει του χρόνου σε ιστορικό και όχι διαχρονικό επίπεδο, ενώ παράλληλα χαρακτηρίζεται από μια δυναμικής φύσεως σταθερότητα. Πολλά από τα συνθετικά του στοιχεία μεταλλάσσονται, διαμορφώνοντάς τον, στο άθροισμά τους, κάθε φορά ως ένα νέο σύνολο, χωρίς όμως να αλλοιώνονται βασικά και καίρια σημεία του (---, 1973, 27).

Με την έννοια *αυτορρύθμιση* εννοείται η ικανότητα του οικισμού να διατηρεί τα χαρακτηριστικά του ως μορφή παρά τους διάφορους παράγοντες. Βασιζόμενος στην εσωτερική ρύθμιση δεν αλλοιώνεται από τους εξωτερικούς παράγοντες. Διατηρεί τη δομή τους και την περιορίζει μέσα σε ορισμένα πλαίσια (---, 1973, σ.27).

Όσον αφορά τη σημειολογική πολεοδομία ο Κ. Lynch³ έχει ορίσει πέντε είδη σημείων της εικόνας του οικισμού: α. τη *διαδρομή*, β. το *όριο*, γ. την *περιοχή*, δ. τον *κόμβο* και ε. το *ορόσημο* (---, 1973, σ.27).

Η *διαδρομή* αποτελεί γραμμικό στοιχείο αξονικής φύσεως κατά μήκος του οποίου μετακινείται ένα άτομο. Οι διαδρομές που χαράζουν τα άτομα μέσα στον οικισμό έχουν συνέχεια, ενοποιούν διαφορετικά στοιχεία και διευκολύνουν τον χωρικό

³ Ο Kevin Lynch (8-9) στο βιβλίο του *The image of city* προτείνει μια κωδικοποίηση του τρόπου που αντιλαμβανόμαστε μια πόλη, ορίζοντας ως στοιχεία του αστικού τοπίου τη *διαδρομή*, τον *κόμβο*, το *όριο*, την *περιοχή* και το *τοπόσημο/ ορόσημο*. Συνεχίζοντας την ανάλυσή του, διακρίνει τρία βασικά χαρακτηριστικά της εικόνας της πόλης: α. την *ταυτότητα*, β. τη *δομή* και γ. τη *σημασία*. Η *ταυτότητα* βασίζεται στα χαρακτηριστικά εκείνα του περιεχομένου της πόλης που καθιστούν ικανή τη διάκρισή της κυρίως λόγω αντιληπτικών ιδιαιτεροτήτων και δυνατοτήτων που παρουσιάζουν. Η *δομή* βρίσκεται στη δυναμικότητα του περιγυρού της, δηλαδή, των «συμφραζόμενων» του περιεχόμενου που υπόκειται σε μια χωρική παραδειγματική σχέση με άλλα περιεχόμενα. Η *σημασία* αντιπροσωπεύει μια ελεύθερη σχέση και μετάφραση σε σχέση με τον παρατηρητή.

προσανατολισμό. Οι διάφορες διαδρομές μπορούν να οργανωθούν σε ένα άκαμπτο σύνολο αν χαρακτηρίζονται από κάποια νομοτέλεια (---, 1973, σ.28).

Το *όριο* είναι, στην πραγματικότητα, ένα γραμμικό στοιχείο μη χρησιμοποιούμενο ή θεωρούμενο ως διαδρομή, άρα μη θεωρούμενο ως αξονικής φύσεως. Είναι το στοιχείο αυτό που περιγράφει μια περιοχή και την ενώνει ή την χωρίζει από τις άλλες. Ως *περιοχή* θεωρείται το ομοιογενές «επιφανειακό» στοιχείο στο οποίο το άτομο θεωρεί πως εισέρχεται (---, 1973, σ.28).

Ο *κόμβος* αποτελεί ένα «σημιακό» στοιχείο που επιτρέπει είσοδο και λειτουργεί ως εστία του πολεοδομικού χώρου. Συνδέεται αμέσως με τη διαδρομή ή την περιοχή και μπορεί να είναι εσωστρεφής ή εξωστρεφής βάσει του τρόπου σύνδεσης. Δηλαδή, να μη συνδέεται ξεκάθαρα με το περιβάλλον του σε επίπεδο χώρου ή να καθιστά ξεκάθαρη και εμφανής τη σχέση του με το περιβάλλον (---, 1973, σ.28).

Ως *ορόσημο* εννοείται το σημιακό στοιχείο εύκολα οπτικά αντιληπτό. Πρόκειται για κάποιο στοιχείο που χαρακτηρίζει τον οικισμό και αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της μορφή τους και της εικόνας του. Καθίσταται ως ορόσημο, συνήθως, λόγω του νοήματός του ή της ιστορίας του. (---, 1973, σ.28).

Με βάση αυτά τα στοιχεία δημιουργούμε ένα διαγραμματικό χωρικό αποτύπωμα του Βλατερού, (Σχ.6) προκειμένου να αναδείξουμε το σύνολό του ως δομή οικισμού. Το κάθε στοιχείο του Βλατερού αντιμετωπίζεται και αποτυπώνεται με βάση την άποψη των κατοίκων. Ο τρόπος με τον οποίο το χαρακτηρίζουν και το χρησιμοποιούν μέσα στο περιβάλλον, μας υπέδειξε και την κατηγορία στην οποία ανήκει, μέσα στα πλαίσια δημιουργίας αυτού του θεματικού- διαγραμματικού χάρτη.

2.3 Σημερινή εικόνα οικισμού Βλατερού σε σχέση με τον αστικό ιστό της Πάτρας

Το ελληνικό τοπίο διακρίνεται τόσο για την εναλλαγή εικόνων και γεωμορφολογιών όσο και για τις ήπιες αντιθέσεις και τη διαβάθμιση. Οι κάτοικοι προσαρμόζονται στα παραπάνω, εξισορροπούν τη δόμηση με την ποικιλότητα, δημιουργούν σύνολα ενταγμένα στο περιβάλλον, ανταποκρινόμενα στη δομή της οικονομίας και της κοινωνίας. Έτσι και ο οικισμός του Βλατερού φαίνεται να εντάσσεται στο τοπίο κατ' αυτόν τον τρόπο. (Λιλιμπάκη, 2013, σ.3)

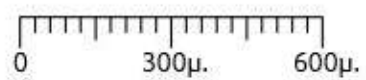
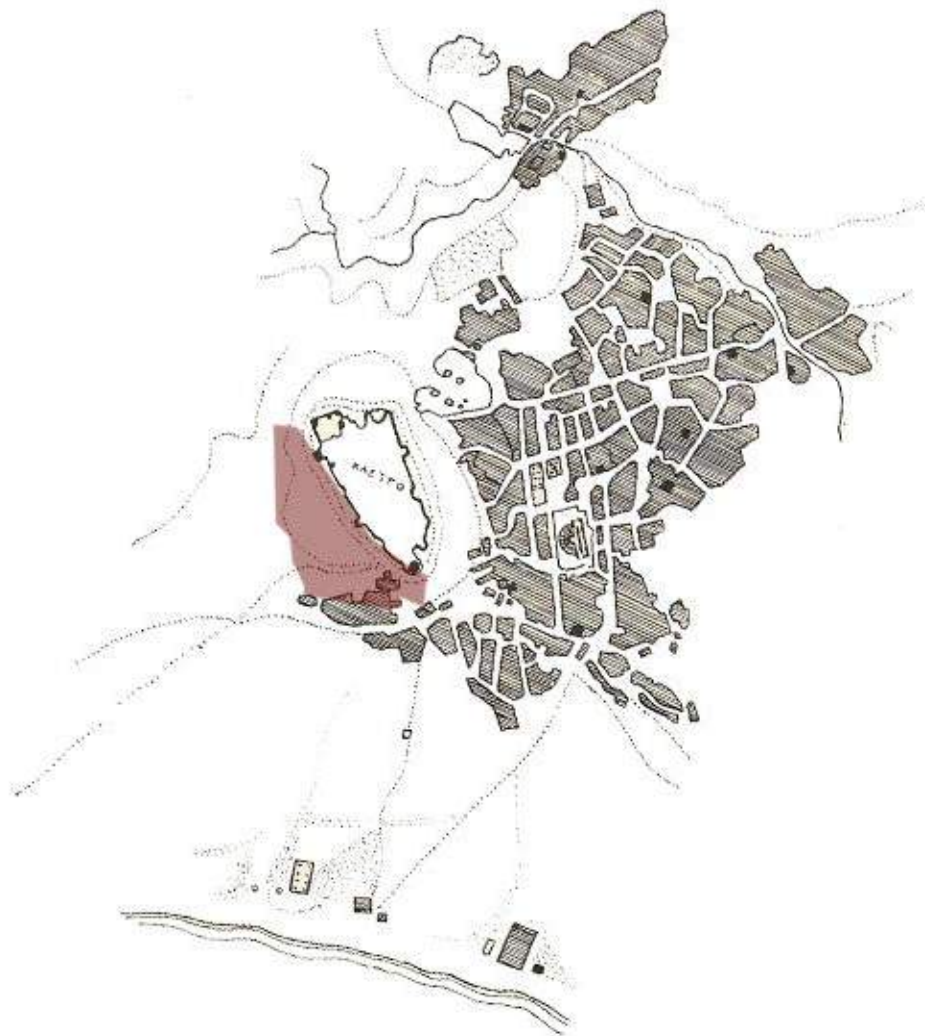
Η συνοικία του Βλατερού βεβαιώνεται στην Πάτρα κατά το 1688, μαζί με τις συνοικίες Παναγίας Παλαιοκαστρίτσης, Αγ. Τριάδος, Αγ. Κων/νου, Αγ. Δημητρίου, Αγ. Βασιλείου, Αγ. Παρασκευής, Αγ. Μιχαήλ και Αγ. Νικολάου Αρχιεπισκοπής. Οι συνοικίες φέρουν ονόματα από τους επαγγελματίες και τις μειονότητες που κατοικούσαν εκεί και τις εκκλησίες. Το σημερινό Βλατερό, βόρεια του κάστρου, προφανώς δηλώνει βυζαντινή συνοικία όπου ήταν συγκεντρωμένες οι βιοτεχνίες μεταξωτών (η λέξη *βλαππιών* δηλώνει τα μεταξωτά υφάσματα βαμμένα σε πορφυρό χρώμα). (Παπαδάτου, 1991, σ.17), (Ριζικής, 2005, σ.163)

Ο οικισμός του Βλατερού στην Πάτρα χωροθετείται στην περιοχή ακριβώς κάτω από το Κάστρο έως την οδό Δερβενακίων προς την θάλασσα και από τις σκάλες της Αγίου Νικολάου μέχρι τον λόφο του Δασυλλίου. (Σχ.7) Διακρίνεται για το διαφορετικό χωρικό αποτύπωμα του σε σχέση με την υπόλοιπο αστικό ιστό της πόλης. Φέρει τα χαρακτηριστικά ενός αυτογενούς οικισμού ο οποίος έχει προκύψει και εξακολουθεί να υφίσταται εκτός πολεοδομικού σχεδιασμού. Είναι μια περιοχή διαμορφωμένη με βάση τις ανάγκες και τα μέσα των ίδιων των κατοίκων εγκαταστημένη μέσα στην πόλη, στην περιοχή της αστικής κατοίκησης. Χαρακτηριστικό στοιχείο της περιοχής είναι η άναρχη δόμηση χωρίς να υπάρχουν σαφή οικοδομικά τετράγωνα. Όπως έχει παρατηρηθεί στις αυτογενείς περιοχές, χαμηλών εισοδηματικών στρωμάτων, έτσι και εδώ χαρακτηριστικό στοιχείο επίσης, αποτελεί η στενότητα του χώρου και η μέγιστη εκμετάλλευση της δυνατότητας δόμησης. Ο οικισμός είναι υποβαθμισμένος σε ποιότητα, ποσότητα και

οργάνωσης των μέσων συλλογικής οργάνωσης, όπως πλατείες, δημόσια μεταφορικά μέσα, δίκτυα υποδομής κ.λπ. Αποτελείται κατά βάση από κατοικίες, ενώ οι δημόσιοι χώροι απουσιάζουν. Τα δίκτυα της περιοχής (δρόμοι, πεζόδρομοι, σκάλες) προκύπτουν από τις ανάγκες των κατοίκων σε αντίθεση με τα δίκτυα της υπόλοιπης πόλης που προκύπτουν από τη σύνταξη ρυμοτομικού σχεδίου.

Πέρα από τον ανθρώπινο παράγοντα, η μορφολογία της περιοχής διαμορφώθηκε με βάση το φυσικό παράγοντα. Η έντονη κλίση του εδάφους παίζει καταλυτικό ρόλο για τον τρόπο με τον οποίο τα κτίρια εντάσσονται στον χώρο και διαμορφώνονται οι δημόσιοι χώροι και οι άξονες κίνησης, οι οποίοι κατά πλειοψηφία είναι σκάλες και δυσκολεύουν στην προσέγγιση της περιοχής. Η ίδια η θέση του οικισμού τον κάνει να αποτελεί μία μεταβατική ζώνη μεταξύ της Άνω και της Κάτω Πόλης. Από την μία το κάστρο, σημείο κατατεθέν της Άνω Πόλης, αποτελεί όριο της περιοχής και εξαπλώνεται έως την οδό Δερβενακίων, όπου η πόλη ξεκινάει να παρουσιάζει σαφή πολεοδομική χάραξη, ενώ ταυτόχρονα ως άλλο όριο αποτελούν οι κλίμακες της Αγ. Νικολάου, οι οποίες συνδέουν την Άνω με την Κάτω Πόλη της Πάτρας. Η γεωγραφική θέση του οικισμού, του δίνει το πλεονέκτημα να βρίσκεται ταυτόχρονα «κοντά και μακριά» από το κέντρο της πόλης, και παράλληλα να προσφέρει σημαντική θέα για τους κατοίκους της -από την μία το κάστρο και από την άλλη τη θάλασσα.

1700
Ενετική Περίοδος

 περιοχή μελέτης

Πρώτο ρυμοτομικό σχέδιο
1829
Σταμάτης Βούλγαρης

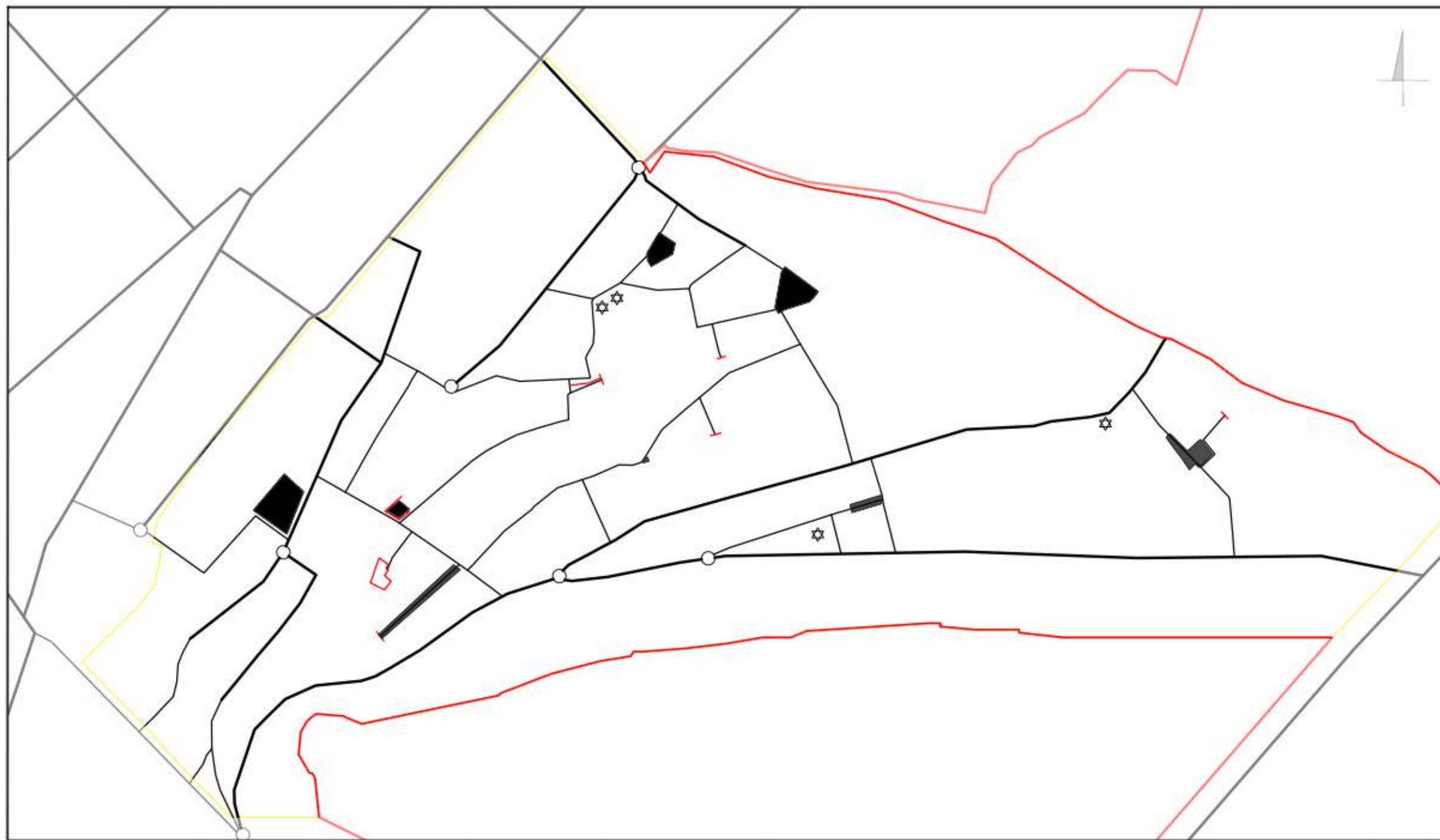

0 300μ. 600μ.

περιοχή μελέτης

Σχέδιο της Πόλης Πατρών
1885
Σ. Τζέτζος

Χάρτης ανάγνωσης δομής Βλατερού ως οικισμός

— διαδρομή
— διαδρομή μόνο πεζών

■ περιοχή
■ νοητή περιοχή

☆ ορόσημο
○ κόμβος

— όριο
— όριο περιοχής μελέτης

0 50μ. 100μ.

Κεφάλαιο 3: Η σημερινή ζωή στο Βλατερό

3.1 Οι κάτοικοι

Η πληθυσμιακή δομή του οικισμού του Βλατερού αποτελείται κυρίως από ανθρώπους τρίτης ηλικίας και λίγους μέσης και νεότερης. Όσοι είναι επαγγελματικά ενεργοί εργάζονται σε μαγαζιά γύρω από το Κάστρο κυρίως, συμπεριλαμβάνοντας και τους ιδιοκτήτες του μπακάλικου της γειτονιάς, ενώ τα παιδιά είναι γραμμένα σε σχολεία των γύρω γειτονιών.

Οι περισσότεροι κάτοικοι ζουν σε ιδιόκτητες κατοικίες, καθώς είτε είναι γεννημένοι στη γειτονιά και κατοικούν εδώ από τη μέρα που γεννήθηκαν, είτε έχουν εγκατασταθεί εδώ περίπου πενήντα χρόνια. Οι κατοικίες τους είναι, κατά κύριο λόγο, μονώροφες ή διώροφες και τις έχουν κατασκευάσει οι ίδιοι ή η οικογένειά τους, ενώ κάθε προσθήκη ή επισκευή την πραγματοποιούν μόνοι τους. Λίγα είναι τα οικήματα που δεν κατοικούνται καθόλου ή κατοικούνται περιστασιακά από ενοικιαστές- παροδικούς χρήστες.

Αυτή η γενική σκιαγράφηση των κατοίκων αποτελεί βασικό στοιχείο για τη μελέτη και την κατανόηση της δομής και του χαρακτήρα του οικισμού του Βλατερού. Προκειμένου να συλλέξουμε τα απαιτούμενα στοιχεία, επιδιώκουμε μία ποιοτική έρευνα μέσω μίας δομημένης συνέντευξης, ώστε να ανακαλύψουμε τις απόψεις τους για την περιοχή, εστιάζοντας στις οπτικές γωνίες από τις οποίες βιώνουν και αισθάνονται τα γεγονότα και γενικότερα τη σημερινή εικόνα του οικισμού.

Η εικόνα που έχει ο κάθε κάτοικος για τον οικισμό του, σε επίπεδο αντιληπτικό ή χαρακτηρισμού, αποτελείται α. από μια συγκέντρωση σημείων στην περιοχή που ο ίδιος θεωρεί σαν κέντρο, β. από μία δεύτερη συγκέντρωση σημείων στην περιοχή κατοικίας του και γ. από ένα σύνολο σημείων, που βρίσκονται στο ανάπτυγμα από τις συχνότερες διαδρομές του. Ο κάτοικος επιλέγει μόνος του τα σημεία εκείνα που θα τον οδηγήσουν στο χαρακτηρισμό της γειτονιάς, σε συνάρτηση, βέβαια, με τους παράγοντες που έπαιξαν ρόλο στην ατομική διαμόρφωσή του (κοινωνική τάξη, παιδεία, εμπειρίες). Αυτός

ο χαρακτηρισμός, ο τρόπος δηλαδή περιγραφής της γειτονιάς από τους κύριους χρήστες της, αποτελεί εν μέρει- αν όχι εξ' ολοκλήρου- την πραγματική εικόνα του οικισμού σήμερα. (Κοσμόπουλος, 1974, σ.31)

Οι περισσότεροι κάτοικοι του Βλατερού περιγράφουν τον οικισμό ως μία ήσυχη και καθαρή γειτονιά, φιλική προς τους επισκέπτες της. Μια γειτονιά, στην οποία κατοικούν μόνο συγγενείς και φίλοι και είναι όλοι γνωστοί μεταξύ τους. Σχεδόν ξεχασμένοι από τον υπόλοιπο αστικό ιστό της Πάτρας, φροντίζουν μόνοι τους για τις ανάγκες της περιοχής και αλληλοεξυπηρετούνται προκειμένου να καλυφθούν όλες οι ανάγκες τους.

Προκειμένου να μελετήσουμε σε βάθος την περιοχή και τους χρήστες της, οικοδομήσουμε φιλικές σχέσεις με τους κατοίκους, έχοντας σχεδιάσει έναν οδηγό συνέντευξης, ένα είδος θεματικού «πilotου» με βάση τα ερευνητικά μας ερωτήματα. Δημιουργούμε ένα κλίμα εμπιστοσύνης με τους συνομιλητές μας, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να κινηθούν σε όλο το φάσμα των πιθανών απαντήσεων χωρίς περιορισμούς, ώστε να μοιραστούν μαζί μας τις απόψεις τους, τις ανησυχίες τους, τις εμπειρίες τους και τις μνήμες τους. (Σχ.8-10) (Bird, 1999, σ.28)

Εμπειρίες και μνήμες μέσα από τη γειτονιά, οι οποίες αναπαριστούν γεγονότα που συνέβησαν, ή που δεν ξέρουμε αν συνέβησαν, και μπορούν να αναφερθούν και ως συλλογική μνήμη. Μια συλλογική μνήμη, που διαμορφώνει διαρκώς πλαίσια υποδοχής του παρόντος και συσχετίζει το παρελθόν με το παρόν έχοντας στόχο να επηρεάσει την έκβαση του παρόντος. Με αυτή την έννοια, η συλλογική μνήμη πλάθει το μέλλον. (Schama, 1995, σ.126)

Έχουμε συνηθίσει να σχετίζουμε τη μνήμη με κάτι που διαρκεί. Οι κοινές μνήμες μιας κοινωνικής ομάδας, μιας παρέας, ενός λαού ή ενός οικισμού φανταζόμαστε πάνω απ' όλα ότι προσπαθούν να διατηρήσουν την εντύπωση κάποιων κοινών χαρακτηριστικών που διαρκούν, κάποιων γνωρισμάτων που από τότε που αποκρυσταλλώθηκαν παραμένουν να χαρακτηρίζουν. Μια τέτοια συνείδηση της διάρκειας μοιάζει να

χρειάζεται την επιβεβαίωσή της με αναδρομές σε ιδρυτικά της κοινής αναφοράς γεγονότα. (Σταυρίδης, 2006, σ.14)

Ο Γάλλος φιλόσοφος G. Bachelard, στην κριτική του στον Bergson, επιμένει πως δεν ξέρουμε να αισθανόμαστε το χρόνο παρά μόνο πολλαπλασιάζοντας τις συνειδητές στιγμές. Υποστηρίζει πως ως πραγματικότητα, υπάρχει μόνο μια: η στιγμή. Η διάρκεια, η συνήθεια και η πρόοδος αποτελούν ομαδοποιήσεις στιγμών και είναι τα πιο απλά φαινόμενα του χρόνου. (---, 2006, σ.14)

Αυτές τις στιγμές μοιράζονται οι κάτοικοι μαζί μας, όπως οι ίδιοι βίωσαν και θυμούνται σαν παλιές ιστορίες, σαν τοπικούς μύθους μπερδεμένους με την πραγματικότητα. Στιγμές από τη ζωή τους στο Βλατερό, την καθημερινότητά τους και τη συναναστροφή τους με το γειτονικό πληθυσμό. Εικόνες του οικισμού και των κατοίκων του, που είτε υπάρχουν εν μέρει μέχρι σήμερα, είτε υπάρχουν τα σημάδια τους μέσα στη γειτονιά, είτε έχουν χαθεί μέσα στις αλλαγές του χώρου και του χρόνου.

Τέτοιες ιστορίες αναφέρονται στο Βλατερό, στο ξεκίνημά του, ως ένα βουνό γεμάτο χόρτα με πέντε σπίτια φτιαγμένα από πλίθες και ένα καφενεδάκι. Διατηρώντας μερικά κτίσματα αναφερόμενα στο Κάστρο και τις λειτουργίες του, ξεκινά να γεμίζει κόσμο και ζωή στους χωμάτινους δρόμους του. Τα παιδιά παίζουν έξω, οι πλανόδιοι αποτελούν τη βασική και κύρια αγορά του οικισμού και αρχίζουν να δημιουργούνται οι πρώτες γειτονικές σχέσεις φιλίας.

Ακολουθούν τμήματα από ιστορίες, που καταγράψαμε κατά τη διάρκεια των συζητήσεων με τον κάθε κάτοικο του οικισμού του Βλατερού, όπως ο ίδιος θυμάται και μας διηγείται.

«...όταν ήμουν μικρός παίζαμε με τα παιδιά της γειτονιάς στον αρχαιολογικό χώρο εδώ (πίσω μέρος Κάστρου), στις δεξαμενές που ήταν παλιά ανοιχτές και στα δρομάκια του Δασυλλίου που οδηγούν σε μια μικρή σπηλιά...»

Αλέξανδρος

«...υπάρχει μια βρύση με νερό από πηγή από παλιά. Είχε πάνω της μια πλακέτα με το όνομα του Αννίνου αλλά την χάλασαν. Εκεί πάω και γεμίζω τα μπουκάλια μου με νερό και τα έχω στο ψυγείο μου να πίνω. Δεν πίνω από το νερό της βρύσης...»

κ. Λούλα

«...δεν υπάρχουν πουθενά φώτα το βράδυ. Γίνονται συνέχεια κλοπές. Εμένα με έχουν κλέψει ήδη τρεις φορές. Μέχρι και φόνο έχω δει να γίνεται δίπλα από το σπίτι μου, εδώ στα σκαλιά της Αγίας Νικολάου...»

κ. Γιάννης

«...παλιά υπήρχαν εδώ τέσσερα- πέντε μπακάλικα. Ήταν γεμάτο ζωή. Τώρα έχουν αλλάξει τα πράγματα και από τότε που έκλεισαν και το Κάστρο έχει γίνει σκυλότοπος η γειτονιά...»

κ. Κώστας

«...παλιά πηγαίναμε για ένα καφέ στο δάσος ή στο Κάστρο. Τώρα δεν έχει τίποτα, ούτε ένα καφενείο να κάτσουμε. Όλη η γειτονιά έχει γεμίσει με χήρες...»

κ. Ανδρέας

«...το χειμώνα οι μεγάλες γυναίκες μαζεύονται στην εκκλησία και οι άντρες πάνε σε ένα καφενείο στο κέντρο. Κάπου Κολοκοτρώνη και Κανακάρη...»

κ. Τούλα

3.2 Αποτύπωση της καθημερινότητας

Η πραγματοποίηση της κοινωνίας πόλης ή οικισμού απαιτεί έναν σχεδιασμό προσανατολισμένο προς τις κοινωνικές ανάγκες, τις ανάγκες της κοινωνίας πόλης και των κατοίκων. Της χρειάζεται μια επιστήμη των σχέσεων και των συσχετισμών μέσα στην αστική ζωή. Αν και αναγκαίοι αυτοί οι όροι δεν είναι επαρκείς. Εξίσου απαραίτητη είναι μια κοινωνική και πολιτική δύναμη, ικανή να θέσει σε λειτουργία τα μέσα αυτά. (Lefebvre, 1977, σ.64)

Ανάμεσα σε αυτά και τα υπό διαμόρφωση δικαιώματα συγκαταλέγεται και το δικαίωμα στην πόλη, όχι στην αρχαία πόλη αλλά στην αστική ζωή. Στην ανακαινισμένη κεντρικότητα, στους τόπους συναντήσεων και ανταλλαγών, στο ρυθμό ζωής και στη χρησιμοποίηση του χρόνου που επιτρέπουν την πλήρη και ολοκληρωμένη χρήση των στιγμών και των τόπων. Την αστική ζωή, δηλαδή, που οι ίδιοι οι κάτοικοι- χρήστες δημιουργούν και διαμορφώνουν. (---, 1977, σ.64)

Ο Michel De Certeau υποστηρίζει πως οι χρήστες του αστικού χώρου, περπατώντας, βιώνουν και ταυτόχρονα δημιουργούν μια πόλη που δεν μπορούν να «δουν», καθώς βρίσκονται μόνο στο χώρο που καταλαμβάνουν κάθε φορά σε μια δεδομένη στιγμή. Η διαδρομή που ακολουθούν και το σχήμα που χαράζει αυτό το ταξίδι τους στον αστικό χώρο –μικρό ή μεγάλο- διατηρείται μόνο στη στιγμή ή τη φαντασία. Μέσα από αυτό το ενέργημα του περπατήματος οι χρήστες του αστικού χώρου γράφουν και ξαναγράφουν την πόλη ως «δικό τους» χώρο, δημιουργώντας αποσπασματικές ιστορίες που συνδέονται και συναντώνται με άλλες. (Stevenson, 2007, σ.114)

Από την άλλη, η πόλη- οικισμός παίρνει σχήμα μέσα από αυτές τις διαδρομές και τις διασυνδέσεις των κατοίκων. Τα δίκτυα που σχηματίζουν τα μετακινούμενα, διασταυρούμενα γραπτά συνθέτουν μια πολύπλευρη ιστορία, η οποία δεν έχει ούτε συγγραφέα, ούτε θεατή και διαμορφώνεται από τις κατακερματισμένες αυτές διαδρομές και μεταβολές του χώρου. Μια ιστορία που μπορεί να περιγραφθεί μέσα από

εικόνες της καθημερινότητας των κατοίκων και τη ζωή τους μέσα στο αστικό σύνολο. (---, 2007, σ.114)

Η καθημερινότητα των κατοίκων του Βλατερού, όπως οι ίδιοι μας την περιγράφουν, είναι ήσυχη χωρίς σχεδόν καθόλου απρόοπτα. Μη έχοντας ένα κύριο χώρο συγκέντρωσης- αναφοράς μέσα στη γειτονιά, πηγαίνουν βόλτα στο κέντρο και στο Κάστρο ή περνούν τη μέρα τους στο μπαλκόνι τους. Με την έννοια *μπαλκόνι*- στη συγκεκριμένη περίπτωση- εννοείται ο ανοιχτός ημιυπαίθριος χώρος μπροστά από το σπίτι τους, ικανός να χωρέσει μια καρέκλα και ένα τραπέζι, άσχετα αν είναι πραγματικά το μπαλκόνι τους ή κάποιος χώρος από το δίκτυο πεζών όπως πεζοδρόμιο, κλίμακες, πεζούλια ή πεζόδρομος.

Αυτός ο χώρος αποτελεί καθιερωμένο στοιχείο σχεδόν κάθε κατοικίας στον οικισμό, καθώς λειτουργεί ως κέντρο συνάντησης του ιδιοκτήτη με τους γείτονες και φίλους του. Καθισμένος εκεί το μεγαλύτερο μέρος της μέρας, χαζεύει τη θέα του Κάστρου και της πόλης της Πάτρας, ενώ παράλληλα, αναπτύσσει σύντομες συναντήσεις με τους περαστικούς, γνωστούς και μη. Σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα, μαζεύονται από τα γύρω σπίτια και περνούν τη μέρα τους όλοι μαζί, στο χώρο, βέβαια, που μπορεί να προσφέρει τις περισσότερες θέσεις.

Αυτή η καθημερινότητα των κατοίκων ενισχύεται από το γεγονός πως η περιοχή αυτή είναι «κέντρο απόκεντρο», όπως τη χαρακτηρίζουν οι ίδιοι. Λίγα μέτρα από το κέντρο της Πάτρας, μια συνοικία με ελάχιστα αυτοκίνητα, καθώς η ύπαρξη πολλών κλιμάκων και πεζόδρομων επιβάλλει τη πεζή μετακίνηση, κάτι που δεν δημιουργεί πρόβλημα όταν πρόκειται για μικρές αποστάσεις μέσα στη γειτονιά. Μη έχοντας έντονη κυκλοφοριακή κίνηση, μπορούν να απολαύσουν την ησυχία και τη γραφικότητα της γειτονιάς χωρίς τη βαβούρα και τη φασαρία της πόλης. (Σχ.11)

Βέβαια, αυτή η- κατά μια έννοια- απομόνωση της περιοχής λόγω του οδικού δικτύου δημιουργεί ορισμένες δυσκολίες σε βασικές καθημερινές δραστηριότητες των κατοίκων.

Το δίκτυο των μέσων μαζικής μετακίνησης σταματάει στο κέντρο με αποτέλεσμα στο Βλατερό να μην φτάνει κάποιο λεωφορείο. Οι κάτοικοι αναγκάζονται να μετακινούνται με τα πόδια ακόμα κι όταν κατεβαίνουν στο κέντρο για τα ψώνια του σπιτιού, καθώς στη γειτονία υπάρχει μόνο ένα μπακάλικο, το οποίο χρησιμοποιούν σε περίπτωση ανάγκης.

Γενικότερα, οι κάτοικοι υποστηρίζουν πως οι δημοτικές αρχές διαχρονικά αδιαφορούν για την περιοχή. Το οδικό δίκτυο είναι παρατημένο και το αποχετευτικό και υδρευτικό σύστημα έχει να επισκευαστεί από την Τουρκοκρατία, με αποτέλεσμα τα νερά να πλημμυρίζουν τη γειτονιά. Το δίκτυο ηλεκτροδότησης είναι εμφανές, αποτελούμενο από ξύλινες κολώνες, στις οποίες, λόγω της παλαιότητας και των καιρικών συνθηκών, έχουν προκληθεί ζημιές, σημειώνοντας δυσλειτουργία στο φωτισμό της περιοχής.

Η υπάρχουσα αυτή κατάσταση προκαλεί ένα αίσθημα φόβου και ανασφάλειας στους κατοίκους. Τις νυχτερινές ώρες, στην περιοχή υπάρχουν λιγοστά φωτισμένα σημεία, ωθώντας τους χρήστες να μένουν κλεισμένοι στα σπίτια τους και βοηθώντας- εν μέρει- στην πραγματοποίηση κλοπών. Το γεγονός αυτό αλλάζει τελείως την εικόνα του οικισμού μέσα στη μέρα, αφού τον καθιστά σχεδόν άδειο και ακατοίκητο.

Θα μπορούσε, δηλαδή, να θεωρηθεί πως οι κάτοικοι διαμορφώνουν μέσα από την καθημερινότητά τους ένα ωράριο τελείως διαφορετικό από τους ρυθμούς του ευρύτερου αστικού περιβάλλοντος. (Εικ.2) Για τους κατοίκους, η μέρα ξεκινά όταν τα παιδιά φεύγουν για το σχολείο και οι λιγοστοί εργαζόμενοι ξεκινούν για τη δουλεία τους, όπου οι νοικοκυρές ξεκινούν το καθάρισμα και οι άντρες απολαμβάνουν το καφέ τους στο μπαλκόνι τους. Το μεσημέρι, όλοι βρίσκονται στα σπίτια τους για το μεσημεριανό γεύμα και ξεκούραση. Το απόγευμα βγαίνουν για μια βόλτα στη γειτονιά και μόλις αρχίσει να σκοτεινιάζει γυρνούν στα σπίτια τους μέχρι το επόμενο πρωινό.

Στιγμιότυπα της ζωής στο Βλατερό μέσα στη μέρα, όπως αυτή ορίζεται από την καθημερινότητα των κατοίκων.

3.3 μελέτη κοινωνικών σχέσεων κατοίκων

Η αρχιτεκτονική συντονίζει δύο πολυσύνθετα συστήματα και χρησιμοποιεί δύο τρόπους σύνδεσης- συσχετισμού- επικοινωνίας των στοιχείων που τα αποτελούν. Τα δύο αυτά συστήματα είναι το σύστημα των κοινωνικών σχέσεων και το σύστημα των σχέσεων χώρου. Οι τρόποι σύνδεσης είναι η συνέχεια στοιχείων ή συνεχής σύνδεση και η ασυνέχεια των στοιχείων ή ασυνεχής σύνδεση. (Φατούρος, 1979, σ.17)

Οι κοινωνικές σχέσεις περιέχουν και προσδιορίζουν όλο το φάσμα της ατομικής και ομαδικής συμπεριφοράς και τις γενικές και ειδικές απαιτήσεις για συγκεκριμένες ανάγκες, δηλαδή τις χρηστικές ανάγκες. Όλα αυτά κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες, δυνατότητες και στόχους, κάθε φορά. Στο σύστημα αυτό ανήκουν όλες οι ψυχολογικές, κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές παράμετροι της οργάνωσης του χώρου. (---, 1979, σ.18)

Κοινό συμπέρασμα που απορρέει από τις έρευνες που αναφέρονται στην κατανομή ατόμων και ομάδων μέσα στο χώρο, καθώς και οι μεταξύ τους αποστάσεις είναι ότι η θέση του ανθρώπου μέσα στο χώρο δεν είναι τυχαία. Οι θέσεις δε μοιράζονται κανονικά ανάλογα με το διαθέσιμο χώρο ούτε, όμως, και ορθολογικά ή λειτουργικά, αλλά, αντίθετα, ακολουθούν ορισμένα σχήματα(patterns). (Νικολαΐδου, 1993, σ.218) Η τοποθέτηση των ατόμων ή των ομάδων μέσα στο χώρο ακολουθεί μια διαδικασία εύρεσης στοιχείων ικανών να καλύψουν κάθε ανάγκη τους, χωρίς να μπορεί να οριστεί μέσα από αυστηρούς κανόνες και μια συγκεκριμένη μεθοδολογία.

Σε μεγαλύτερη κλίμακα και για πιο σύνθετες συμπεριφορές υπάρχουν μελέτες, οι οποίες αναφέρονται στο ρόλο που παίζει η φυσική γειτνίαση στις σχέσεις των ανθρώπων. Εξετάζονται, για παράδειγμα, οι δεσμοί φιλίας ανάμεσα στους κατοίκους μιας μικρής συνοικίας ως συνάρτηση των αποστάσεων των σπιτιών τους. Ο συσχετισμός αυτός δεν υποθέτει ότι η μικρή απόσταση ανάμεσα στα σπίτια των κατοίκων του οικισμού δημιουργεί τις φιλίες. Αντίθετα, οι σχέσεις που διαμορφώνονται επεξηγούν την

ανθρώπινη συμπεριφορά και την αλληλεξάρτησή της με το χώρο: από τη στιγμή που οι άνθρωποι έχουν κοινά ενδιαφέροντα και επιδιώξεις, δηλαδή τις προϋποθέσεις για κοινωνική σχέση, η μικρή απόσταση διευκολύνει την πραγματοποίησή τους. (---, 1993, σ.219)

Ο χώρος, δηλαδή, επηρεάζει ως ένα βαθμό την ανθρώπινη συμπεριφορά και τις κοινωνικές σχέσεις, χωρίς αυτό απόλυτα να σημαίνει ότι τις καθορίζει ή τις κατευθύνει. Απλώς, η δομή και η οργάνωσή του κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις διευκολύνει τις ανθρώπινες δραστηριότητες μέσα στο χώρο. Εκφράζει και αντανακλά τις διάφορες μορφές της και αποτελεί συνθετικό στοιχείο στη διαμόρφωσή τους.

Η χρησιμοποίηση και οικειοποίηση του χώρου και η τοποθέτηση των ατόμων μέσα σ' αυτόν έχει σχέση περισσότερο με τις δραστηριότητες των άλλων ατόμων που βρίσκονται εκεί, παρά με αυτόν καθαυτό το χώρο. Δεν αναφερόμαστε στην έννοια της χωρικής συμπεριφοράς (spatial behavior), αλλά στη σχέση ανάμεσα στην προσωπική απόσταση και την κοινωνική αλληλεξάρτηση ή αλλιώς κοινωνικό- χωρική συμπεριφορά (sociospatiale behavior). Κατ' αυτόν τον τρόπο, ζητήματα που αφορούν το ευρύτατο θέμα των διαπροσωπικών σχέσεων και των στοιχείων που τις επηρεάζουν εντάσσονται μέσα στο πλαίσιο των ζητημάτων του χώρου. (---, 1993, σ.219)

Εδώ, αξίζει να σημειωθεί πως η «προσωπική απόσταση» ορίζεται αρχικά από τον Heini Hediger προκειμένου να περιγράψει την απόσταση που σταθερά χωρίζει τα μέλη που δεν έχουν επαφή. Θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μια μικρή προστατευτική σφαίρα ή φούσκα που ένας οργανισμός διατηρεί μεταξύ αυτού και των άλλων. Η διαχωριστική γραμμή μεταξύ της ατομικής απόστασης και της δημόσιας απόστασης σηματοδοτεί έναν όρο και ένα όριο κυριαρχίας. (Hall, 1982, σ.219)

Στην περίπτωση του οικισμού του Βλατερού φαίνεται πως οι κοινωνικές σχέσεις ξεκινούν με ένα διαφορετικό υπόβαθρο. Στη γειτονιά, από την αρχή δημιουργίας και συγκρότησής της, γειτνιάζουν συγγενείς, με αποτέλεσμα την ύπαρξη καθημερινών

επαφών άσχετα από την απόσταση των σπιτιών και τα διαφορετικά ενδιαφέροντα. Επαφές που λειτουργούν ως μέσο και ίσως- με κάποια υπερβολή- αιτία της διαμόρφωσης της χωρικής εικόνας του οικισμού.

Λόγω της σχέσης τους, επιλέγουν να εγκατασταθούν είτε στο ίδιο οίκημα χωρίζοντάς τους ένας όροφος, είτε σε διπλά ή αντικριστά οικήματα. Δημιουργούν, δηλαδή, από την αρχή ένα μέσο σύνδεσης και μερικές φορές αλληλεξάρτησης, καθώς τακτοποιούνται στο χώρο με τέτοιο τρόπο που έχουν άμεση οπτική επαφή και μοιράζονται τους ίδιους κοινόχρηστους χώρους. Εγκαθιστούν τη συγγενική και φιλική τους σχέση μέσα στο χώρο χωρίς όρια και περιορισμούς, παρά μόνο το κατώφλι του τελείως προσωπικού- ιδιωτικού χώρου, που ενίοτε λειτουργεί ως αυστηρό όριο.

Σ' αυτό το μικρό «δίκτυο» κοινωνικών και χωρικών σχέσεων προστίθενται και οι γύρω κάτοικοι, δηλαδή τα γύρω επιμέρους «δίκτυα», δημιουργώντας ένα ενιαίο «δίκτυο» σε επίπεδο γειτονιάς. Με διάφορα πυκνώματα και αραιώματα, αναπτύσσονται φιλικές σχέσεις μεταξύ κατοίκων και διάφοροι κοινόχρηστοι χώροι εξομαλύνοντας τα φυσικά ή τεχνητά όρια μεταξύ των κατοικιών. Παραμερίζεται, κατά μια έννοια, ο όρος της *ιδιωτικότητας*, καθώς οι πόρτες στα σπίτια παραμένουν όλη τη μέρα ανοιχτές με τα κλειδιά απ' έξω ώστε να διευκολύνονται οι καθημερινές επαφές και μετακινήσεις από σπίτι σε σπίτι. (Σχ.12-13)

Μάλιστα, οι ίδιοι οι κάτοικοι ιδρύουν έναν πολιτιστικό σύλλογο της περιοχής, προκειμένου να συγκροτήσουν καλύτερα τον οικισμό τους και να αποκτήσει μια κοινωνική και πολιτισμική εικόνα ικανή να ενταχθεί στον ευρύτερο αστικό χαρακτήρα της Πάτρας. Έχοντας μια καλή συνεννόηση λόγω της καθημερινής επαφής τους και ως στόχο το κοινό συμφέρον όλης της γειτονιάς, διοργανώνουν εκδηλώσεις, τις οποίες αναλαμβάνουν και συντονίζουν οι ίδιοι. Εκδηλώσεις που αναδεικνύουν την συνοικία τους και το γύρω τοπίο, αλλά που μετά από λίγο παύουν να πραγματοποιούνται, αφού λόγω έντονων πολιτικών διαφορών διαλύεται ο σύλλογος.

Αυτή, ίσως, να είναι και η αρχή σε μια μικρή αλλά αρκετά σημαντική αλλαγή των μεταξί τους σχέσεων, συναρτήσσει, βέβαια, και των μεταβολών της καθημερινότητάς τους από εξωτερικούς παράγοντες. Ενώ διατηρούν επαφές, οι πόρτες πλέον παραμένουν ανοιχτές μόνο όταν ο ιδιοκτήτης κάθεται στο κατώφλι- μπαλκόνι του. Οι σχέσεις τους συνεχίζουν να αποτελούν μέρος της καθημερινότητας και του τρόπου ζωής τους, αλλά δεν είναι όπως παλιά.

Λόγω της χρόνιας τριβής μεταξύ τους, ο καθένας αποτελεί ένα είδος συνήθειας για τον άλλο. Έχοντας μεγαλώσει μαζί και αποκτήσει νοοτροπίες που συγκλίνουν, έχουν μάθει ο ένας τον άλλον και έχουν αποδεχτεί κάθε πτυχή του χαρακτήρα του. Έχουν, δηλαδή, μάθει να ζουν δίπλα ή απέναντι με τους συγκεκριμένους γείτονες- φίλους, κάτι που δύσκολα θα το άλλαζαν.

Για τους ίδιους, η «τακτοποίηση» και η θέση του κάθε γείτονα μέσα στον οικισμό αποτελεί μια δεδομένη, σχεδόν πάγια, κατάσταση. Αυτή η κατανομή παραμένει ίδια από την ημέρα σχεδόν που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή, δημιουργώντας ένα καλό υπόβαθρο για τη διατήρηση των καλών κοινωνικών και φιλικών σχέσεων. Μάλιστα, όπως μας εξηγούν και οι ίδιοι οι κάτοικοι, υπάρχουν αρκετά καλές και στενές σχέσεις και η μόνη τους διαφωνία αφορά τα αδέσποτα σκυλιά, που άλλοι θέλουν να φροντίζουν και άλλοι φοβούνται ή θεωρούν πως αλλοιώνουν την εικόνα του Βλατερού.

Γι' αυτόν τον λόγο, μάλιστα, παρατηρείται μια επιφυλακτική στάση απέναντι σε καθετί το καινούργιο, σε οτιδήποτε νέο που δεν υπήρχε από πριν. Βιώνοντας μια πολύχρονη καθημερινότητα αποτελούμενη από τα ίδια άτομα και γενικότερα από τα ίδια στοιχεία, όταν εμφανίζεται κάτι καινούργιο, είτε αυτό είναι ανθρώπινη μορφή, είτε ιδέα, οι κάτοικοι του Βλατερού παρουσιάζουν μια συμπεριφορά κατευθυνόμενη από ένα είδος ξενοφοβίας. Χωρίς να το απορρίπτουν τελείως, αναπτύσσουν τυπικές σχέσεις μαζί του, αποφεύγοντας τις καθημερινές επαφές, κάτι που παρατηρείται έντονα με τους λιγοστούς νέους κατοίκους της περιοχής, τους οποίους δέχονται για γείτονες αλλά δύσκολα αποδέχονται ως οικεία και φιλικά πρόσωπα.

3.4 Μορφές οικειοποίησης δημόσιου χώρου

Οι πρώτες καταγραμμένες χρήσεις της λέξης «δημόσιο» στην αγγλική γλώσσα, ταυτίζουν, τον 17^ο αιώνα, το «δημόσιο» με το κοινό συμφέρον της κοινωνίας. Ο όρος «ιδιωτικό» αντίθετα περιγράφει τον προνομιούχο τρόπο ζωής κοινωνικών ομάδων που αντιστοιχούν στις υψηλότερες κοινωνικά τάξεις ή στο ανώτατο κυβερνητικό επίπεδο. Επομένως, το «δημόσιο» καταλήγει να σημαίνει όλα εκείνα που παραμένουν προσιτά στην εξονυχιστική εξέταση του καθενός, ενώ το «ιδιωτικό» σημαίνει τελικά την προστατευόμενη περιοχή της ζωής που προορίζεται για την οικογενειακή ζωή και τις φιλικές συναναστροφές. Στην καλύτερη περίπτωση, το «δημόσιο» συνδέεται με την κοινωνική ανθρώπινη δημιουργία, ενώ το «ιδιωτικό» περιγράφει την πιο οικεία ανθρώπινη κατάσταση. (Sennett, 1999, σ.31)

Οι αλλαγές στην αντίληψη περί δημοσίου και ιδιωτικού χώρου διαφέρουν, ανάλογα με τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες κάθε εποχής και διαμορφώνουν την εικόνα της πόλης και το χαρακτήρα της. Σε όλες τις κοινωνίες των ανθρώπων και σε όλες τις εποχές υπάρχει μια δυναμική σχέση μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού που εξαρτώνται επιπλέον και από τον πολιτισμό κάθε κοινωνίας. Γι' αυτόν το λόγο, σήμερα, έχουν τροποποιηθεί λίγο αυτοί οι όροι μέσα στα πλαίσια των αστικών ιστών του δυτικού πολιτισμού. (Carr, 1992, σ.152)

Ο δημόσιος χώρος αποτελεί ένα πλέγμα από επιμέρους περιοχές (πλατείες, δρόμους, πάρκα) που παρέχουν το χώρο ελεύθερης κίνησης, εργασίας, ασφάλειας και συναναστροφής- ανάμειξης των ανθρώπων και με το παράξενο, το ξένο προς αυτό που θεωρείται κάθε φορά αποδεκτό. Είναι ο χώρος μέσα στον οποίο ο κάθε άνθρωπος μπορεί να ασκήσει και να προστατέψει τα δικαιώματά του και τις πολιτιστικές του καταβολές και μπορεί να κάνει χρήση του δημόσιου λόγου. Αυτός που, μαζί με τους κοινωνικούς θεσμούς και τις κοινωνικές σχέσεις που προσδιορίζονται και συγκροτούνται στα πλαίσιά του, συνθέτει τη δημόσια σφαίρα, στην οποία διαμορφώνονται ατομικές και

συλλογικές ταυτότητες και τα χαρακτηριστικά ιδιότητας του πολίτη. (Carr, 1992, σ.152), (Βαΐου, 2002, ¶2)

Ο δημόσιος, δηλαδή, αστικός χώρος και η μορφή του αποτελούν τον καθρέφτη της κοινωνικής σύστασης της πόλης και των σχέσεων μεταξύ των κατοίκων της, «το παράθυρο στην ψυχή της πόλης». Γι' αυτό το λόγο, μάλιστα, η σχέση του δημοσίου και ιδιωτικού σε μία κοινωνία αντικατοπτρίζει το βαθμό ακμής ή παρακμής. Η σχέση αυτή, στο χώρο της πόλης και της κατοικίας, εκφράζεται σε κάθε ιστορική στιγμή με συγκεκριμένο τρόπο και η κυριαρχία του ενός ή του άλλου εκφράζει τη φάση του ιστορικού πλαισίου στο οποίο ανήκε. (Mumford, 1970, σ.405), (Σαρηγιάννης, 2002, ¶5)

Αντί να προκύψει μια μη αναστρέψιμη απότομη διαίρεση του ιδιωτικού και του δημοσίου χώρου, υπάρχει μια ενδιάμεση ζώνη που αναπτύσσεται: μια αλληλοδιείσδυση δηλαδή της αυστηρά ιδιωτικής επικράτειας των σπιτιών και του δημόσιου δρόμου. Σ' αυτήν την περιοχή μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού, οι ατομικές και οι συλλογικές διεκδικήσεις μπορούν να αλληλεπικαλυφθούν και οι συγκρούσεις που ανακύπτουν επιλύονται με αμοιβαία συναίνεση. Εδώ ακριβώς είναι που ο κάθε κάτοικος αναλαμβάνει τους ρόλους που εκφράζουν το τι θέλει να είναι και το τι έχει να προσφέρει το ατομικό στο συλλογικό και αντιστρόφως, αφού ο δημόσιος χώρος στον οποίο οι κάτοικοι καταθέτουν τα προσωπικά τους σημάδια γίνεται κτήμα όλων και μετατρέπεται σε πραγματικό κοινόχρηστο χώρο. (Hertzberger, 2002, σσ.41-43)

Γενικότερα, οι διάφοροι τύποι χωρικών σχέσεων, συνεπάγονται τη δημιουργία περιοχών με διακριτές διεκδικήσεις- ιδιωτικές ή δημόσιες- με τη συνακόλουθη αίσθηση προσπελασιμότητας. Οι διεκδικήσεις αυτές είναι στενά συνδεδεμένες με τους χρήστες των κτηρίων ή κάθε χώρου ξεχωριστά. Για να ανταποκριθεί επομένως, αυτή η διαδικασία στην πολλαπλότητα των ανθρώπινων βιωμάτων και στις διακριτές διεκδικήσεις που μπορούν αυτά να οδηγήσουν, δεν μπορεί να βασίζεται σε ένα δίπολο με μόνο δύο ακραίες τιμές (δημόσιο, ιδιωτικό) για να αποδώσει τον χαρακτήρα των ποικίλων περιοχών. (Ψυλλίδης, 2006, ¶13)

Ίσως, λοιπόν, αυτές οι διακριτές διεκδικήσεις να χαρακτηρίζονται καλύτερα από έναν βαθμό ιδιωτικότητας ή δημοσιότητας αντίστοιχα, ο οποίος είναι πλήρως συνυφασμένος με την αίσθηση προσπελασιμότητας της εκάστοτε περιοχής. Η παραδοχή αυτή ισχύει τόσο για εξωτερικές όσο και για εσωτερικές περιοχές και περιλαμβάνει διακριτές διαβαθμίσεις προσπελασιμότητας. Έτσι, ένας χώρος μπορεί να χαρακτηρίζεται από λιγότερη ή περισσότερη ιδιωτικότητα/δημοσιότητα, ανάλογα με το βαθμό προσπελασιμότητάς του, τη μορφή εποπτείας, το άτομο που τον χρησιμοποιεί, που τον φροντίζει και ευθύνεται γι' αυτόν. (---, 2006, ¶13)

Όλα αυτά, βέβαια, εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τους γειτονικούς χώρους, ορίζοντας έτσι ένα ευρύτερο σύνολο στο οποίο αναπτύσσονται χωρικές σχέσεις, καθορίζοντας της εκάστοτε περιοχής. Με βάση αυτό το σκεπτικό, σε μια κατοικία, το υπνοδωμάτιο είναι περισσότερο ιδιωτικός χώρος σε σχέση με το καθιστικό, ενώ το καθιστικό είναι ιδιωτικός χώρος σε σχέση με την εξωτερική αυλή. (---, 2006, ¶14)

Οι διακριτές αυτές διαβαθμίσεις είναι γνωστές από την αρχαιότητα και, σε πολλές περιπτώσεις, χρησιμοποιούνται με αρκετά εύστροφο τρόπο για να καθορίσουν το βαθμό προσπελασιμότητας κάθε χώρου. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των αρχαίων αιγυπτιακών ναών, όπου η διάρθρωση των εσωτερικών χώρων ακολουθεί τον τύπο της παράθεσης (εν σειρά συστοιχία αυτόνομων χώρων). Τα οριακά όρια του ναού είναι ιδιαίτερα σαφή, προσδίδοντας στο κτήριο συνολικά μια εξαιρετική εσωστρέφεια, εν αντιθέσει με τον τυπικά «δημόσιο» χαρακτήρα του. (---, 2006, ¶15)

Παρ' όλη, όμως, την αλλεπάλληλη παράθεση πανομοιότυπων σχεδόν χώρων, επιτυγχάνεται μια εξαιρετική διαβάθμιση της προσπελασιμότητας από την εξωτερική αυλή, όπου είναι προσπελάσιμη από το λαό, έως το άδυτο, το οποίο είναι και το ιερότερο σημείο του ναού, όπου μπορούν να εισέλθουν μόνο ελάχιστοι μυημένοι. Αυτό, επιτυγχάνεται μέσω εύστροφου χειρισμού των ορίων και συγκεκριμένα με διαδοχική ανύψωση του δαπέδου και ταπείνωση της οροφής από τον ένα χώρο στον άλλο μέχρι το άδυτο. (---, 2006, ¶16)

Στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική συναντώνται αρκετές ιδιωτικές διεκδικήσεις στο δημόσιο χώρο, οι οποίες αναγνωρίζονται ως πράξεις οικειοποίησης του από μια ομάδα ατόμων, κάτι που έχει άμεσο αντίκτυπο στην αίσθηση προσπελασιμότητας του ατόμου που διέρχεται από τέτοιου είδους περιοχές. Ο Η. Hertzberger αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «η χρήση του δημόσιου χώρου από τους κατοίκους σαν να ήταν «ιδιωτικός» ενισχύει στα μάτια των άλλων τη διεκδίκηση της περιοχής από τον χρήστη...». (---, 2006, ¶17)

Οι μικρές στοές, οι εξωτερικές σκάλες, τα περάσματα πάνω από το δρόμο, οι ανοικτοί προθάλαμοι και πολλές άλλες παρόμοιες περιπτώσεις αποτελούν σαφή παραδείγματα επέκτασης της σφαίρας επιρροής των κατοίκων στον κοινόχρηστο χώρο, περιπλέκοντας τα όρια επαφής μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού. Τέτοιου είδους χώροι ωθούν το διερχόμενο άτομο να αναπτύξει μια ιδιαίτερη διαλεκτική με την ιδιωτική ζωή των κατοίκων, ενώ τουλάχιστον δεν εμποδίζουν την ανάπτυξη της επικοινωνίας. Κλειδί στη μετάβαση και σύνδεση μεταξύ περιοχών με διακριτές διαβαθμίσεις προσπελασιμότητας, αλλά και στην εξάλειψη της απότομης διαίρεσης μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού, αποτελεί η έννοια του «ενδιάμεσου». (---, 2006, ¶18)

Για να αναιρεθεί, δηλαδή, η απότομη διαίρεση μεταξύ των περιοχών με διαφορετικές διεκδικήσεις, μπορούν να δημιουργούνται ενδιάμεσοι χώροι, οι οποίοι, παρότι σε διαχειριστικό επίπεδο ανήκουν είτε στη σφαίρα του ιδιωτικού είτε του δημοσίου, θα είναι εξίσου προσπελάσιμοι και από τις δύο πλευρές. Θα είναι απόλυτα αποδεκτό και στις δύο ότι ο «άλλος» θα κάνει χρήση των περιοχών αυτών. (---, 2006, ¶18)

Τέτοιου είδους «μεταβατικοί» χώροι- επονομαζόμενοι, επίσης, και ως *κατώφλια* είναι προσπελάσιμοι τόσο από την ιδιωτική όσο και από την δημόσια σφαίρα. Τα κατώφλια, στην ουσία, αναδεικνύουν τη φύση του ορίου. Τα ανοίγματα- πόρτες και παράθυρα- αποκαλύπτουν τον τοίχο που τα φέρει, ενισχύοντας την παρουσία του και αναδεικνύοντας το πάχος του, ενώ τα ανοίγματα ως μεταβατικοί χώροι είναι περαιτέρω ενδείξεις που αποκαλύπτουν τη φύση των περιοχών στις οποίες προσφέρουν πρόσβαση. Αυτές οι χωρικές σχέσεις ενισχύουν την αντίληψη των ορίων, όχι ως

φραγμάτων, αλλά ως στοιχείων από όπου κάτι «αρχίζει να υπάρχει», δημιουργώντας χώρους επικοινωνίας που μπορούν να λειτουργήσουν ως κοινωνικός εξοπλισμός. (---, 2006, ¶19)

Οι μεταβατικοί, δηλαδή, χώροι δημιουργούν ενδιάμεσους χώρους σύνδεσης ή αποκοπής, συνέχειας ή ασυνέχειας μιας κατάστασης ή δραστηριότητας ή ακόμα και καθημερινότητας. Υπηρετούν κοινωνικούς σκοπούς, είτε σε επίπεδο ατόμου είτε σε συλλογικό επίπεδο, προσφέροντας τόπους ενδιαφέροντος, όπου οι άνθρωποι- χρήστες μπορούν να συναντηθούν, να ανταλλάξουν απόψεις, να γνωριστούν. Αναπτύσσουν δυναμικούς, ανοιχτούς χώρους με ρευστότητα και χωρίς όρια και περιορισμούς, ικανούς να κατοικηθούν από ανθρώπους που διεκδικούν πρόσβαση εκεί από όπου αποκλείονται- αμφισβητώντας κάθε φορά τα συμβολικά ή υλικά όρια- και γίνονται τελικά «ορατοί» ακόμα και με τον πιο απλό τρόπο, δια της παρουσίας τους. (Φατούρος, 1979, σ.22), (Ψυλλίδης, 2006, ¶19), (Αδηλενίδου, 2011, σ.40)

Τέτοιου είδους διεκδικήσεις εμφανίζονται με διάφορους τρόπους και εικόνες στην περιοχή του Βλατερού. Η δομή και η χρήση των ανοιχτών δημόσιων χώρων και οι κοινωνικές σχέσεις των κατοίκων μεταξύ τους ωθούν στην αμφισβήτηση των οποιοδήποτε ορίων και οδηγούν, τελικά, στην οικειοποίηση του δημόσιου αστικού χώρου. Στην αλλαγή των όρων και του βαθμού προσπελασιμότητας, είτε για καθαρά ατομικό συμφέρον, είτε για την δημιουργία ενός κοινόχρηστου χώρου από και για τους ίδιους τους κατοίκους.

Σε ατομικό επίπεδο, παρατηρείται η «εξάπλωση» του ιδιωτικού ανοιχτού χώρου εις βάρος των πεζοδρομίων, των κλιμάκων και των πεζόδρομων. Όπως αναφέρεται και στην ανάλυση αποτύπωσης της καθημερινότητας των κατοίκων, οι περισσότεροι- αν όχι όλοι- εντάσσουν το δημόσιο χώρο μπροστά από την κατοικία τους στην έννοια του «μπαλκονιού», όπως αυτή έχει τροποποιηθεί στην ευρύτερη περιοχή. Επαναπροσδιορίζοντας τα όρια μεταξύ του ιδιωτικού και του δημοσίου χώρου,

δημιουργούν και αναπτύσσουν έναν ενδιάμεσο χώρο που διαχειρίζονται και χρησιμοποιούν οι ίδιοι, αλλά, νομικά, ανήκει στη δημόσια σφαίρα.

Ανοίγονται προς το δημόσιο κόσμο πρακτικά και συμβολικά και μεταφέρουν βασικές καθημερινές δραστηριότητες «έξω». Δραστηριότητες οι οποίες, είτε αφορούν τους ίδιους, είτε εμπλέκονται και άλλα άτομα σ' αυτές και έχουν την οικειότητα και την άνεση να τις πραγματοποιήσουν στον εξωτερικό χώρο του σπιτιού. Αυτή η κίνηση υποδηλώνει και τονίζει το βαθμό οικειοποίησης του αστικού χώρου και την έννοια της ιδιωτικής κατοχής.

Στις περισσότερες εκφάνσεις της κίνησης αυτής των κατοίκων, η οικειοποιημένη περιοχή ορίζεται είτε μέσω ορισμένων αντικειμένων όπως τραπέζια, καρέκλες ή γλάστρες, είτε λόγω της μορφής του εδάφους με τις συχνές υψομετρικές αλλαγές. Οι κάτοικοι χρησιμοποιούν και φροντίζουν τον κοινόχρηστο χώρο σαν να τους ανήκει, χωρίς, όμως, να έχουν δικαίωμα ιδιοκτησίας. Κάτι που υποδηλώνεται από τα στοιχεία που χρησιμοποιούν για όρια, αφού δεν απαγορεύουν την πρόσβαση σε περαστικούς και δημιουργούν μια νοητή περιοχή που ίσως αποτρέπουν εν μέρει τη διέλευση. (Εικ.3-5)

Η οικειοποιημένη περιοχή με το μεγαλύτερο μέρος ιδιωτικοποίησης που συναντάμε στην περιοχή του Βλατερού βρίσκεται στην οδό Βαφιοπούλου, έναν πεζόδρομο που τέμνει στα δύο η σκάλα της οδού Τριτάκη. Το ένα τεμνόμενο μέρος αποτελεί αδιέξοδο με κατώφλια να το περικλείουν, των οποίων οι κάτοικοι το έχουν θέσει όλο αυτό το κομμάτι του πεζόδρομου υπό την κατοχή τους. Το έχουν μετατρέψει σε μια μεγάλη κοινή αυλή, στην οποία όμως δεν μπορεί να εισέλθει κάποιος περαστικός, αφού τον σταματούν στην είσοδο αποτρέποντας τον να προχωρήσει. (Εικ.6)

Διεκδικούν και υπερασπίζονται το χώρο σαν κάτι ολοκληρωτικά δικό τους και η κάθε κίνηση διέλευσης αυτού από κάποιον άλλον- «ξένο» προς αυτούς- βιώνεται και αντιμετωπίζεται ως καταπάτηση του προσωπικού ιδιωτικού χώρου. Μάλιστα, προκειμένου να ενισχύσουν αυτόν τον ιδιωτικό χαρακτήρα του πεζόδρομου έχουν

τοποθετήσει μια σειρά από γλάστρες στην είσοδο, ώστε να τονίσουν τα όρια της αυλής τους και να μειώσουν την οπτική επαφή με το δημόσιο. Η «αυλή» αυτή λειτουργεί ως κέντρο συνάντησης, ως μια μορφή πλατείας γύρω από την οποία έχουν κατασκευαστεί οι κατοικίες των κύριων και μοναδικών χρηστών της.

Στην περιοχή του Βλατερού διαπιστώνουμε κι άλλες κινήσεις οικειοποίησης του δημόσιου χώρου σε συλλογικό επίπεδο, αλλά ανοιχτές προς το κοινό. Διάσπαρτες μέσα στον οικισμό, αναπτύσσουν ένα περιβάλλον δημόσιας πλατείας, χωρίς να έχουν σχεδιαστεί ή να έχουν προκύψει από κάποιο ρυμοτομικό σχέδιο. Πλατείες που χρησιμεύουν ως χώρος συνάντησης και συγκέντρωσης των κατοίκων είτε μπορούν να καλύψουν τις ανάγκες που έχουν τέτοιου είδους δραστηριότητες είτε όχι.

Ουσιαστικά, πρόκειται για ανοιχτούς χώρους, ιδιαίτερα μεγάλους σε σχέση με τα μεγέθη των άλλων δημόσιων χώρων της περιοχής, οι οποίοι μέσα στο συγκεκριμένο περιβάλλον αντιλαμβάνονται ως πλατώματα ικανά να φιλοξενήσουν συλλογικές δραστηριότητες της καθημερινότητας. Δεν έχουν κανονικό ή συγκεκριμένο σχήμα καθώς έχουν προκύψει από τους «κενούς» χώρους μεταξύ των κατοικιών και των διάφορων στοιχείων κυρίως του δικτύου των πεζών και λειτουργούν ως σημείο εκτόνωσης των πολυάριθμων κλιμάκων και στενών πεζόδρομων του οικισμού. Δεν φέρουν κανένα «εξοπλισμό» πλατείας, παρά μόνο μερικά φυτεμένα παρτέρια που οι κάτοικοι μπορούν να χρησιμοποιήσουν και ως κάθισμα. (Εικ.7)

Γενικά, αυτές οι - επινοημένες από τους κατοίκους- πλατείες οφείλουν το χαρακτήρα τους και την ταυτότητά τους στους χρήστες τους. Οι κάτοικοι έχουν σχηματίσει μια συγκεκριμένη εικόνα για αυτούς τους χώρους και έχουν επιλέξει να τους χρησιμοποιούν με τέτοιο τρόπο που να μπορεί να τους δοθεί ο χαρακτηρισμός «πλατεία». Έχουν επαναπροσδιορίσει, δηλαδή, κάποιο σύνολο στοιχείων δημιουργώντας μια σειρά από πλατείες προκειμένου να καλύψουν τις κοινωνικές τους ανάγκες, δίνοντας ζωή σε σημεία συνέχειας ή ασυνέχειας χώρων και δραστηριοτήτων του οικισμού του Βλατερού. (Σχ.14-17)

Προσέγγιση πλατείας, που λειτουργεί ως σημείο εκτόνωσης των κλιμάκων και στενών πεζόδρομων.

3.5 Μορφές ιδιωτικότητας

Η υπερίσχυση του ιδιωτικού και της συνεχούς διεύρυνσής του σε βάρος του δημοσίου γίνεται αντιληπτή μέσω του αυξανόμενου ενδιαφέροντος και των ενεργειών που πραγματοποιούνται για την ανάκτηση ή κατάληψη του τελευταίου. Βέβαια, η χρήση του όρου ανάκτηση σημαίνει ότι ο δημόσιος χώρος έχει χαθεί ή ότι δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις σύγχρονες συνθήκες της αστικής ζωής. Ταυτόχρονα, όμως, υπονοείται ότι το δημόσιο μπορεί να ανήκει ή να εμφανίζεται αλλού, σε χώρους που πιθανόν να επιτρέπουν μια διαφορετική εκδήλωσή του. (Καζέρος, 2002, ¶4)

Φαίνεται ότι το δημόσιο υπάρχει όσο εξασφαλίζεται το ιδιωτικό, ότι είναι το «όχημα» εκείνο που θα οδηγήσει το ατομικό, το ιδιωτικό σε θρίαμβο. Είναι ο σύγχρονος τρόπος χρήσης του δημοσίου χώρου που συνηγορεί στην άποψη, ότι η παραγωγή του αφορά τελικά στην κατανάλωσή του από το ιδιωτικό. Είναι η παράλογη θεώρηση του δημοσίου ως φυσική ιδιοκτησία του ιδιωτικού που επιτρέπει την οικονομική εκμετάλλευσή του. (---, 2002, ¶4)

Το δημόσιο και το ιδιωτικό έχουν μια αλληλένδετη σχέση στην οποία φαίνεται ότι το ιδιωτικό νικάει. Ο δημόσιος χώρος και το νόημά του μεταλλάσσεται συνεχώς. Από χώρο δράσης του κοινωνικού συνόλου, σε ιδιωτικό «αστικό» χώρο, του οποίου η οργάνωση χαρακτηρίζεται από χωροχρονική απροσδιοριστία και ιδιωτικοποίηση της συλλογικής μνήμης. (---, 2002, ¶7)

Η ιδιωτικοποίηση αυτή και ο κατακερματισμός του δημοσίου χώρου, αλλά και η εμπορευματοποίηση των αγαθών, του τρόπου ζωής και των κοινωνικών σχέσεων είναι περισσότερο εμφανής στις σύγχρονες πόλεις και σε όλες τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Ο δημόσιος χώρος συρρικνώνεται και η σημασία του ατονεί, παρουσιάζοντας σταδιακά έντονα σημάδια ζωής και εγκατάλειψης. Η κεφαλαιοποίηση του δημοσίου αστικού χώρου και η μετάθεση των λειτουργιών του σε ιδιωτικούς χώρους, η συνεχόμενη επανατροφοδοτούμενη προβολή της ανασφάλειας που

νομιμοποιεί την ιδιωτικοποίηση και η παραχώρηση του δημόσιου χώρου σε ιδιωτική χρήση και κατανάλωση, συνθέτουν το σκηνικό της εμπορευματοποίησης της αστικής εμπειρίας. (Ασπρογέρακας, 2002, ¶16)

Με άλλα λόγια, υπάρχει ένα παιχνίδι κυριαρχίας ανάμεσα στο ιδιωτικό και το δημόσιο που έχει ως στόχο την κατοχή χώρου- εδάφους. Το φαινόμενο αυτό της εδαφοκυριαρχίας, στο χώρο της κατοικίας, εκδηλώνεται με τον πιο άμεσο και σαφή τρόπο. Το άτομο διαχωρίζει το έδαφος του σπιτιού του σε έναν ορατό (δημόσιο) χώρο, στον οποίο προβάλλει την εικόνα που θέλει να παρουσιάσει στον έξω κόσμο και σε ένα απόλυτα ιδιωτικό χώρο, στον οποίο εκφράζει την πραγματική του προσωπικότητα. (Νικολαΐδου, 1993, σ.227)

Η *ιδιωτικότητα* είναι το δικαίωμα το ατόμου να αποφασίσει τι είδους πληροφορία θα μεταδώσει στους άλλους για τον εαυτό του και κάτω υπό ποιες συνθήκες. Ένας λιγότερο γενικός ορισμός, που αφορά τη σχέση του ατόμου με άλλα άτομα, επεξηγεί την ιδιωτικότητα ως τη θεληματική και προσωρινή απομάκρυνση του ατόμου από τη μεγαλύτερη ομάδα ανθρώπων, με χρήση φυσικών ή ψυχολογικών μέσων. Η έννοια αυτή της ιδιωτικότητας συχνά συνδέεται και με την έννοια της *εδαφοκυριαρχίας*. (---, 1993, σ.227)

Ο A. Westin διακρίνει τέσσερις περιπτώσεις ιδιοκτησίας- εδαφοκυριαρχίας: την *απομόνωση*, την *οικειότητα*, την *ανωνυμία* και την *επιφύλαξη*. Η *απομόνωση* (ή *οπτική μόνωση*) είναι η κατάσταση όπου το πρόσωπο είναι μόνο του και ελεύθερο από την παρατήρηση των άλλων. Η *οικειότητα* αναφέρεται στην ανάγκη του ανθρώπου για ιδιωτικότητα στις διαπροσωπικές του σχέσεις, μέσα από την μεγιστοποίηση των επιδράσεων ανάμεσα σ' αυτόν και στα άλλα πρόσωπα και στην ελαχιστοποίηση των ερεθισμάτων από το περιβάλλον. Η *ανωνυμία* είναι η κατάσταση όπου, σε δημόσιους χώρους, το άτομο νιώθει ότι βρίσκεται ανάμεσα σε πολλούς άλλους μόνο με τον εαυτό του και ελεύθερο από παρατήρηση. Η *επιφύλαξη* αναφέρεται στην πιο γενική και σύνθετη ίσως άποψη της ιδιωτικότητας, αφού είναι η κατάσταση όπου το άτομο- είτε βρίσκεται μέσα σε μια ομάδα είτε μέσα σε ένα μεγαλύτερο πλήθος- κρατά για τον εαυτό

του κάποιες πλευρές της προσωπικότητάς του ή των πράξεών του, ελέγχοντας την ψυχολογική του απόσταση από τους άλλους. (---, 1993, σ.228)

Σε σχέση με τη μορφή της ιδιωτικότητας ως μια κατάσταση απομόνωσης, διαπιστώνεται ότι ο σχεδιασμός μεμονωμένων κατοικιών ή και συνόλων, όπως γίνεται τα τελευταία χρόνια, δεν λαμβάνει υπόψη, όσο θα έπρεπε, τις ανάγκες ιδιωτικότητας των κατοίκων (προστασία από ανεπιθύμητες ενοχλήσεις, βλέμματα, θορύβους), δεν ξεχωρίζει τόπους για διαφορετική χρήση ανάλογα με τις διαφορετικές ανάγκες. Σήμερα η έννοια της ιδιωτικότητας είναι μία από τις ψυχολογικές παραμέτρους που τείνει να λαμβάνεται περισσότερο υπόψη στο πεδίο του σχεδιασμού και της κοινωνικής οργάνωσης του χώρου. (---, 1993, σ.229)

Με αυτό σαν υπόβαθρο μελετάμε το Βλατερό ως προς τις μορφές και το βαθμό ιδιωτικότητας των κατοικιών. Στη φιλοσοφία του Jaap Bakema εμφανίζεται συνεχώς η έννοια του «ορίου» (κατώφλι στην κυριολεξία), εκείνη δηλαδή η περιοχή που μεσολαβεί ανάμεσα στη σφαίρα του εσωτερικού- ιδιωτικού και στη σφαίρα του εξωτερικού- δημόσιου. (Sennett, 1999, σ.22) Προκειμένου να αναλύσουμε τις διάφορες εκφράσεις ιδιωτικής ιδιοκτησίας μέσα στον οικισμό, μελετάμε τα κατώφλια των κατοικιών ως προς την προσπελασιμότητά τους, είτε οπτική είτε χωρική.

Μιλώντας για τα κατώφλια του Βλατερού, πρέπει να σημειωθεί πως δεν υπάρχουν πολυκατοικίες, επομένως η οποιαδήποτε μορφή εδαφοκυριαρχίας και οριοθέτησης του προσωπικού χώρου γίνεται σε επίπεδο κατοικίας και όχι διαμερίσματος. Μονώροφες μέχρι τριώροφες κατοικίες με άμεση επαφή με το δημόσιο, αποτελούνται εξωτερικά από ένα κοινό κατώφλι, ενώ εσωτερικά μπορεί να διασπώνται σε ξεχωριστούς χώρους ή σύνολο χώρων, διαμορφώνοντας διαμερίσματα, τα οποία δεν χρειάζονται αυστηρά όρια όπως σε μια πολυκατοικία, αφού στην περίπτωσή μας τα άτομα έχουν στενές σχέσεις. Ωστόσο, ακόμα κι αυτή η εσωτερική οριοθέτηση των περιοχών οδηγεί στη συρρίκνωση της ανάγκης της εδαφοκυριαρχίας και στην μετατόπισή της από την αποκλειστική κατοχή χώρου μέσα στο οίκημα, στην αποκλειστική χρήση- κατοχή επιμέρους αντικειμένων.

Επομένως, μόνο στην περικύκλωση του εσωτερικού ιδιωτικού χώρου μέσα στο δημόσιο περιβάλλον συναντάμε ένα είδος οριοθέτησης είτε με σαφή τρόπο είτε όχι. Λόγω της τοπογραφίας της περιοχής του Βλατερού και της έλλειψης ρυμοτομικού σχεδίου, η σχεδίαση του κατώφλιού γίνεται καθαρά με βάση την αισθητική και τις επιθυμίες του κατοίκου. Ο ίδιος επιλέγει τη μορφή των ορίων, το βαθμό προσπελασιμότητας, το είδος της οποιαδήποτε, δηλαδή, επαφής του ιδιωτικού με το δημόσιο, είτε σε οπτικό είτε σε χωρικό επίπεδο.

Αναλύοντας, επομένως, τα κατώφλια, προχωράμε σε μια κατηγοριοποίησή τους με γνώμονα τις κύριες χωρικές παραμέτρους τους, που δημιουργούν κάθε φορά τους όρους της σχέσης του δημοσίου με το ιδιωτικό. Οι παράμετροι αυτές αφορούν την υψομετρική διαφορά του επιπέδου της κατοικίας από το επίπεδο του δρόμου, καθώς μόνο η ύπαρξη αυτής λειτουργεί ως ένα είδος ορίου και περιορισμού και την ύπαρξη κάποιου είδους φράκτη- κάγκελα, πλέγμα συρμάτων, φύτευση, στηθαίο- που μπορεί να επιτρέπει, να αποτρέπει ή να απαγορεύει την είσοδο και επηρεάζει τις οπτικές φυγές προς το εσωτερικό. Με αυτόν τον τρόπο, προκύπτουν δύο βασικοί διαχωρισμοί: α. με βάση την υψομετρία θεωρώντας ως «κατώφλι στο επίπεδο του δρόμου» αυτό στο οποίο υπάρχει υψομετρική διαφορά ως τέσσερα σκαλιά και ως «κατώφλι σε άλλο επίπεδο» αυτό στο οποίο η υψομετρική διαφορά είναι μεγαλύτερη από τέσσερα σκαλιά και β. με βάση την οριοθέτηση σε εκείνα με τα κλειστά και αυστηρά όρια και εκείνα που φέρουν σχεδόν ένα ίχνος ορίου και είναι πιο ανοιχτά προς τα έξω.

Εδώ, αξίζει να σημειωθεί πως το κριτήριο για την υψομετρική διαφορά έχει προκύψει έμμεσα από τους ίδιους τους κάτοικους. Ζώντας στην ουσία στο επίπεδο του δρόμου και έχοντας μεταφέρει τις καθημερινές δραστηριότητες έξω, η μετάβαση σε άλλο επίπεδο δίνει την αίσθηση της αποστασιοποίησης. Η υψομετρική διαφορά των 0,60-0,80 μέτρων, τα τέσσερα- πέντε σκαλιά, δηλαδή, διαχωρίζουν τη ζωή τους και την καθημερινότητάς τους από τη συλλογική ζωή του οικισμού, όπως μας εξηγούν και οι ίδιοι οι κάτοικοι, και προσδίδουν στα κατώφλια το χαρακτηρισμό του «άλλου επιπέδου».

Τα κατώφλια με τα αυστηρά όρια αποτελούνται από το περίγραμμα της ιδιωτικής ζώνης μέσω κάποιου διαχωριστικού στοιχείου, ελάχιστου ύψους 0,90 μέτρα. Με αυτόν τον τρόπο, περιορίζεται στο μέγιστο δυνατό κάθε πρόσβαση και μειώνεται αρκετά η οπτική επαφή μεταξύ του μέσα και του έξω. (Σχ.18-25) Στις περιπτώσεις, βέβαια, που έχουμε υψομετρική διαφορά ανάμεσα στο δημόσιο δρόμο και το ιδιωτικό δάπεδο, δεν υφίσταται κάποια άμεση επαφή με το συλλογικό περιβάλλον και η κατοικία αποκτά τη μορφή φρουρίου, καταφυγίου που αποτελείται από ένα αυστηρό και αδιαπέραστο κέλυφος. (Σχ.26-33)

Στις κατοικίες, οι οποίες φέρουν ένα αποτύπωμα της καθαρά ιδιωτικής χρήσεως περιοχής, παρατηρείται ένα ίχνος των νομικών τουλάχιστον ορίων της ιδιοκτησίας. Το μόνο, δηλαδή, όριο του ανοιχτού ιδιωτικού χώρου είναι για την κατοχύρωση της νομικής ιδιοκτησίας, χωρίς να διαφοροποιείται έντονα από το δημόσιο χώρο και να απαγορεύει την ελεύθερη είσοδο. (Σχ.34-41) Ακόμα και στις περιπτώσεις όπως υπάρχει υψομετρική διαφορά μεταξύ του ιδιωτικού και του δημοσίου, παρατηρείται ένας περιορισμός σε οπτικό επίπεδο, αφήνοντας άμεση τη χωρική επαφή. (Σχ.42-49)

Οι συνεχόμενες, αυτές, όψεις των κατωφλιών και κατ' επέκταση των σπιτιών σχηματίζουν τα μέτωπα των δρόμων και οργανώνουν τα οικοδομικά τετράγωνα που χαρακτηρίζουν με το μέγεθος και τη μορφή τους τη δομή του οικισμού. Όπως η μία κατοικία στέκεται δίπλα ή απέναντι από την άλλη, είναι σαν να συνομιλούν με μια κοινή γλώσσα ύλης και χρήσης. Είναι αυτά τα χαρακτηριστικά στοιχεία που επαναλαμβάνονται με διαφορετικό κάθε φορά τρόπο- από σπίτι σε σπίτι και συγκροτούν το μέτρο ώστε να επιτυγχάνεται με αυτονόητο τρόπο η αναγκαία μετάβαση από τη μονάδα στο σύνολο. (Σχ.50) (Παπαϊωάννου, 2006, ¶2)

— όριο ιδιωτικού χώρου

— όριο μεταβατικού χώρου

- - - όριο δημόσιου χώρου

3.6 Ανάγνωση του οικισμού με βάση τον «προσωπικό χώρο»

Οι κατοικίες μιας παλαιότερης εποχής, όπως αυτές του οικισμού του Βλατερού, βασίζονται σ' ένα, δύο το πολύ βασικούς τύπους που επαναλαμβάνονται με μικρές παραλλαγές, οι οποίες τις διαφοροποιούν μεταξύ τους και τους προσδίδουν την ιδιαίτερη ταυτότητά τους, σαν πολύτιμο διακριτικό σημάδι. Άλλωστε, τα ιδιωτικά σπίτια δεν μπορεί παρά να περιέχουν κοινά στοιχεία, που δεν είναι τίποτα άλλο από τη χωρική έκφραση του κοινού βίου των ανθρώπων που τα έχτισαν. Το σπίτι είναι ένας χώρος-κατάλυμα, ένας χώρος προστατευμένος, ασφαλής και οικείος, ένα «δοχείο ζωής», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Άρης Κωνσταντινίδης, αφού εκεί ζεις, εξελίσσεσαι και εκεί πεθαίνεις. (Παπαϊωάννου, 2006, ¶3)

Αυτός ο τρόπος λειτουργίας της κατοικίας παρατηρείται έντονα σε περιοχές και γειτονιές που διατηρούν ακόμα τους όρους και την ποιότητα ζωής της μεταπολεμικής αστικοποίησης. Στις σύγχρονες, όμως, πόλεις, όπου επικρατούν έντονες οικονομικές αντιθέσεις, περιορίζεται η αίσθηση της ασφάλειας και παρατηρούνται συχνές συγκρούσεις. Η κατοικία σιγά σιγά παύει να αποτελεί ένα «δοχείο ζωής» και χαρακτηρίζεται από μια έννοια «καταφυγίου». (Δραγώνας, 2011, ¶15)

Η έννοια του «καταφυγίου» αναφέρεται στην τάση των εσωστρεφών διατάξεων των κατοικιών με ισχυρά όρια και στην δημιουργία περιφραγμένων συνόλων οικιακών χώρων που επιδιώκουν την απομόνωση από τον παραδοσιακό δημόσιο χώρο της πόλης. Έναν χώρο στον οποίον προσπαθούν να επιβιώσουν οι κοινωνικές δομές της παλαιάς αστικής γειτονιάς, όπου οι κάτοικοι μοιράζονται κάθε χώρο της, χωρίς να κάνουν αυστηρή διάκριση μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού και αποκαλύπτουν κάθε σχέση τους με τις καθημερινές δραστηριότητές της. Πρόκειται, δηλαδή, για ένα περιβάλλον όπου η έννοια της προσωπικής απόστασης και του προσωπικού χώρου δεν υφίσταται και οι χωρικές και κοινωνικές σχέσεις δρουν με τρόπο που καταργούν κάθε κοινωνική απόσταση. (Δραγώνας, 2011, ¶15), (Middlemist, 1976, σ.542)

Ο ανθρωπολόγος Edward Twitchell Hall το 1966 υποστηρίζει πως η περίμετρος σε απόσταση 0.30 μέτρων από το σώμα μας θεωρείται ο «άμεσος χώρος» μας, παραβίαση του οποίου είναι ανεπίτρεπτη. Από τα 0,30 μέτρα έως τα 1,50 μέτρα είναι ο «προσωπικός μας χώρος» στον οποίο αναμένουμε πως κανείς δεν μπορεί να εισβάλει χωρίς άδεια. Θεωρώντας, επομένως, πως το άνοιγμα της πλάτης του μέσου ανθρώπου είναι 0,60 μέτρα, προκύπτει πως ο άμεσος χώρος μας είναι η περίμετρος με κέντρο πάνω στον νοητό κεντροβαρή άξονα του σώματός μας και ακτίνα 0,60 μέτρα. (Hall, 1982 , σ.116)

Με βάση αυτό το σύστημα μέτρησης αναλύουμε την περιοχή του οικισμού του Βλατερού ως προς τις αποστάσεις συμβίωσης μεταξύ των γειτονικών κατοίκων. Σχεδιάζοντας τις τομές ορισμένων χαρακτηριστικών σημείων σε δρόμους, πεζόδρομους και σκάλες, οδηγούμαστε σε μια χωρική αποτύπωση των κοινωνικών αποστάσεων μεταξύ αντικριστών ιδιωτικών χώρων. Σε μια κατηγοριοποίηση και ταξινόμηση των «κενών» χώρων μεταξύ της κάθε ιδιοκτησίας και του κάθε προσωπικού χώρου. (Σχ.51)

Σε πρώτο επίπεδο, θεωρούμε ως «κενό» χώρο προς μέτρηση το σύνολο των ιδιωτικών και δημόσιων χώρων που έχουν ως όρια το εσωτερικό της κάθε κατοικίας. Δηλαδή, πρόκειται για την απόσταση μεταξύ των αυστηρών στοιχείων του κελύφους των κατοικιών, χωρίς να υπολογίζονται τα στοιχεία που εξέχουν ή προεκτείνονται εκτός του κύριου τοίχου. Στη συνέχεια, ως δευτερεύον «κενός» χώρος θεωρείται αυτός που ορίζεται μεταξύ των επιπλέον στοιχείων του εξωτερικού της κατοικίας, όπως είναι το κατώφλι, τα μπαλκόνια, οι σκάλες κ.α., αφού η ύπαρξή τους διαφοροποιεί την αίσθηση της απόστασης καθώς διασχίζει κανείς ανάμεσά τους. (Εικ.9)

Στην περιοχή του Βλατερού, όπου δεν υπάρχει κάποιο ρυμοτομικό σχέδιο, παρατηρούμε σημεία που οριακά παραβιάζουν τον ατομικό χώρο, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη τα δευτερεύοντα στοιχεία των κατοικιών. Πρόκειται, δηλαδή, για περιπτώσεις όπου οι γείτονες μπορούν να έχουν σωματική επαφή ενώ βρίσκονται ο καθένας στο εσωτερικό του ιδιωτικού του χώρο, χωρίς κάποια ιδιαίτερη προσπάθεια. Περιπτώσεις όπου ο κενός χώρος μεταξύ των ιδιοκτησιών βρίσκεται στη σφαίρα του «προσωπικού χώρου» και

περιπτώσεις όπου η απόσταση μεταξύ των ιδιοκτησιών μοιάζει σε διαστάσεις με αυτήν των σύγχρονων πόλεων. (Σχ.52-69)

Η στρατηγική, δηλαδή, διαμόρφωσης του Βλατερού που προκύπτει από την αυτοσχέδια, εν μέρει, χωρική τοποθέτηση των κατοίκων του, υποδηλώνει ένα σύστημα σχεδίασης βασισμένο στο ιδιωτικό. Ενώ συνήθως τα δίκτυα μετακίνησης, είτε πεζών, είτε οχημάτων, αποτελούν πρωταρχικό στοιχείο πολεοδομικού σχεδιασμού, ορίζοντας τις δομημένες ζώνες, στο Βλατερό φαίνεται να συμβαίνει κάτι αντίστροφο. Εκτός από τους κεντρικούς δρόμους που ανήκουν στο αστικό οδικό σύστημα της Πάτρας, οι υπόλοιπες ζώνες μετακίνησης προκύπτουν από τους χώρους εκείνους που άφησαν οι κάτοικοι κενούς για να κατοχυρώσουν την ελάχιστη πρόσβαση προς τις κατοικίες τους, και τις ελάχιστες αναγκαίες αποστάσεις για την εξασφάλιση στοιχειώδους ιδιωτικότητας, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τις ανάγκες των δημόσιων περιοχών.

Θα έλεγε κανείς πως οι κάτοικοι διαλέγουν το σημείο που θα εγκατασταθούν και απλώνονται στο χώρο όσο το δυνατό περισσότερο. Δεν πρόκειται αναγκαστικά για ένα είδος οικειοποίησης του δημόσιου χώρου, αφού δεν μπορούν να εξακριβωθούν οι περιοχές που ορίστηκαν ως δομημένες κατά το ξεκίνημα οικοδόμησης της περιοχής. Μη έχοντας σχεδιαστεί τα απαιτούμενα δίκτυα μετακίνησης, οι κάτοικοι έχουν το ελεύθερο επιλογής και οριοθέτησης του οικοπέδου τους, δημιουργώντας άθελά τους οι ίδιοι τους κενούς δημόσιους χώρους του οικισμού είτε σε επίπεδο στενού δρόμου είτε σε επίπεδο πλατείας.

— απόσταση κύριων στοιχείων

— απόσταση δευτερεύοντων στοιχείων

3.7 ακατοίκητα, ερείπια, εγκαταλελειμμένα

Σε ένα πυκνοδομημένο αστικό ιστό, που φαντάζει σαν ένα γιγαντιαίο ιστό αράχνης, κάποια κενά μεταξύ του άναρχου -τις περισσότερες φορές- δομημένου χώρου μοιάζουν σαν τρύπες σε αυτό το τόσο αυστηρό πολεοδομικό δίκτυο. Αυτή η απουσία δόμησης σ' ένα χώρο της πόλης δεν επαρκεί για την απόδοση σε αυτόν της έννοιας «αστικό κενό». Οι υπαίθριοι χώροι αποτελούν κενά δόμησης, αλλά χαρακτηρίζονται από μια λειτουργία, έναν ειδικότερο ρόλο στο πλαίσιο της αστικής δομής και προβάλλουν μια αισθητική άποψη, κυρίως, όμως, χαρακτηρίζονται από τα περιεχόμενα που τους «γεμίζουν» με ενδιαφέρουσες ή αδιάφορες δράσεις της καθημερινότητας. (Πολυχρονόπουλος, 2006, ¶5)

Σε αυτό το σημείο, το κενό αντιμετωπίζεται ως βασική έκφραση της αστικότητας, ενώ ο συνδυασμός της απουσίας δόμησης και δράσης σε ένα συγκεκριμένο χώρο μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή, δύναται να δώσει στον χώρο την ανάγνωσή του ως αστικού κενού. Τα αστικά κενά αποτελούν συνήθως παράγωγα μη προβλέψιμων μετασχηματισμών και μεταλλάξεων της πόλης. Ωστόσο, η σαφής αδυναμία τους να εκληφθούν ως αυτοδύναμες οντότητες, οδηγεί στην αντιμετώπισή τους ως «δοχεία» εν αναμονή δράσης ή περιεχομένου. (---, 2006, ¶5)

Περπατώντας στον οικισμό του Βλατερού, συναντάμε συχνά χώρους δίχως συγκεκριμένη ταυτότητα, χώρους αστικά διαθέσιμους. Ο λόγος γίνεται για τα κενά, που σε αντίθεση με τις πλατείες, τους δρόμους, τις σκάλες και τους πεζόδρομους, προκύπτουν συνεχώς από τους κατοίκους και είναι κατά βάση α-σχεδιάστα. Είναι αποτέλεσμα των συνεχών μετασχηματισμών του οικισμού, κυρίως λόγω των αλλαγών της πληθυσμιακής του δομής, αποτελώντας χώρους εγκατάλειψης.

Οι χώροι αυτοί διακόπτουν το συνεχές ιστό, τον αφήνουν ατελή και θέτουν ερωτήματα για τη χρήση και την αξιοποίησή τους. Κάποιες φορές καλούνται αστικά υπολείμματα-περισσεύματα, που όμως βρίσκονται στο μεταίχμιο μεταξύ του ιδιωτικού και του

δημοσίου χώρου, χωρίς να ανήκουν ούτε στον έναν ούτε στον άλλον. Αποτελούν δοχεία μνήμης, τμήματα του κτισμένου περιβάλλοντος, που αντιδρούν στην αυστηρή απόδοση λειτουργιών και ορίων σε κάθε τμήμα της πόλης, αποπνέουν μια ρευστότητα και μια αδυναμία στον λειτουργικό προσδιορισμό τους, κάτι που, όμως, τους καθιστά ασαφείς για το ρόλο που έχουν μέσα στο σύνολο (Gierdion, 1967, σ.68).

Βέβαια, τα κενά αυτά μέσα στο περιβάλλον του Βλατερού έχουν ιδιαίτερο ρόλο και σημασία για τους κατοίκους. Πρόκειται για ακατοίκητα, ερειπωμένα ή εγκαταλελειμμένα σπίτια, τα οποία αποτελούν μνήμες μιας παλαιότερης εποχής του οικισμού, κάποιων ανθρώπων και κάποιων δραστηριοτήτων. Είναι αναμνήσεις μιας καθημερινότητας των κατοίκων σε ένα περιβάλλον ακμής και ζωντανίας του οικισμού, που χάνεται αργότερα.

Κάθε οίκημα είναι ταυτισμένο με έναν ή ένα σύνολο ανθρώπων που κατοικούν σ' αυτό, και όταν αυτοί φεύγουν από τη ζωή, φεύγει και η ζωή από το οίκημα. Στην περιοχή του Βλατερού, φαίνεται να υπάρχει μια σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ των ιδιοκτητών και των ιδιοκτησιών. Μόλις το ένα παύει να υφίσταται μέσα στο συγκεκριμένο περιβάλλον, χάνεται αυτομάτως και ο λόγος ύπαρξης και λειτουργίας του άλλου.

Με βάση τα λόγια των κατοίκων, μόλις κάποιος ιδιοκτήτης πεθαίνει και δεν έχει κληρονόμους, το σπίτι παύει να λειτουργεί. Όποιος έχει σπίτι στην περιοχή, δεν μετακομίζει, όπως μας εξηγούν, αλλά περνάει όλη του τη ζωή εδώ μέχρι το τέλος. Η μόνη αλλαγή, που πραγματοποιείται στους χρήστες της κάθε κατοικίας είναι η μεταβίβαση ιδιοκτησίας από γενιά σε γενιά –κατά κύριο λόγο- χωρίς να υπάρχουν κάτοικοι που δεν έχουν γεννηθεί ή μεγαλώσει στην περιοχή.

Επομένως, στοιχεία που από τους περαστικούς αναγνωρίζονται ως απλά ερείπια, χώροι ιδανικοί προς άμεση κατεδάφιση και ανοικοδόμηση, για τους κατοίκους αποτελούν κομμάτι και, ίσως, το μέσο για να κρατήσουν ζωντανή μια μνήμη- μια εικόνα του οικισμού γεμάτη ζωή και κόσμο. Οι κάτοικοι, έχοντας γνωρίσει και βιώσει τον οικισμό ως ένα περιβάλλον απολύτως οικείο και –με μια υπερβολή- ιδιωτικό, έχουν ταυτιστεί και δεθεί με κάθε του στοιχείο, καθώς, καθετί αντιπροσωπεύει έναν συγκεκριμένο

άνθρωπο, μια συγκεκριμένη ανάμνηση. Οτιδήποτε παλιό και εγκαταλελειμμένο αποτελεί το ίχνος απουσίας τη μνήμη, είτε σε συλλογικό είτε σε ατομικό επίπεδο, της ζωής στο Βλατερό, ενσωματωμένη στην καθημερινότητά τους ως μια πάγια και δεδομένη εικόνα.

«...Από την ημέρα που γεννήθηκα ζω εδώ. Το σπίτι μας το έχει φτιάξει ο παππούς μου και κάθε επισκευή που θέλει την κάνουμε μόνοι μας. Εγώ δουλεύω ως λογιστής εδώ στην Πάτρα και κατεβαίνω στο κέντρο κυρίως με τα πόδια, είτε για λόγους δουλειάς, είτε για τα ψώνια μου...»

Οδός Ανδρέα Ιωάννου 3

«...Αυτό που μου αρέσει εδώ είναι ότι όλοι είμαστε γνωστοί μεταξύ μας όλοι κάθονται έξω από το σπίτι τους σε μια καρέκλα και μόλις περάσεις σε χαιρετάνε. Αυτό που με ενοχλεί είναι ότι είναι λίγο παρατημένη. Ο δήμαρχος δεν νοιάζεται, μέχρι και τον πολιτιστικό σύλλογο που είχαμε και έκανε εκδηλώσεις τον έκλεισαν...»

«...Αυτή είναι η γειτονία μου. Παλιά ήταν γεμάτη παιδιά. Όλοι οι γείτονες εδώ είναι φιλικοί και έχω και πολλούς συγγενείς. Δίπλα είναι το σπίτι της προγιαγιάς μου, που το έχτισαν πριν 50 χρόνια μέσα σε δύο μέρες τη νύχτα με πλίνθους και πιο κάτω μένει η γιαγιά μου. Εδώ απένταντι είναι οι θείες μου και οι θείοι μου μαζί με τα ξαδέρφια μου...»

Αλέξανδρος

«...Αγόρασα το σπίτι μου πριν περίπου 20 χρόνια και από τότε μένω εδώ μαζί με τα κατοικίδια μου. Έχω ένα μεζεδοπωλείο εδώ στο κάστρο και έτσι είμαι δίπλα από τη δουλειά μου. Για ό,τι χρειαστώ αναγκάζομαι να πηγαίνω μέχρι το κέντρο, ευτυχώς έχω μηχανή για τις μετακινήσεις μου...»

Οδός Γραβιάς 33

«...Είναι ωραία η ησυχία και η γραφικότητα αυτής της γειτονιάς. αλλά χαλάει αρκετά την εικόνα της η απουσία καθαριότητας. Ο δήμος δεν έχει φροντίσει για την περιοχή μας και έχουμε μια διαφωνία με τους γείτονες γιατί έχουν πρόβλημα με τα κατοικίδια μου...»

«...Το Βλατερό, παρ'όλο που πρόκειται για μια αρκετά γραφική περιοχή της Πάτρας και είναι δίπλα από το κάστρο, δεν έχει καθόλου εμπορικό ενδιαφέρον...»

κ. Γιάννης

«...Εγώ μετακόμισα εδώ πριν 24 χρόνια περίπου. Η οικογένεια του άντρα μου είχε χτίσει πριν χρόνια το σπίτι εδώ και έτσι όταν παντρευτήκαμε, ήρθαμε και εμείς εδώ. Κάθε πρωί πάμε τα παιδιά με το αμάξι στο σχολείο και μετά ερχόμαστε και ανοίγουμε το μπακάλικο...»

Οδός Φρουρίου 9

«...Το γεγονός ότι είμαστε «κέντρο- απόκεντρο» είναι καλό γιατί έχουμε ησυχία και οι ρυθμοί είναι πολύ χαλαροί. Είμαστε ήρεμα εδώ. Ένας γείτονας που έκανε συνέχεια φασαρία και τσακωνόταν, τον διώξαμε. Όμως, έτσι όπως είμαστε εδώ δεν έχουμε που να παρκάρουμε το αμάξι...»

«...Είμαστε μια γειτονιά με σταθερούς κατοίκους. Όποιος αφήνει το σπίτι του λόγω θανάτου και δεν έχει παιδιά πάει. Το σπίτι ερημώνει γιατί δύσκολα νοικιάζεται. Σ'ένα σπίτι ήρθαν ενοικιαστές και στην αρχή είχαν οι γείτονες θέμα, αλλά μετά τους συνήθισαν και τώρα είναι όλα καλά...»

κ. Αδαμαντία

«...Εγώ είμαι από τα πιο παλιά σπίτια εδώ στο Βλατερό. Ο προπάππος μου είχε φτιάξει τότε ένα δωμάτιο εδώ και έμεναν. Ο πατέρας μου το πήρε και έφτιαξε το σπίτι που ζω από τότε που γεννήθηκα...»

Οδός Δασυλίου 33

«...Είμαστε όλοι φίλοι εδώ. Κάθε μέρα όσοι έχουν αμάξι φέρνουν ψωμί από το κέντρο και το μοιράζουν στη γειτονιά. Πάλι καλά που είναι και αυτοί γιατί όλοι οι άλλοι μας έχουν ξεχάσει. Κανένας από τους δημάρχους και αυτούς δεν νοιάζεται και δεν ασχολείται με εμάς εδώ πάνω...»

«...Όταν χτίστηκε το σπίτι μας εδώ ήταν ένα βουνό με χόρτα και υπήρχαν μόνο άλλα 3-4 σπίτια εδώ γύρω. Η προγιαγιά μου είχε ένα καφενείο με δύο τραπεζάκια και έπινες καφέ με δύο δεκάρες τρύπιες, ένα εικοσαράκι...»

κ. Λούλα

«...Εγώ έχω γεννηθεί εδώ , σ' αυτό το σπίτι που βλέπετε. Το είχε φτιάξει ο παππούς μου και ζω με τη μάνα μου, γιατί ο πατέρας μου έχει πεθάνει. Δεν δουλεύω εδώ στη γειτονιά. Πάω σε μαγαζιά και παίζω μουσική...»

Οδός Φρουρίου 25

«...Έχει ησυχία εδώ και είμαστε όλοι φίλοι μεταξύ μας. Συχνά σταματάνε οι τουρίστες και με ρωτάνε που είναι το κάστρο. Προσπαθώ να τους εξηγήσω στα αγγλικά. Έπρεπε να υπήρχαν εδώ ταμπέλες για το κάστρο και μαγαζάκια για αξιοποίηση του παραδοσιακού τοπίου...»

«...Αν γίνει η πλατεία που λένε τόσο καιρό θα ξαναγεμίσουμε κόσμο! Παλιά είχε αρκετή ζωή εδώ. Υπήρχαν τρία μπακάλικα, αλλά πέθαναν οι ιδιοκτήτες και έκλεισαν. Θυμάμαι τον κύριο Νίκο που είχε στο σπίτι του ένα ράφι και πούλαγε τσιγάρα...»

κ. Πάνος

«...Εγώ είμαι εδώ στο Βλατερό κοντά 84 χρόνια. Εδώ έχω μεγαλώσει και το σπίτι το έχτισα μόνος μου. Έχω ό,τι εργαλείο μπορείς να φανταστείς και άμα θέλει και κανάς γείτονας να φτιάξει κάτι έρχεται και του δίνω εγώ...»

Οδός Φρουρίου 34

«...Έχουμε καλό κλίμα εδώ και αρκετά ωραία θέα και το καλύτερο κόσμο που θες να έχει στη γειτονιά σου, αλλά δεν περνάει ούτε ένα λεωφορείο. Όπου έχουμε να πάμε, πρέπει να πάμε περπατώντας...»

«...Εδώ έξω από το σπίτι μου περνάω όλες τις ώρες της μέρας μου. Κάθε μέρα περνάει ο ψαράς για να πουλήσει τη ψαριά του και ένας χωρικός που πουλάει πατάτες. Και καμιά φορά ακούς και μερικούς παλιατζίδες να φωνάζουν...»

κ. Διονύσης

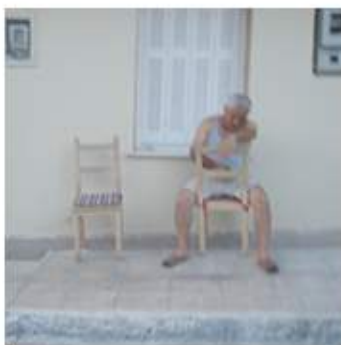
«...Εγώ μένω εδώ κοντά 67 χρόνια. Αγοράσαμε αυτό το σπίτι με τον άντρα μου και από πάνω μένει ο γιός μου με την οικογένεια του. Δεν δουλεύω, φροντίζω το σπίτι μου και μερικές φορές ράβω εδώ στο σπίτι για μένα ή για τις φίλες μου εδώ γύρω...»

Οδός προέκταση Κολοκοτρώνη 10

«...Έχουμε στη γειτονιά πολλά παλιά σπίτια και μερικούς ξένους. Εδώ κάποτε ζούσαμε μόνο συγγενείς. Είναι ωραία και καθαρή περιοχή. Όλοι οι κάτοικοι καθαρίζουν μόνοι τους τη γειτονιά, δεν περιμένουμε από το δήμο...»

«...Παλιά η γειτονιά είχε περισσότερη ζωή. Άφηναν τα κλειδιά όλοι έξω από την πόρτα, δεν φοβόντουσαν. Ακόμα και όταν υπήρχαν εδώ οι γυναικείες φυλακές. Τώρα έχουμε περισσότερο τυπικές σχέσεις, δεν έχει καμία σχέση με το πώς είμασταν παλιά...»

κ. Τούλα

«...Εγώ έχω γεννηθεί εδώ και έχω φτιάξει μόνος μου το σπίτι αυτό. Όταν δούλευα είχα γυρίσει όλο τον κόσμο, αλλά εδώ κατέληξα. Εδώ είναι το σπίτι μου, η γειτονιά μου και οι φίλοι μου...»

Οδός Τριτάκη 15

«...Εδώ δεν έχουμε ένα καφενείο. Εγώ κατεβαίνω στην Κολοκοτρώνη για να κάτσω με τους φίλους μου, αλλά με τόσα σκαλιά δυσκολεύομαι να ανέβω, ειδικά αν έχω ψώνια. Όταν έφτιαχναν εδώ στην Τριτάκη τα κάγκελα λέω «τι βλάκας είναι ο δήμαρχος...». Αλλά είναι ωραία να αράξεις στο μπαλκόνι σου και να χαζεύεις από δω και από κει...»

«...Είναι καλή γειτονιά εδώ με γνωστούς και ήσυχους γείτονες. Κάθομαι στο μπαλκόνι μου αρκετή ώρα και ειδικά τώρα που λείπει και η γυναίκα μου. Κάθομαι εκεί και μιλάω με όποιον περαστικό δω...»

κ. Δημήτρης

«...Εγώ έχω γεννηθεί εδώ και μένω στο σπίτι που έχτισε ο προπάππος μου. Ο παπούς που μένει δύο σπίτια πιο κάτω έκανε προξενιό στη μάνα μου και εδώ στο κατώι την είχαν όταν με γένναγε για να μην ακούνε τις φωνές τις...»

Οδός Δασυλίου 14

«...Κρατάμε καθαρή τη γειτονιά μας. Κάθε πρωί βλέπεις τις γυναίκες να καθαρίζουν τους δρόμους και τις σκάλες. Ο δήμος δεν έρχεται εδώ για να καθαρίσει. Ούτε τα μέσα μαζικής μετακίνησης ανεβαίνουν εδώ επάνω...»

«...Είμαστε μια ήσυχη και καθαρή γειτονιά. Οι άντρες τώρα το πρωί είναι για καφέ και οι γυναίκες αν δε μαγειρεύουν φασολάδα ή φακές θα κάθονται έξω στα μπαλκόνια τους...»

κ. Βούλα

«...Εγώ έχω γεννηθεί εδώ και μένω από τότε σ' αυτό εδώ το σπίτι που έχτισε ο πατέρας μου πριν πολλά χρόνια. Ο άντρας μου έχει πεθάνει και έτσι μένω με το γιό μου. Δεν εργάζομαι πια και έτσι περνώ τη μέρα εδώ στη γειτονιά...»

Οδός Φρουρίου 25

«...Μ' αρέσει η ησυχία που έχουμε εδώ. Όταν ήταν δήμαρχος ο Αννίνος είχε φτιάξει αρκετά πράγματα στη γειτονιά μας. Υπήρχαν παντού ταμπέλες με το όνομά του. Τώρα μας έχουν ξεχάσει. Η γειτονιά χρειάζεται έναν αστυνομικό να μας προσέχει...»

«...Είναι ήσυχα εδώ και φιλόξενα. Καθόμαστε εδώ στο πεζούλι όλη τη μέρα και συζητάμε. Μόλις περάσει κάποιος, τον σταματάμε να καθίσει μαζί μας και τον κερνάμε ό,τι καλό έχουμε...»

κ. Βασιλία

«...Είμαι μαθήτρια και πηγαίνω στο σχολείο στη Ζαΐμημε το ποδήλατο ή τα πόδια. Έχω γεννηθεί εδώ και μένω στο σπίτι με όλη την οικογένεια μου. Το έχουν φτιάξει οι παππούδες μου παλιά και ό,τι καλάσει το φτιάχνει ο μπαμπάς μου...»

Οδός Φρουρίου 89

«...Μου αρέσει το δάσος που έχουμε εδώ. Πηγαίνουμε συνέχεια με τα παιδιά βόλτα εκεί ή στο κάστρο. Δεν έχουμε κάπου που μπορούμε να παίξουμε με ησυχία. Έχει αρκετά αμάξια και έτσι παίζουμε κάθε φορά όπου βρούμε λίγο κενό χώρο...»

«...Έχει πολλούς μεγάλους εδώ, φίλους των παππούδων μου και των γονιών μου. Όποτε έρθεις θα τους δεις όλους να κάθονται εδώ στα πεζούλια και να παρακολουθούν. Αλλά έχω και φίλους εδώ. Έχει αρκετά παιδιά εδώ τριγύρω, παρ' όλο που δεν φαίνεται...»

Εύα

«...Εγώ γεννήθηκα στην Αγ. Τριάδα εδώ και όταν ήμουν μικρός, πριν κοντά 50 χρόνια, χτίσαμε με τον πατέρα μου το σπίτι αυτό και από τότε ό,τι χρειάστηκε το έφτιαξα μόνος μου. Εδώ ζω από τότε μόνος μου και συχνά έρχονται τα παιδιά μου και τα εγγόνια μου να με δουν...»

Οδός Φρουρίου 63

«...Μου αρέσει το τοπίο, η θέα και γενικά όλη η συνοικία μας, αλλά όταν βρέχει βλέπεις τα νερά να τρέχουν παντού εδώ. Γεμίζουν οι αυλές μας και τα σπίτια μας νερά...»

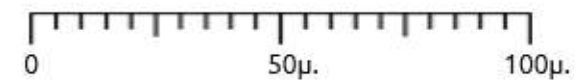
«...Είναι ωραία η γειτονιά μας. Κάθομαι κάθε μέρα στην καρέκλα μου εδώ στην αυλή μου και χαζεύω το κάστρο. Και όποιος φίλος περάσει λέμε μια κουβέντα...»

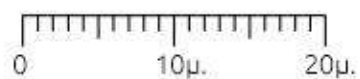
κ. Αντρέας

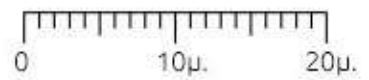
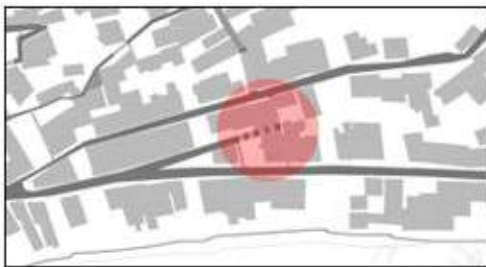
Χάρτης αποτύπωσης χρήσεων του οικισμού του Βλατερού

	Δίκτυα δρόμων		Κατοικίες
	Δίκτυα πεζών		Καταστήματα/ Υπηρεσίες
	Ανοιχτοί χώροι		Κτήρια υπό κατασκευή
	Σκάλες		Εγκαταλελλεμένα Κτήρια

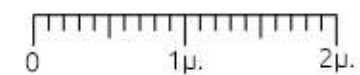

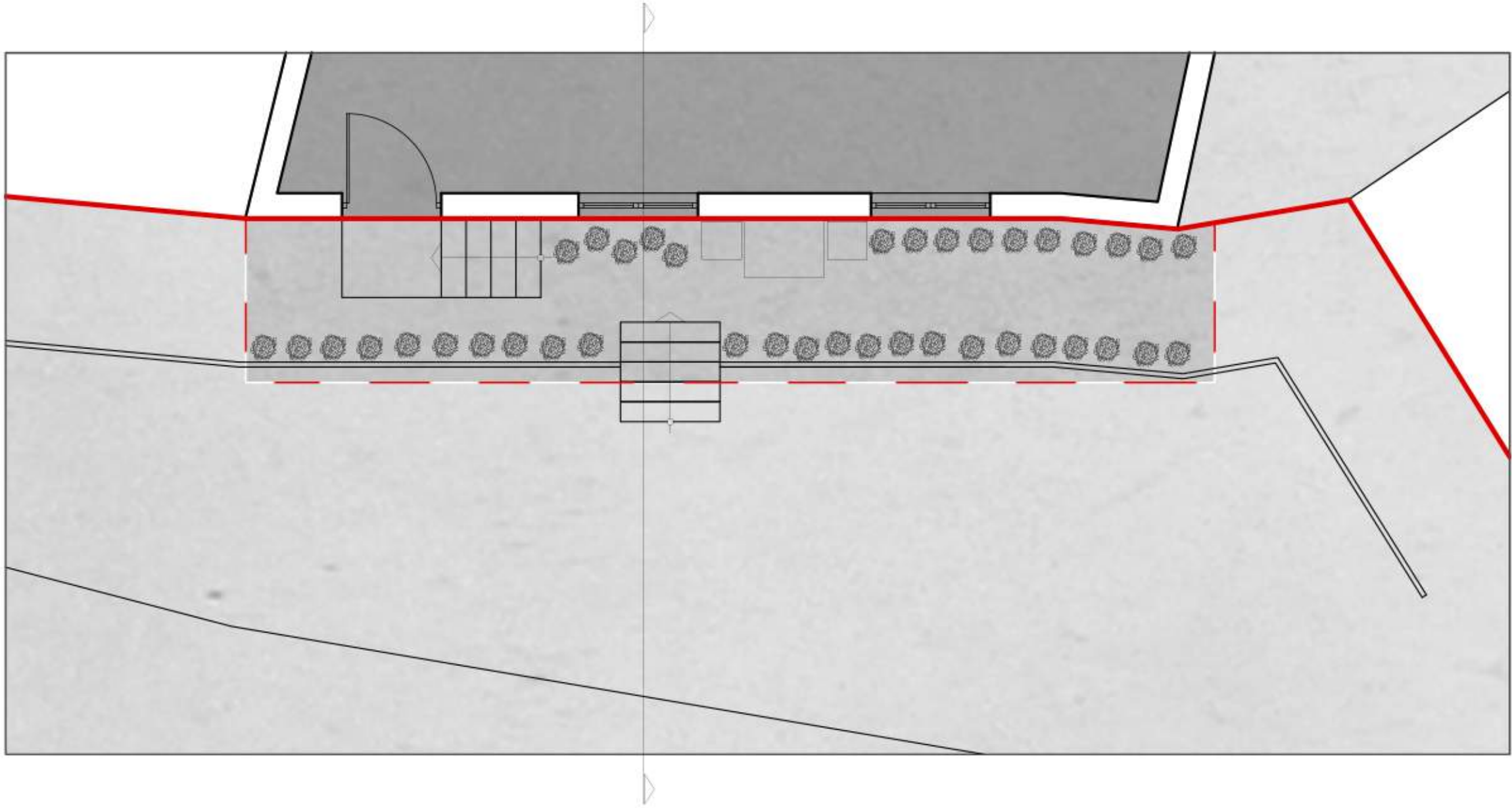
- άμεση συγγενική σχέση ————
- έμμεση συγγενική σχέση - - - - -
- φιλική σχέση ————
- κοινόχρηστος χώρος συγγενών ————
- κοινόχρηστος χώρος φίλων ————

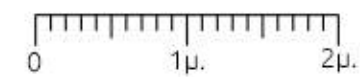
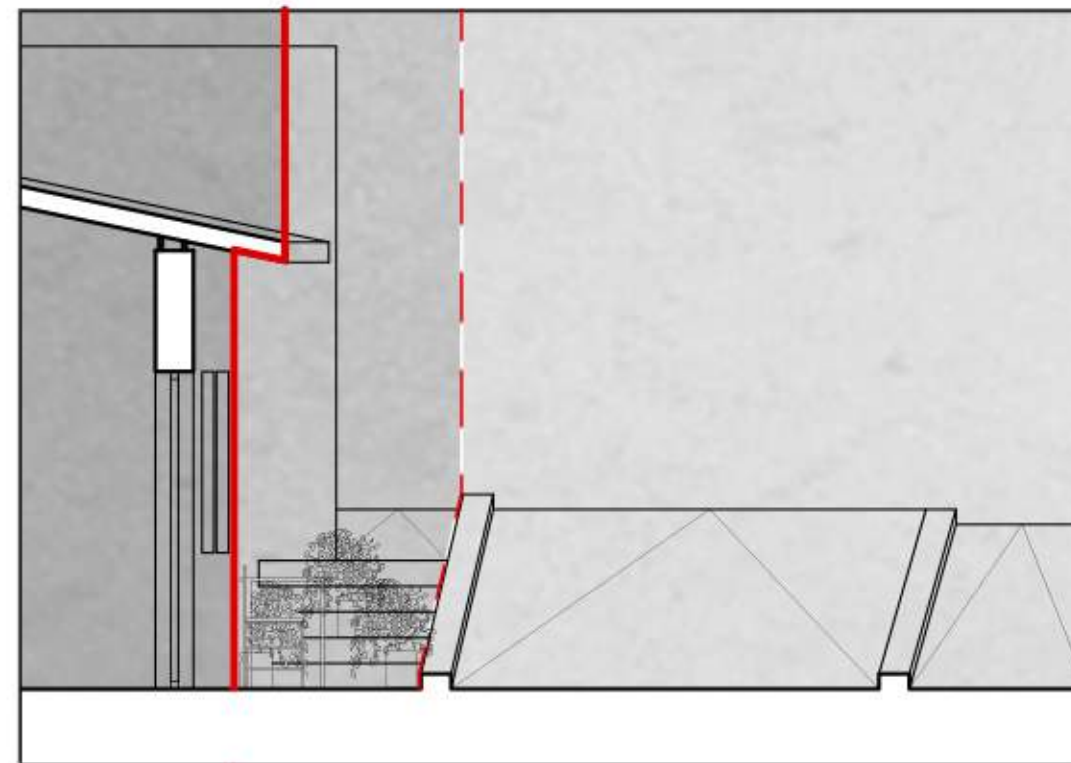

- άμεση συγγενική σχέση ————
- έμμεση συγγενική σχέση - - - - -
- φιλική σχέση ————
- κοινόχρηστος χώρος συγγενών ————
- κοινόχρηστος χώρος φίλων ————

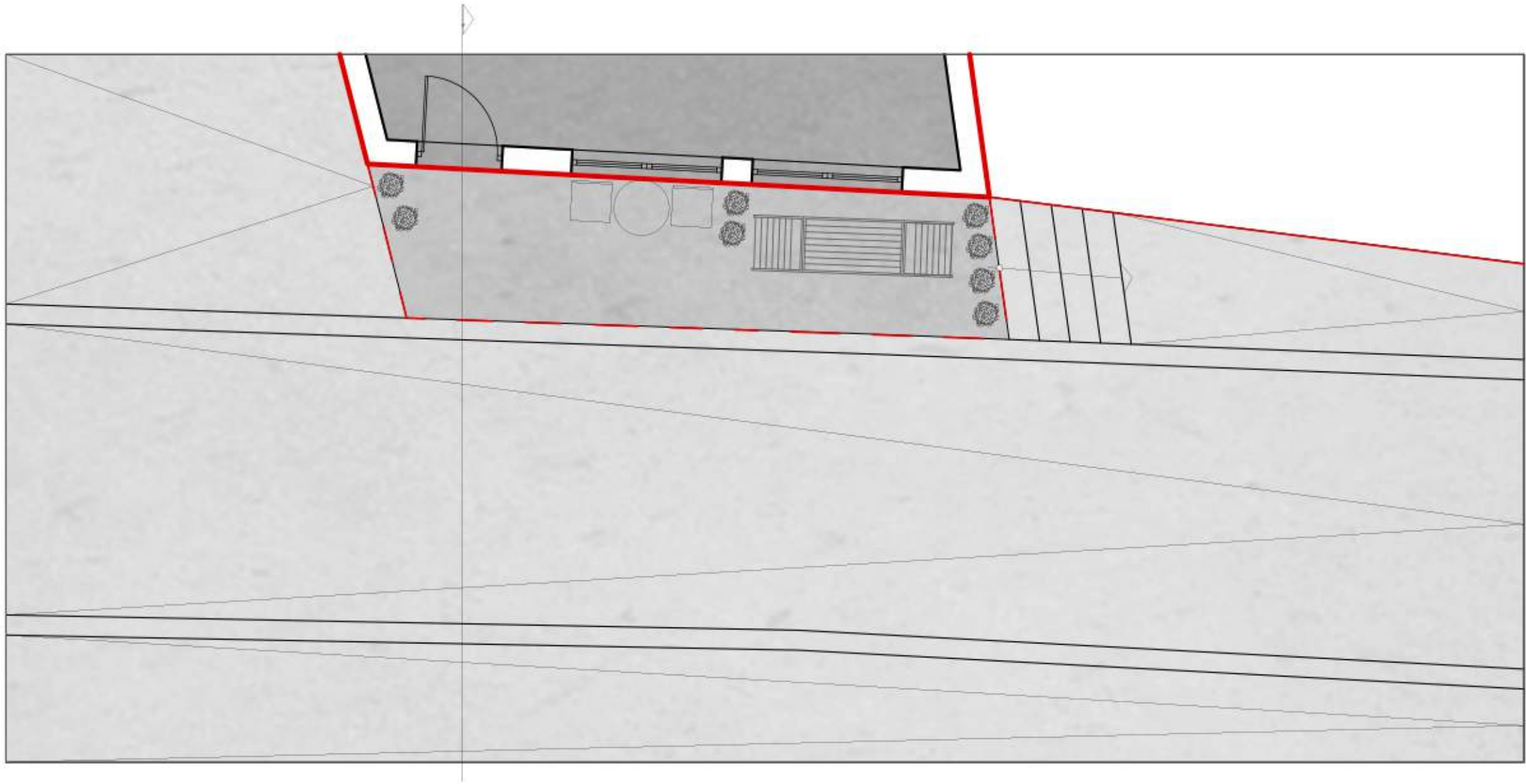

- ιδιωτικός χώρος
- χώρος οικειοποίησης δημοσίου
- δημόσιος χώρος
- νομικά όρια
- πραγματικά όρια

- ιδιωτικός χώρος
- χώρος οικειοποίησης δημοσίου
- δημόσιος χώρος
- νομικά όρια
- πραγματικά όρια

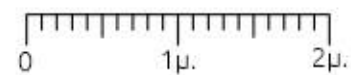
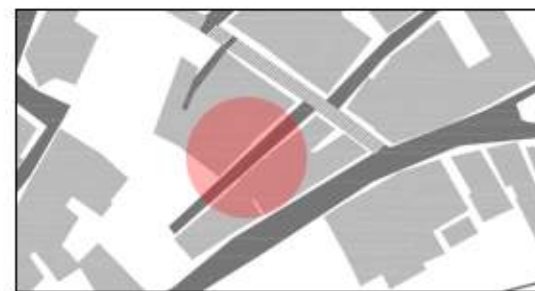
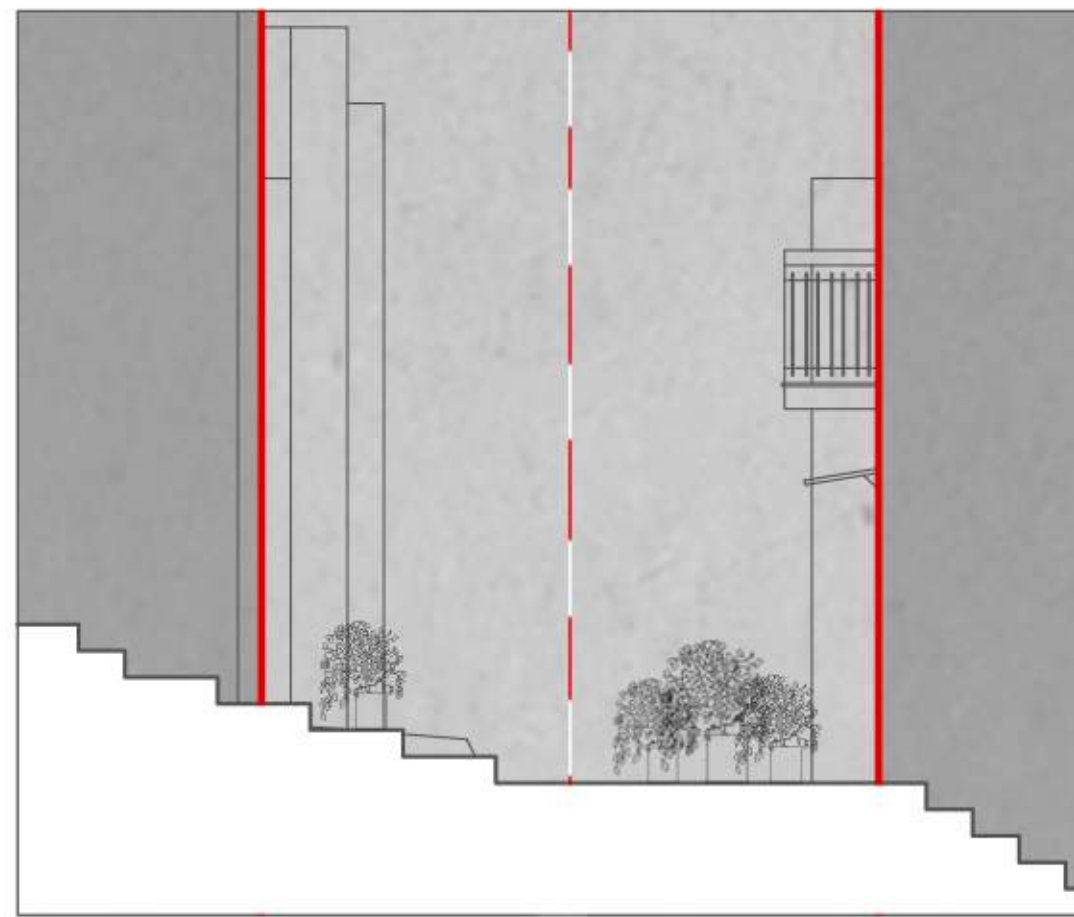

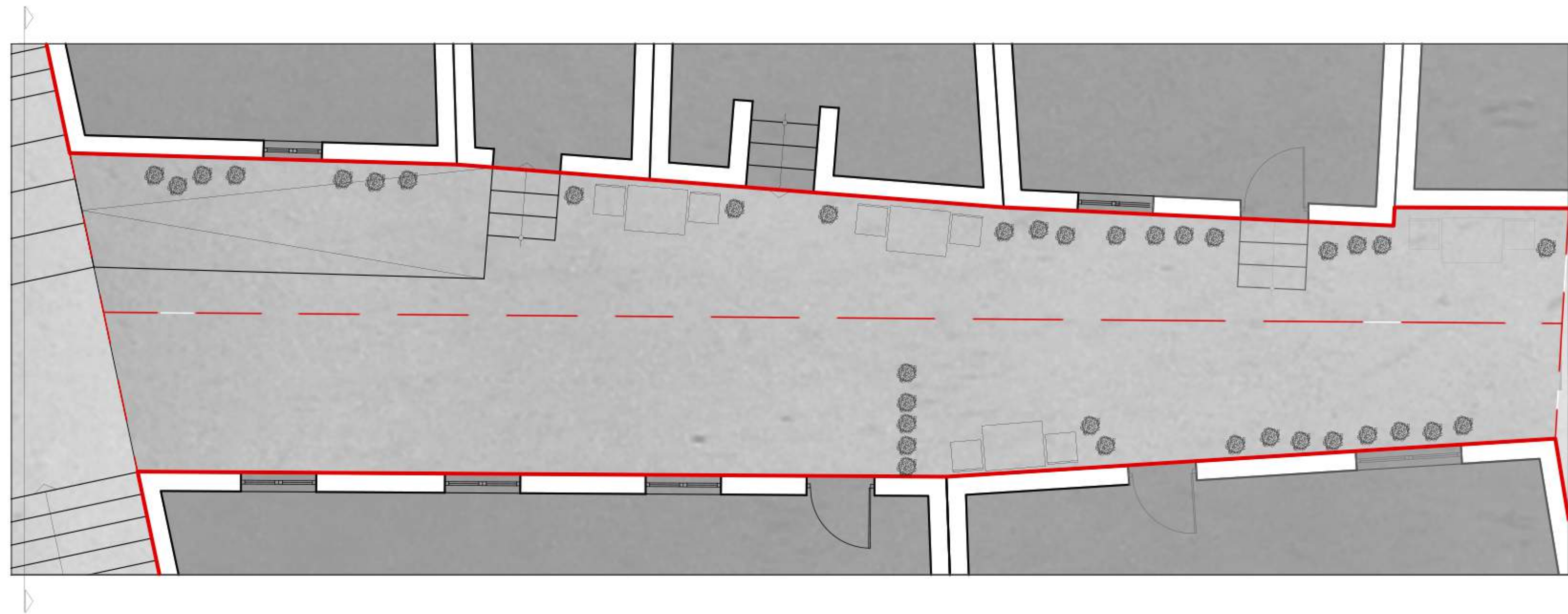
0 1μ. 2μ.

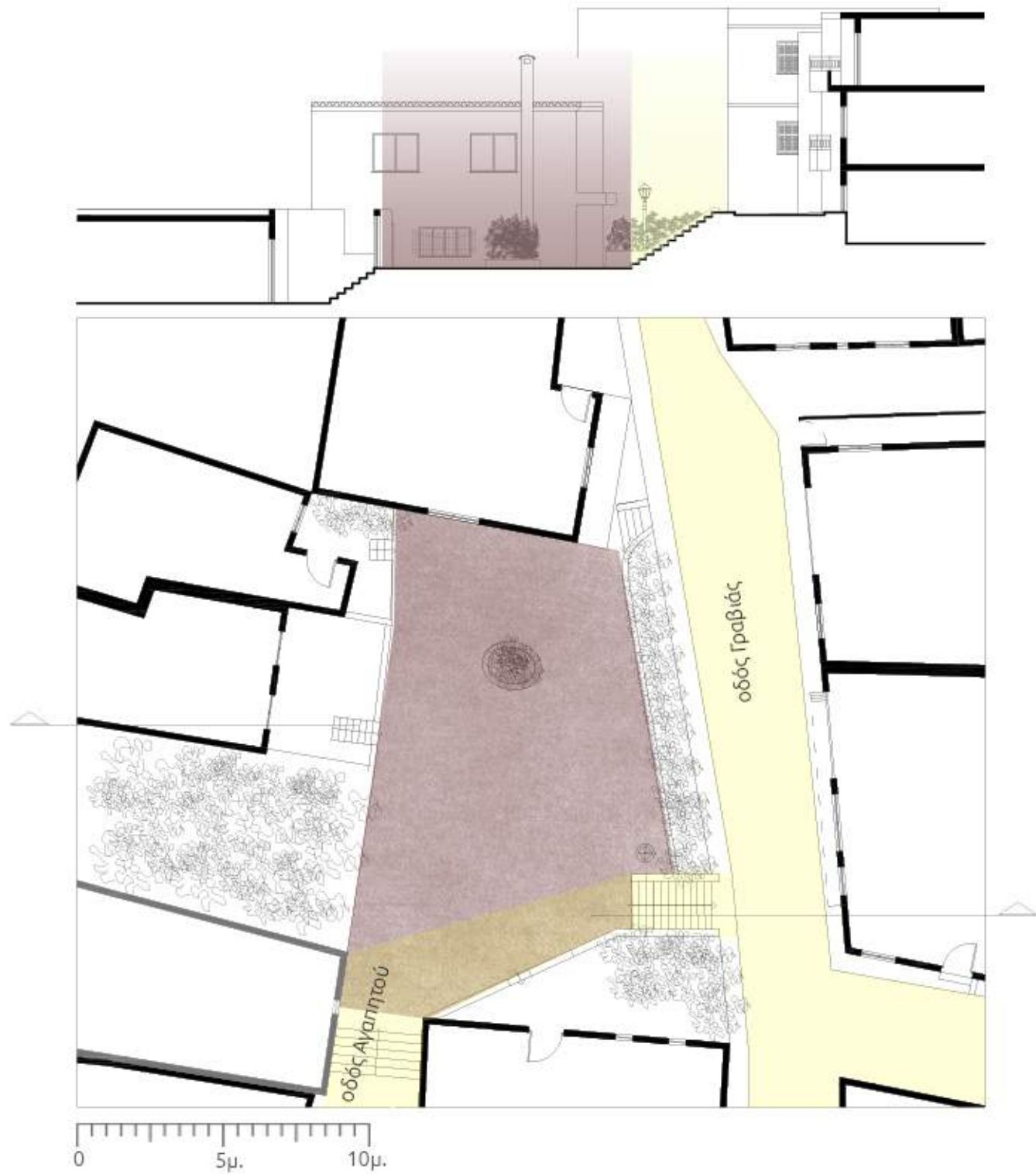
ιδιωτικός χώρος
χώρος οικειοποίησης δημόσιου
δημόσιος χώρος
νομικά όρια
πραγματικά όρια

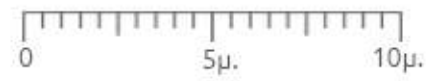
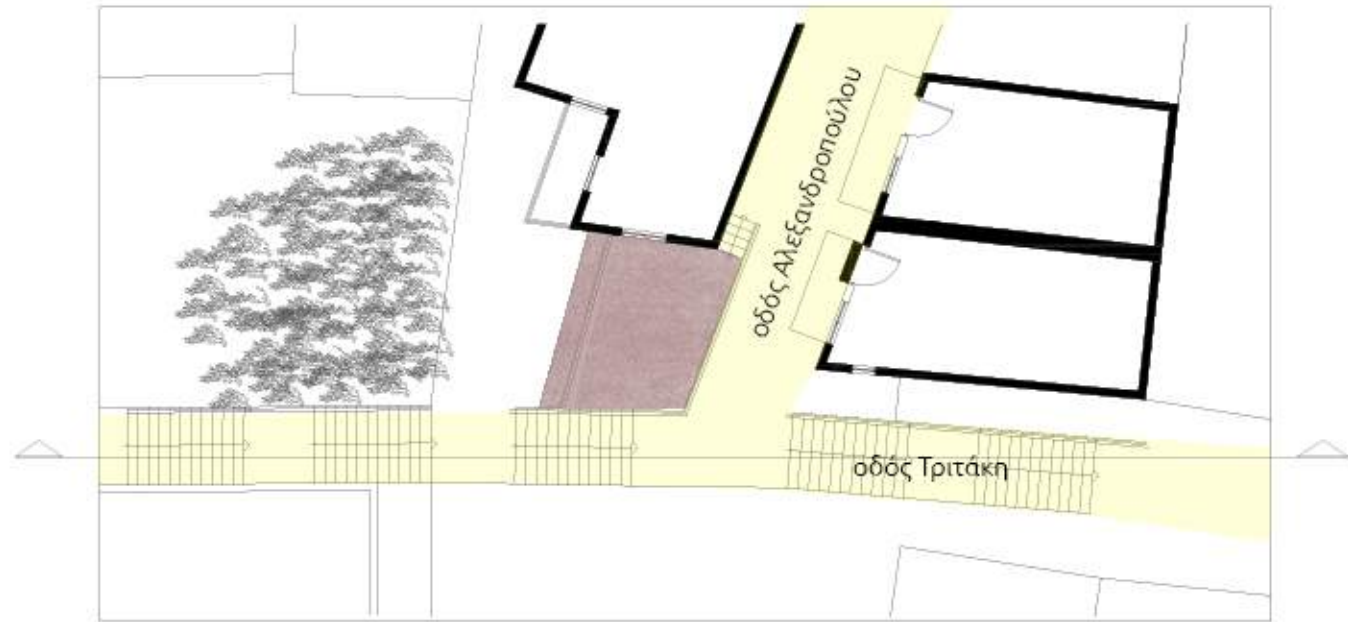
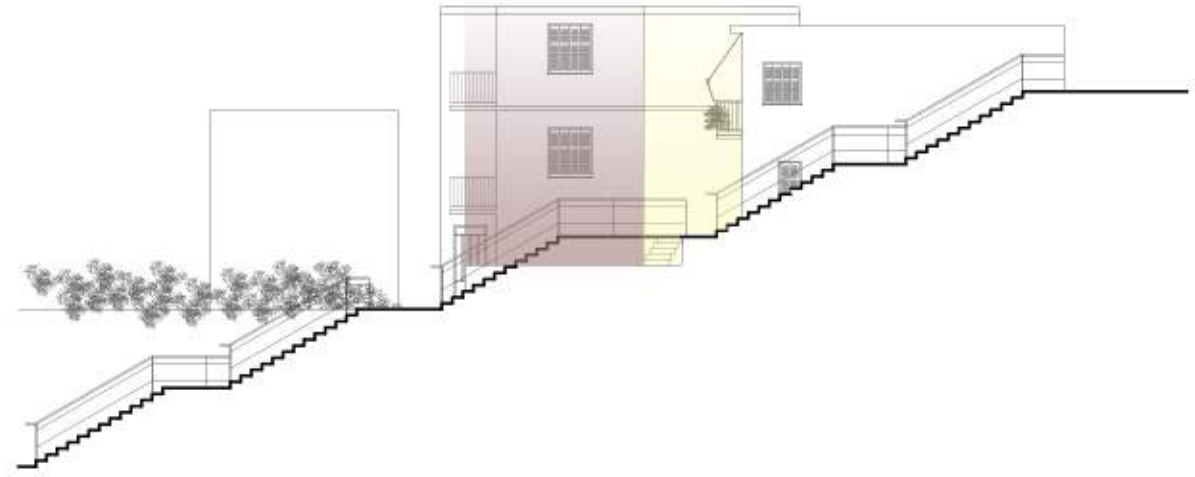
- ιδιωτικός χώρος
- χώρος οικειοποίησης δημοσίου
- δημόσιος χώρος
- νομικά όρια
- πραγματικά όρια

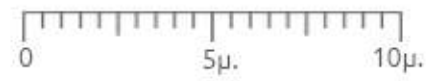
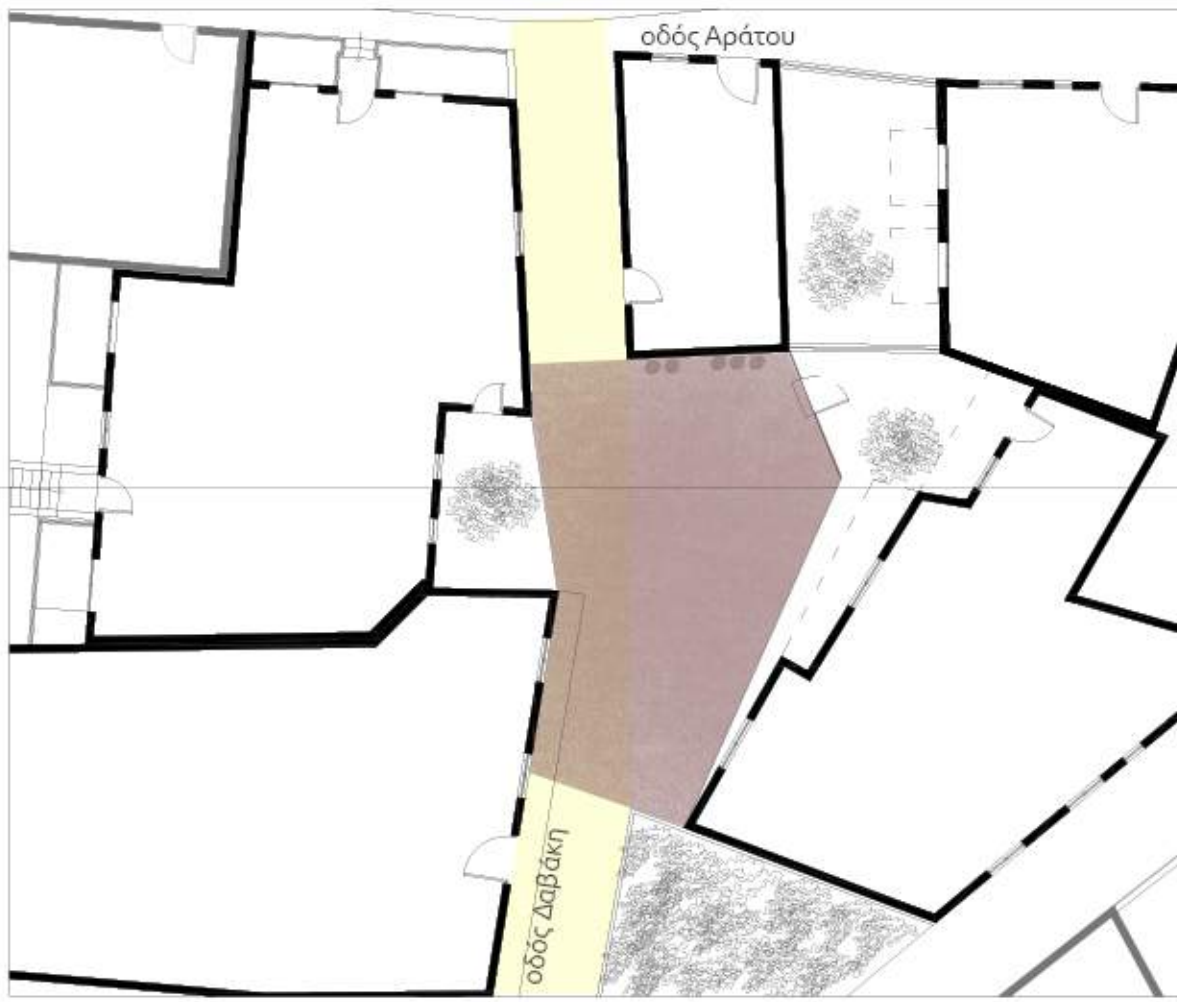
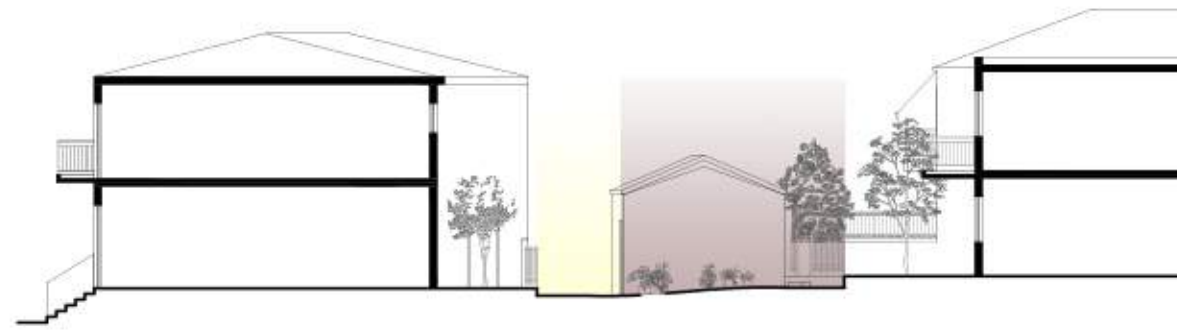
— ανοιχτός δημόσιος χώρος

— κύριως άξονας κίνησης

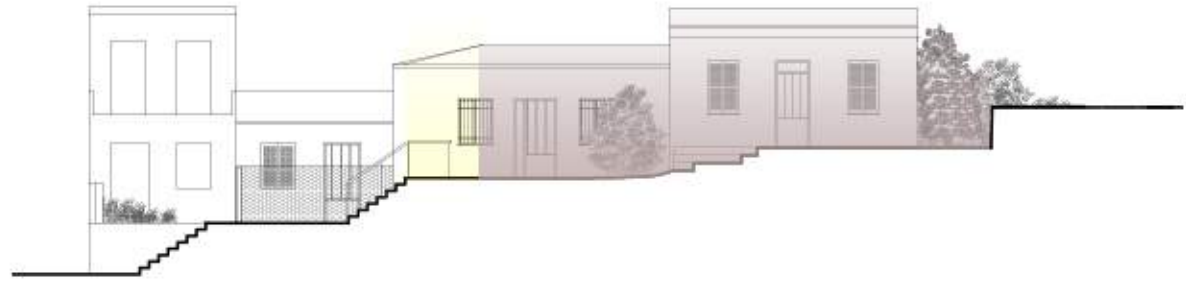
— ανοιχτός δημόσιος χώρος

— κύριως άξονας κίνησης

— ανοιχτός δημόσιος χώρος

— κύριως άξονας κίνησης

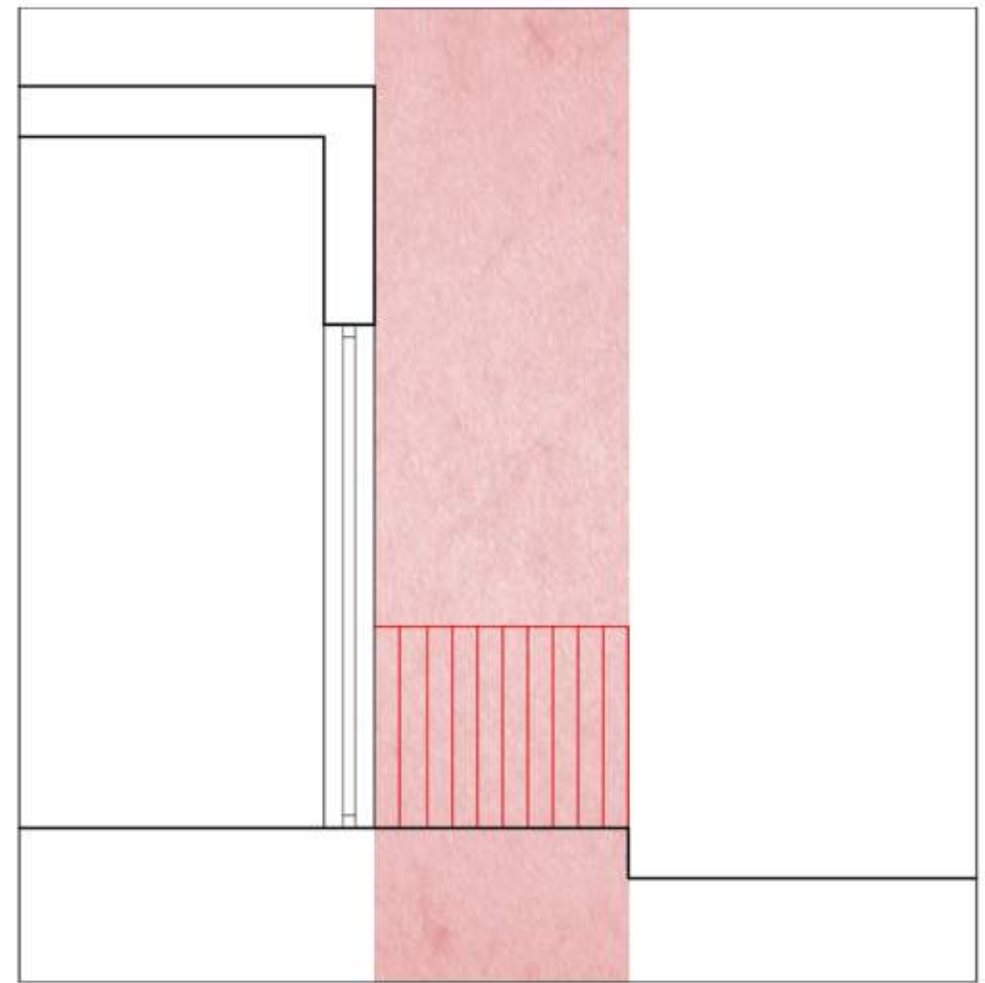
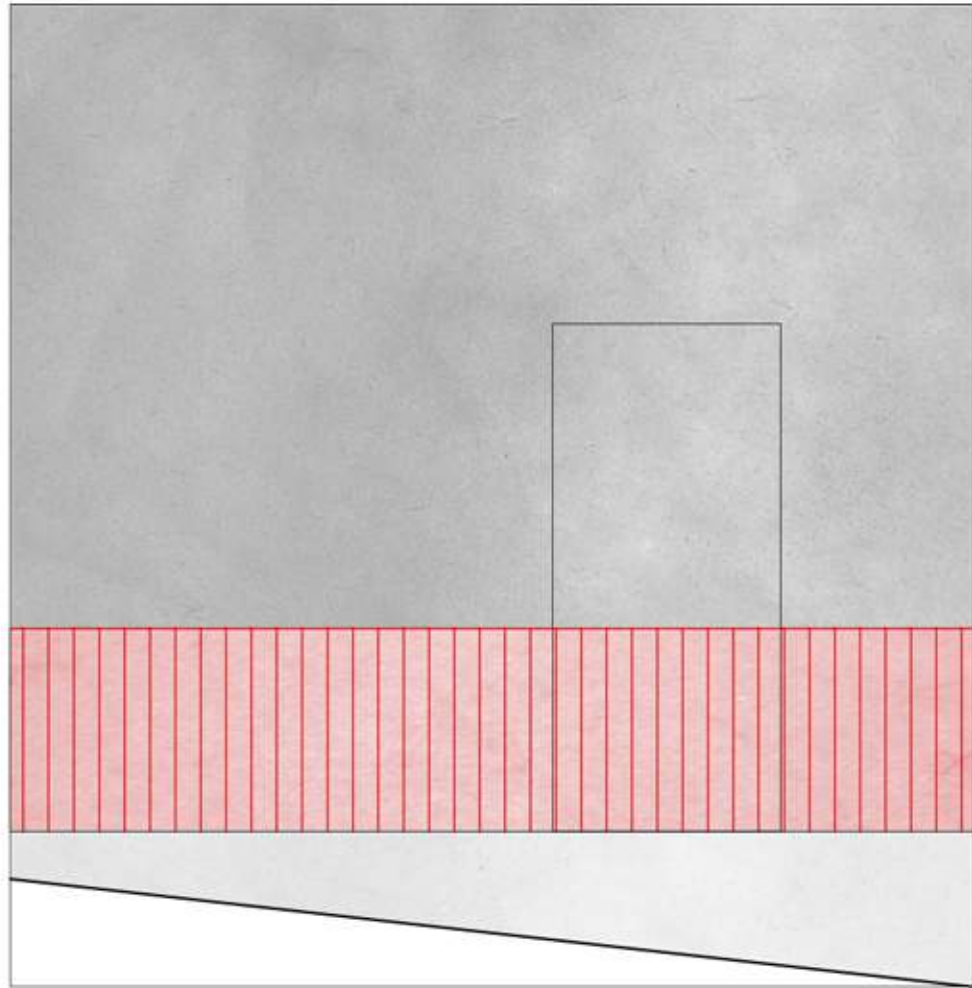

0 5μ. 10μ.

— ανοιχτός δημόσιος χώρος

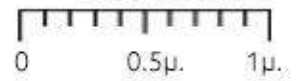
— κύριως άξονας κίνησης

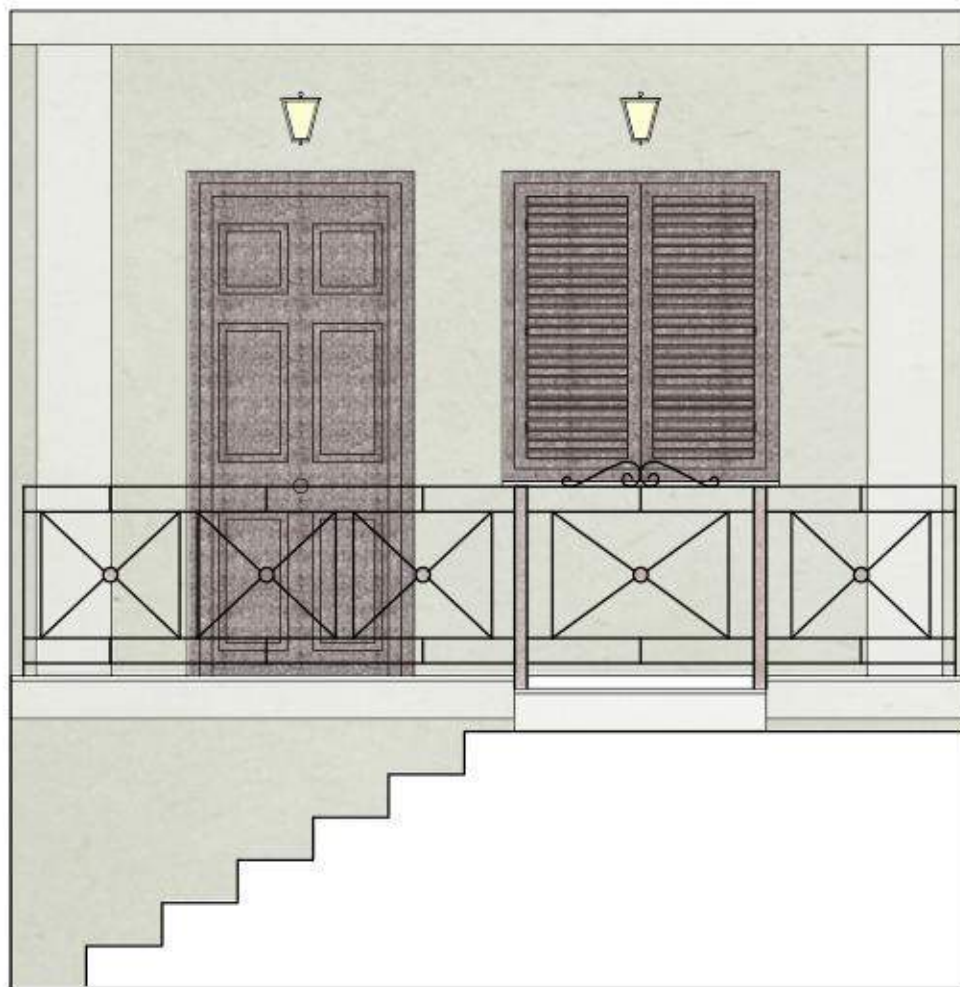

αυστηρά όρια/επίπεδο δρόμου
0 0.5μ. 1μ.

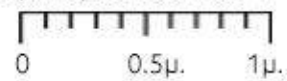

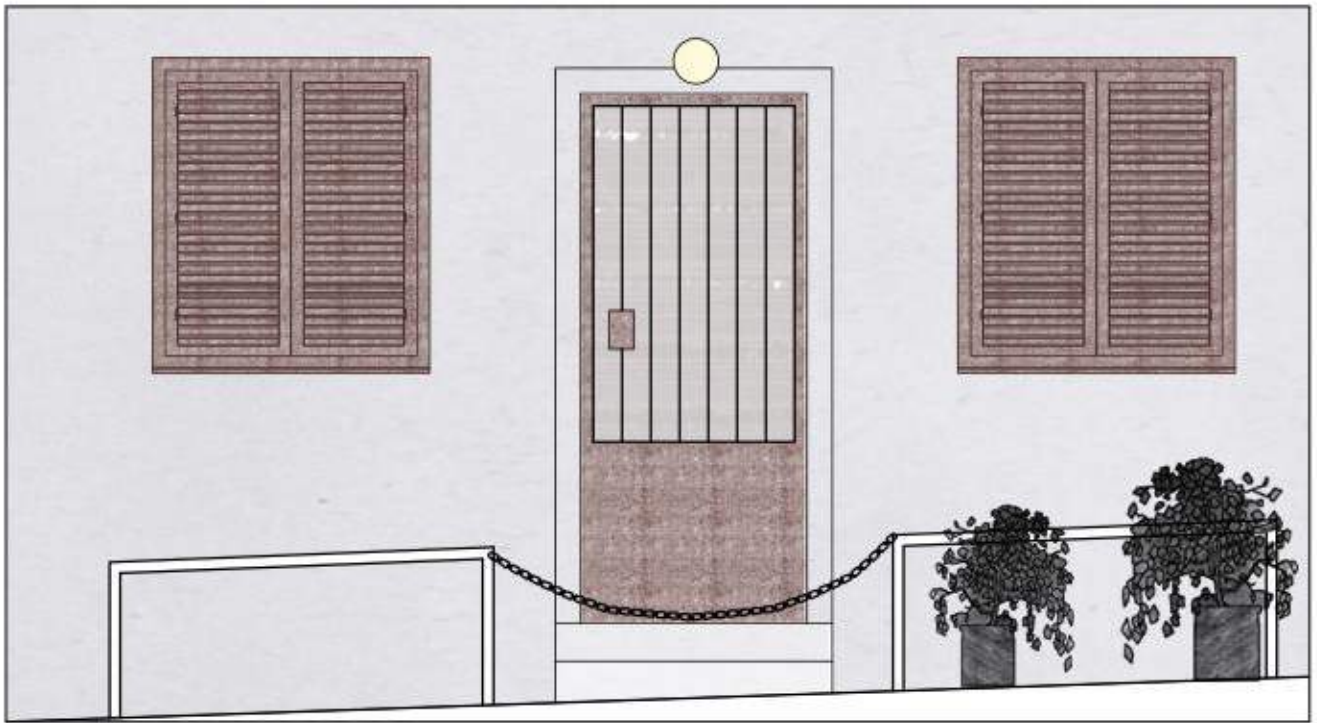
Οδός Τριτάκη 6

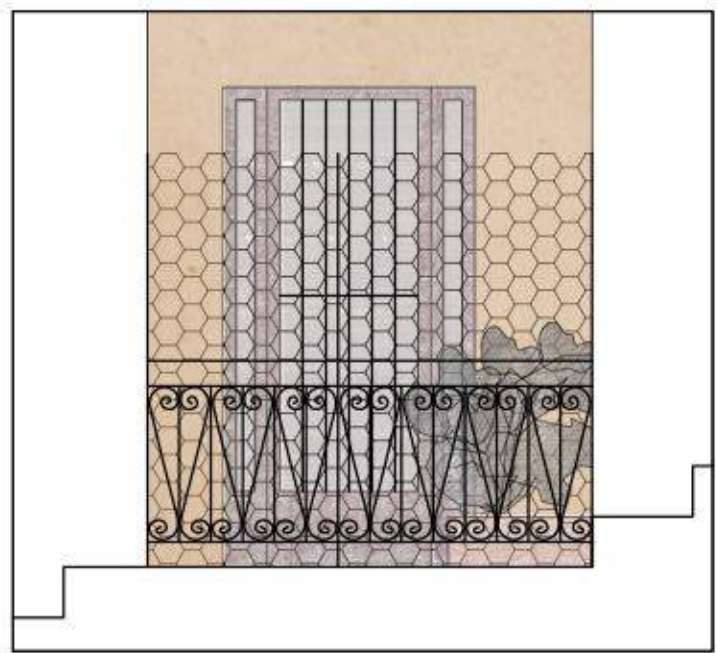

Οδός Ανδρέα Ιωάννου 7

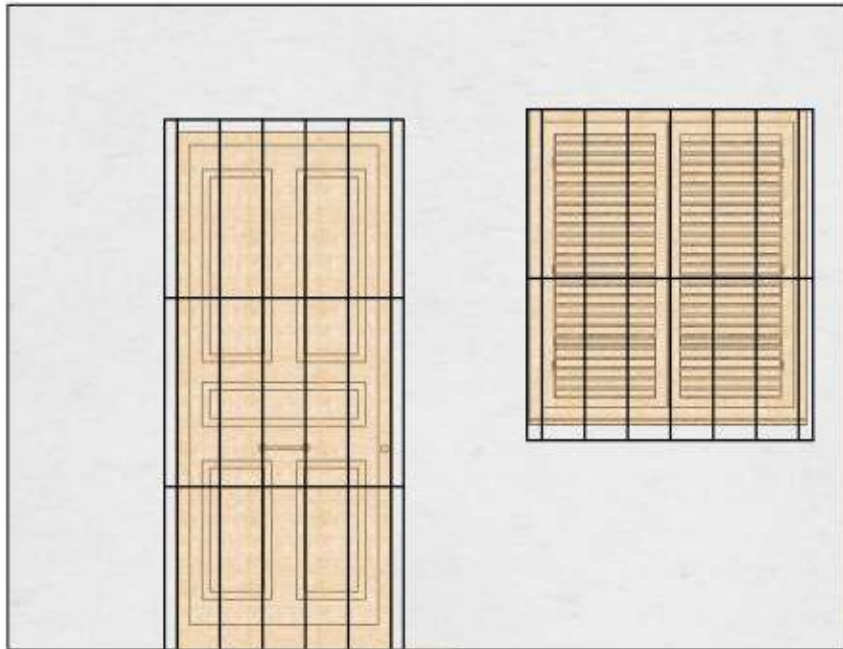

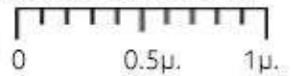
Οδός Δασυλλίου 7
0 0.5μ. 1μ.

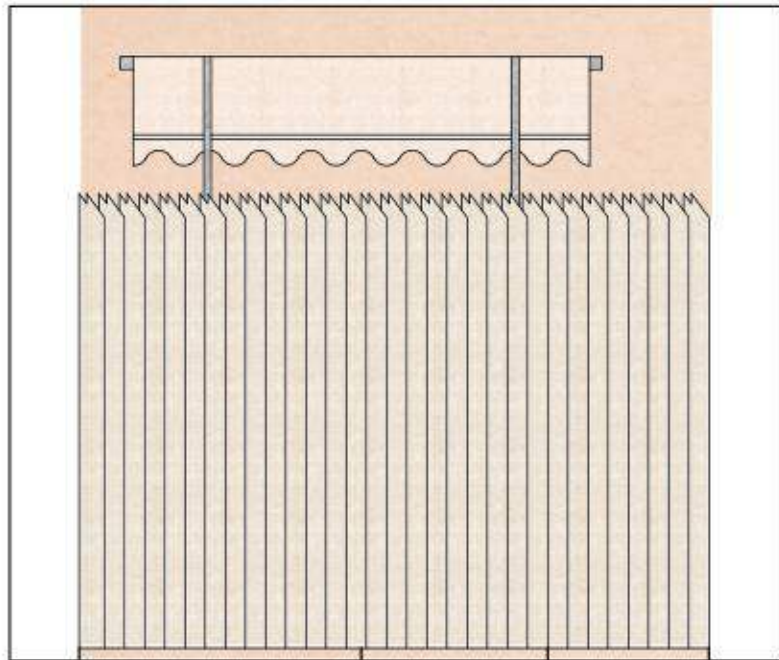

Οδός Τριτάκη 10
0 0.5μ. 1μ.

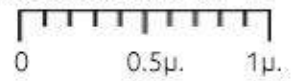

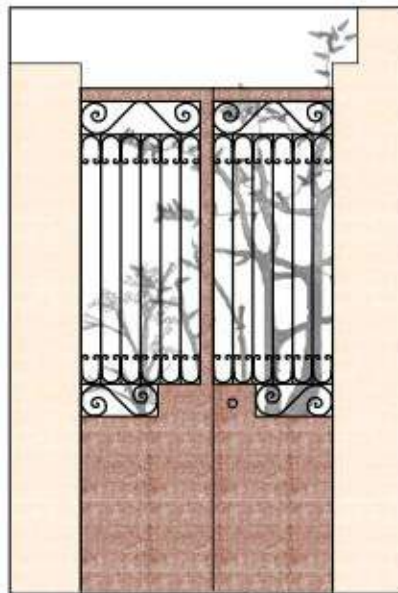
Οδός πάρκινγκ Γραβιάς 7

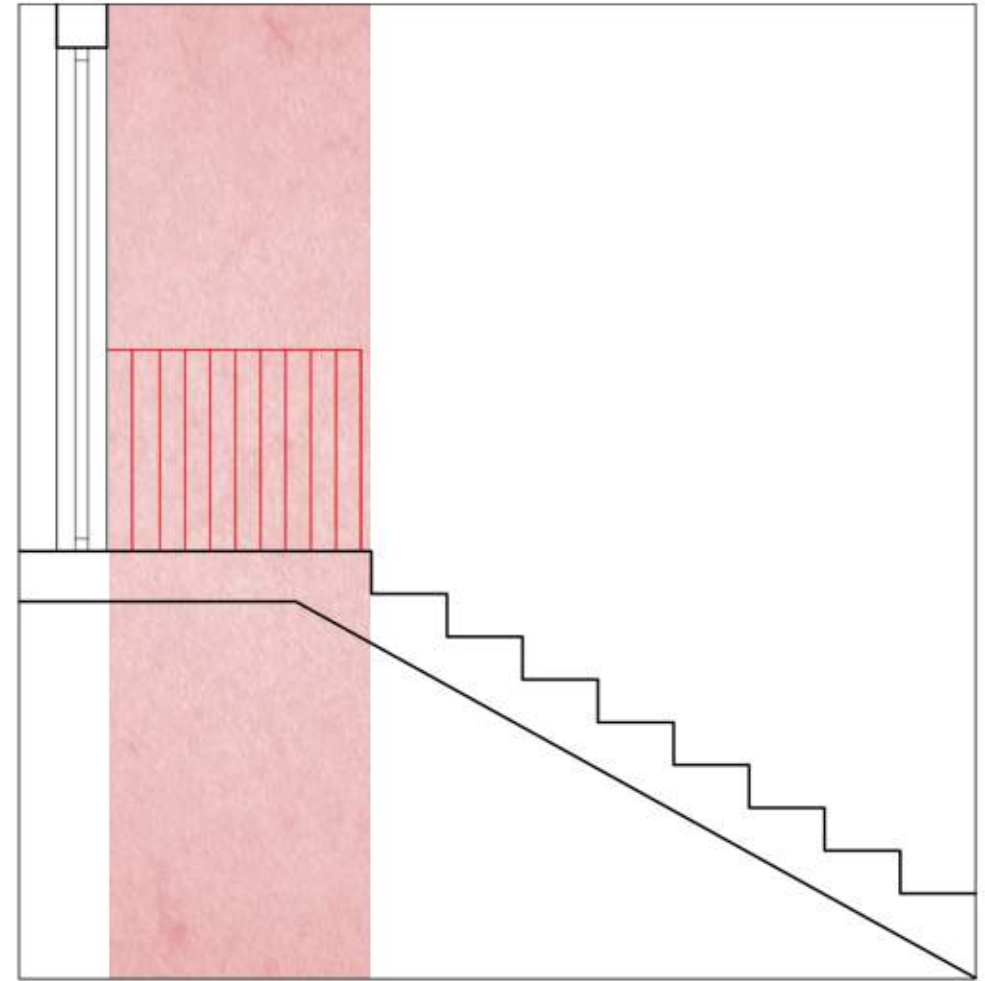
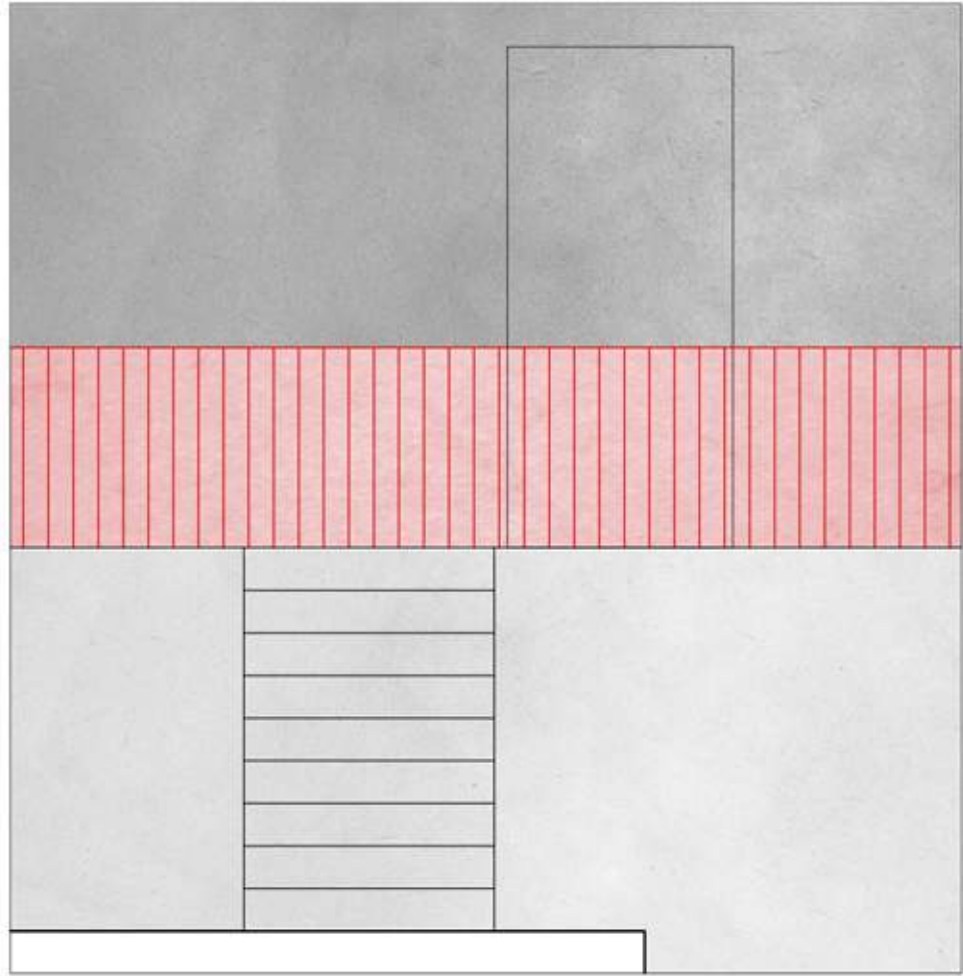

Οδός Αλεξανδρόπουλων 12

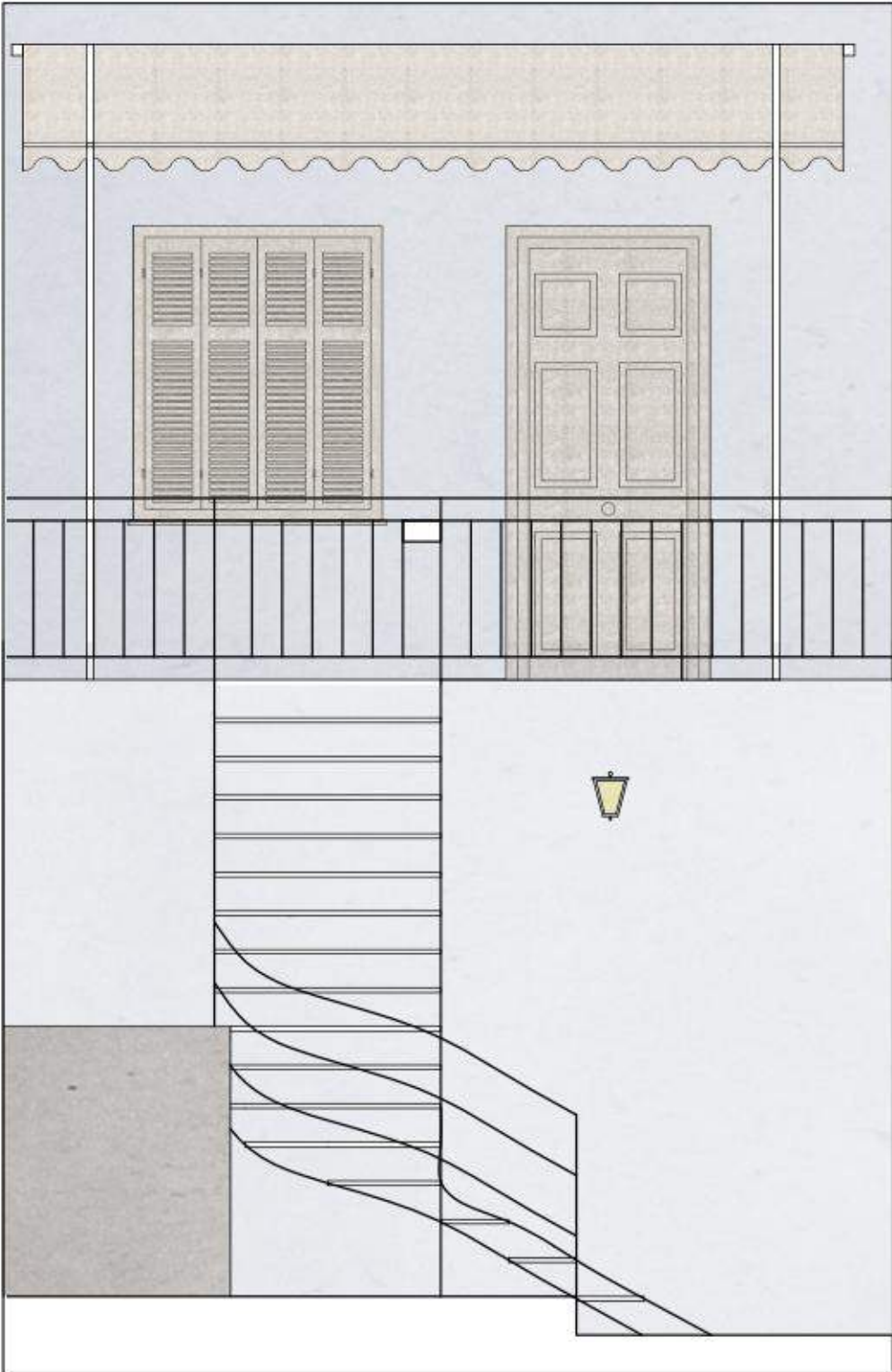
Οδός Τριτάκη 11
0 0.5μ. 1μ.

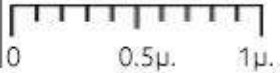
αυστηρά όρια/άλλο επίπεδο
0 0.5μ. 1μ.

Οδός Βαφιοπούλου 5
0 0.5μ. 1μ.

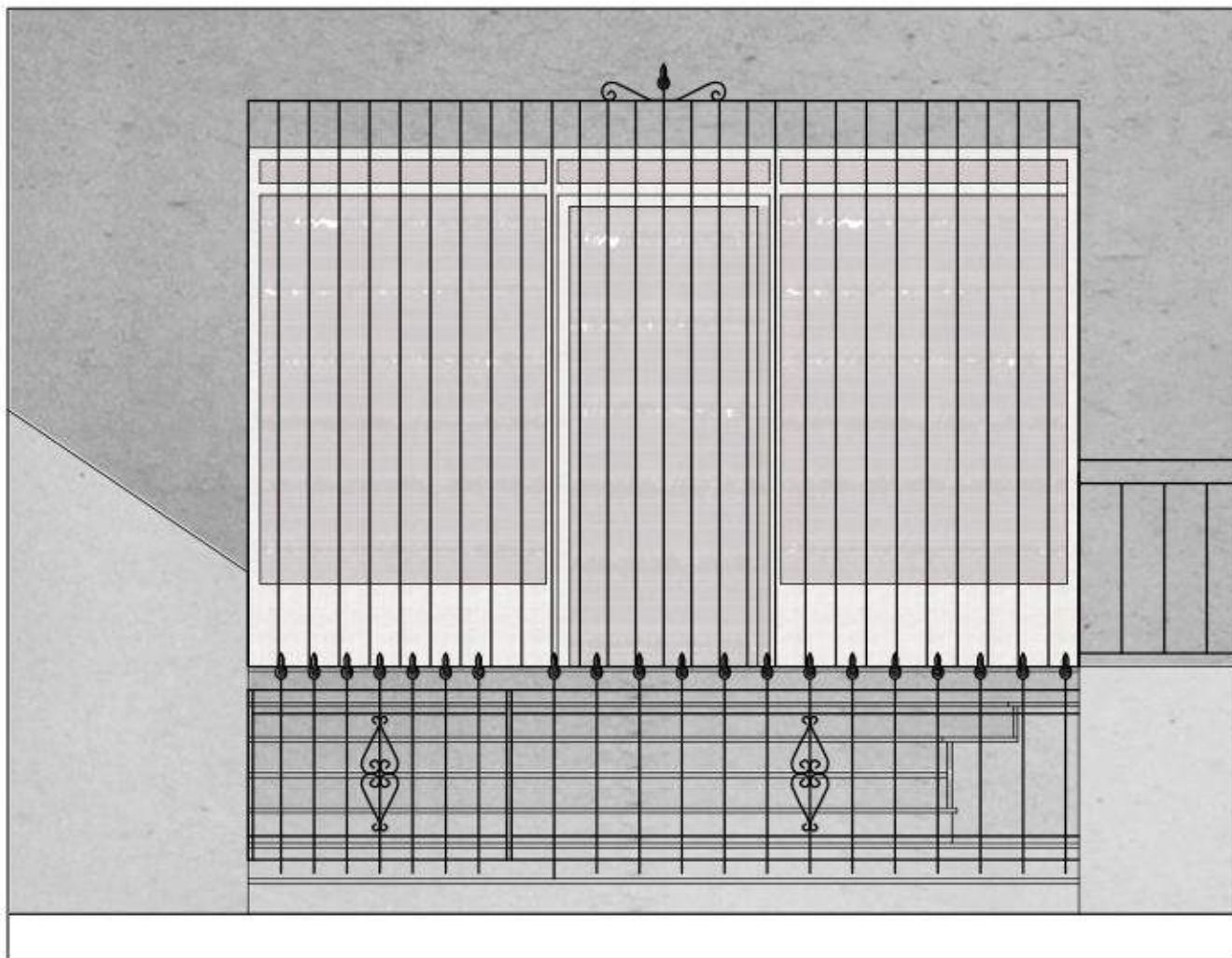

Οδός Ψαρού 6

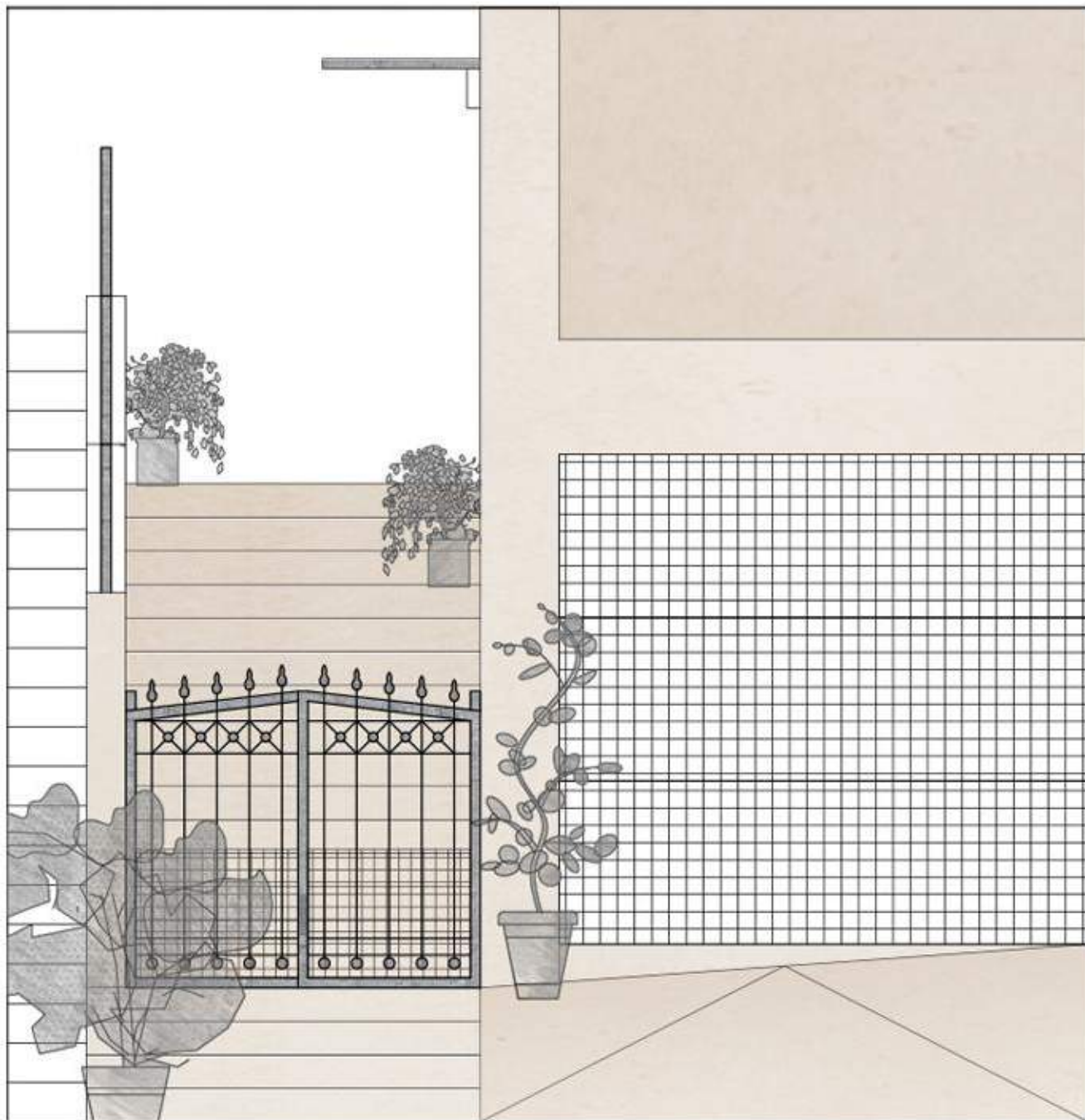

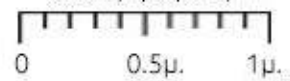
Οδός Ανδρέα Ιωάννου 8
0 0.5μ. 1μ.

Οδός Γραβιάς 5
0 0.5μ. 1μ.

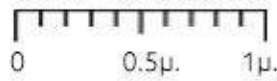

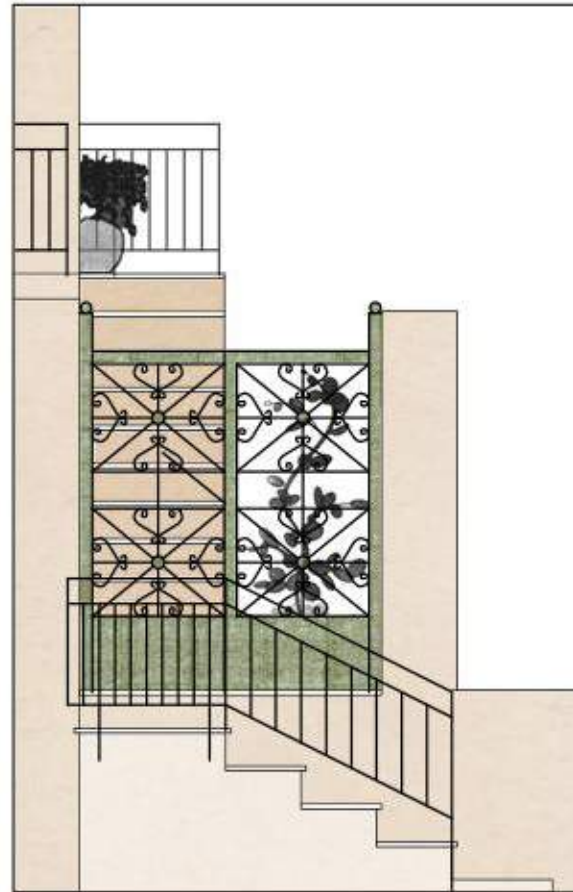
Οδός Γραβιάς 17

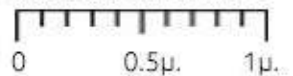

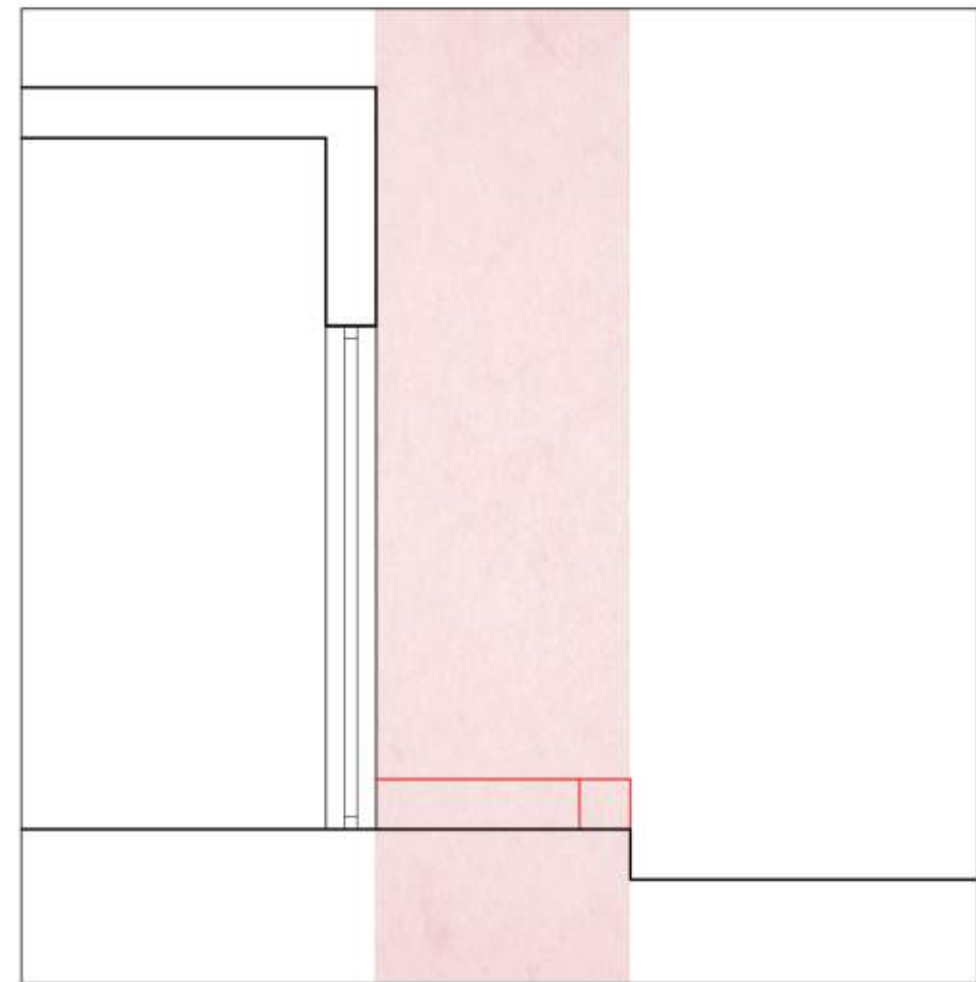
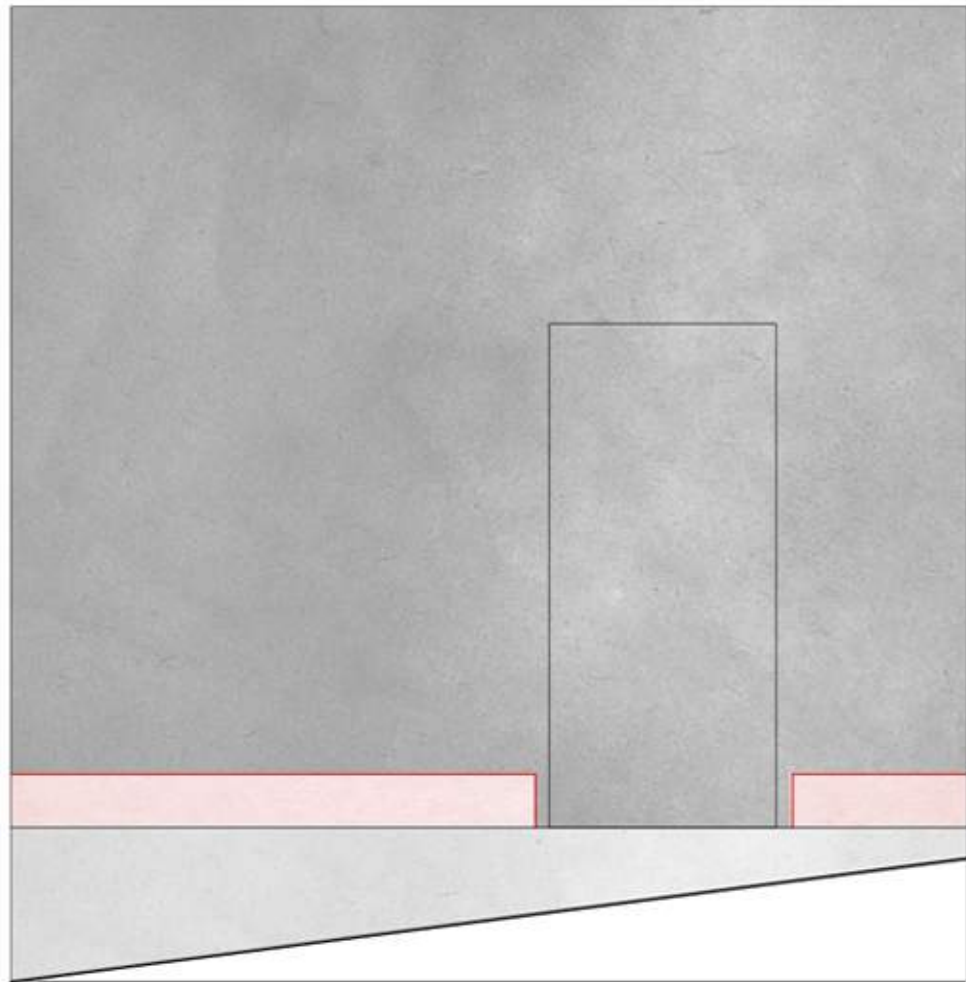
Οδός Φρουρίου 56

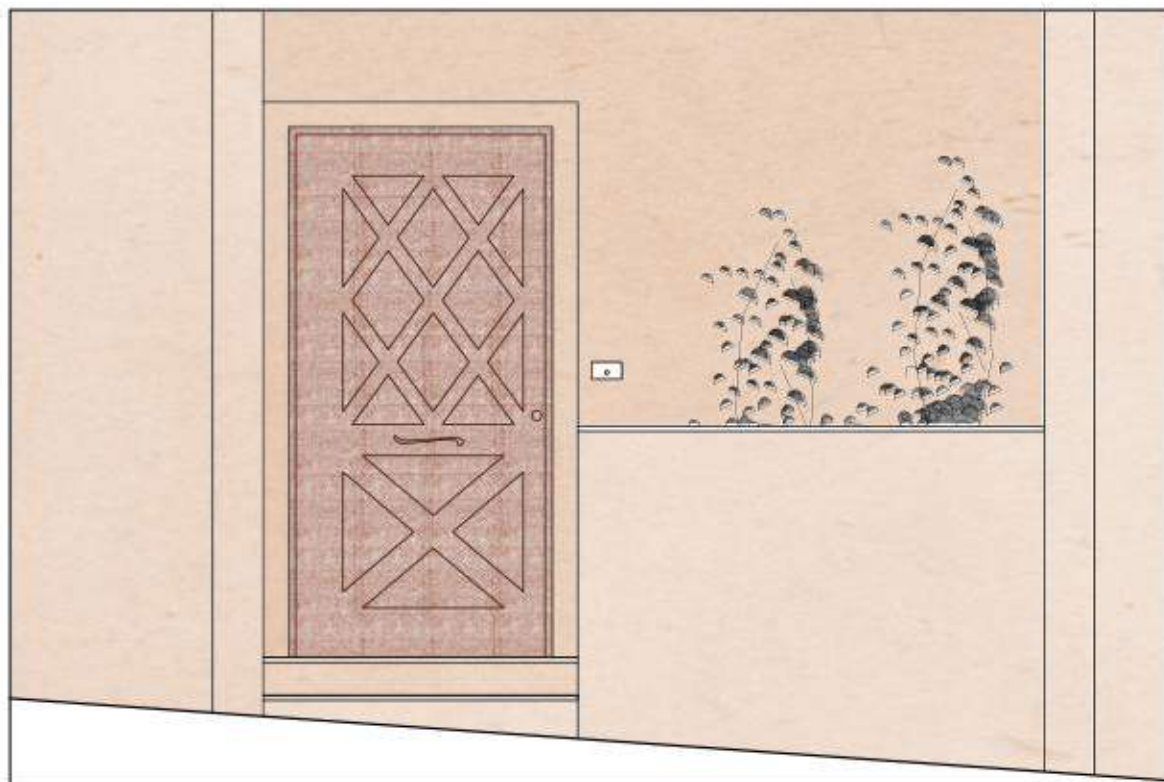

Οδός Αλεξανδρόπουλων 9

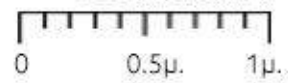
ίχνος ορίων/επίπεδο δρόμου
0 0.5μ. 1μ.

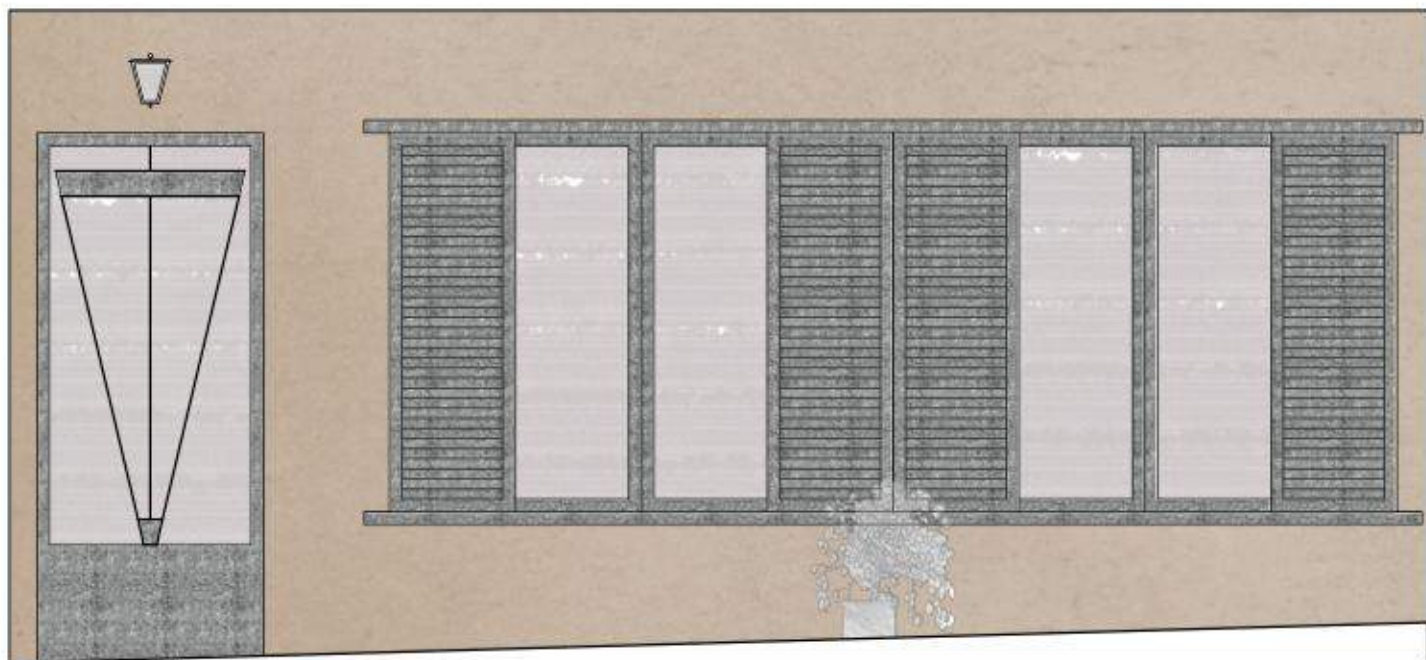

Οδός Γραβιάς 6
0 0.5μ. 1μ.

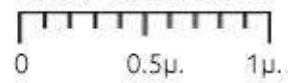

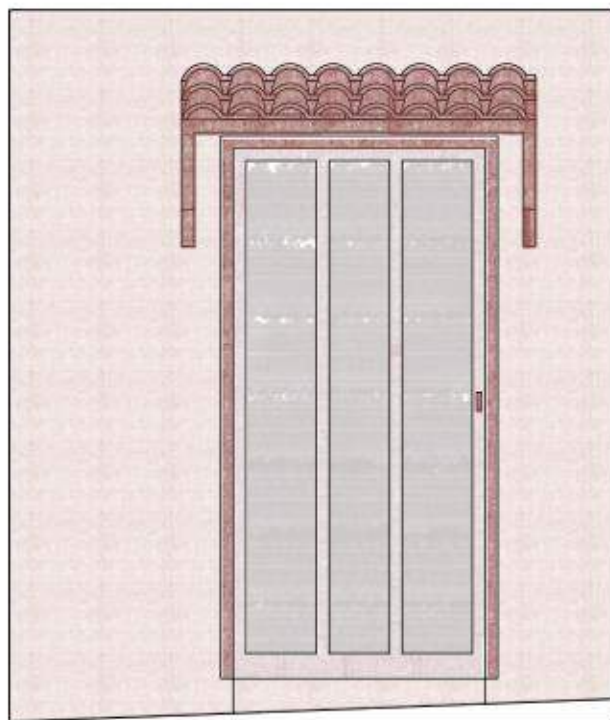
Οδός Τριτάκη 7

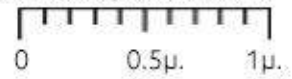

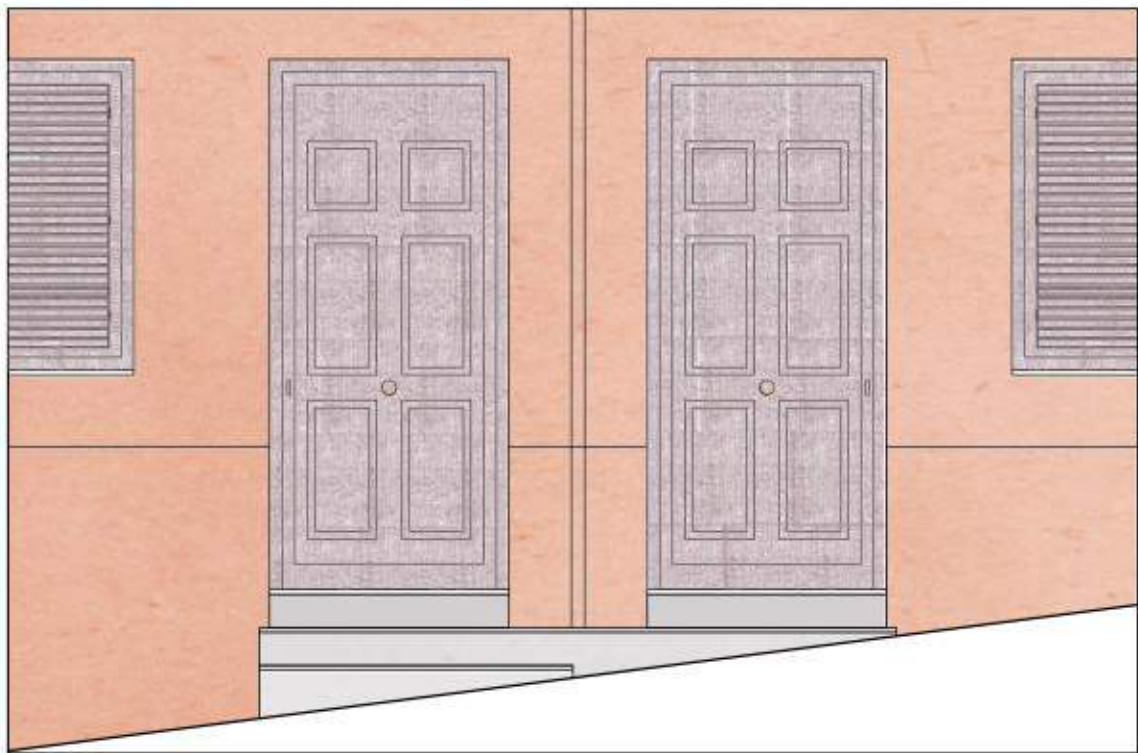
Οδός Φρουρίου 53

Οδός Αλεξανδρόπουλων 6

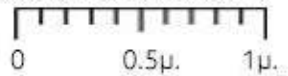
Οδός Γραβιάς 15
0 0.5μ. 1μ.

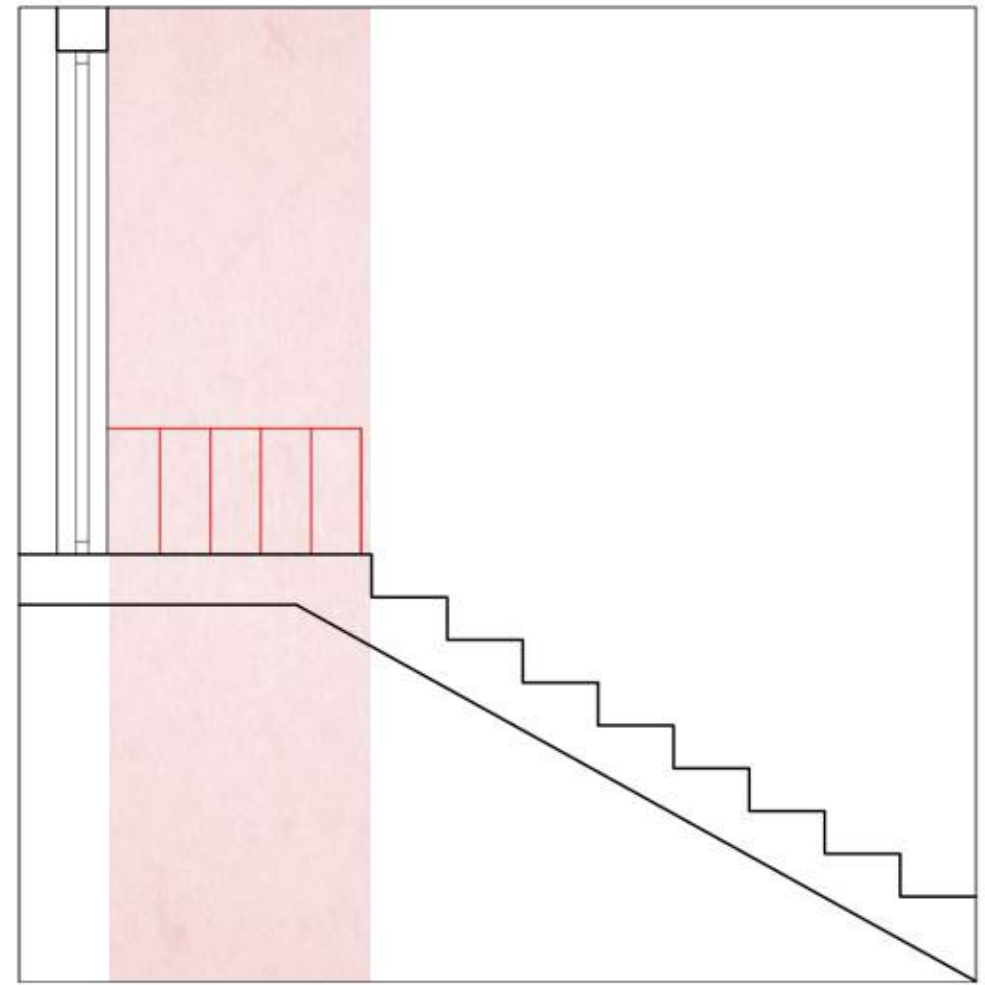
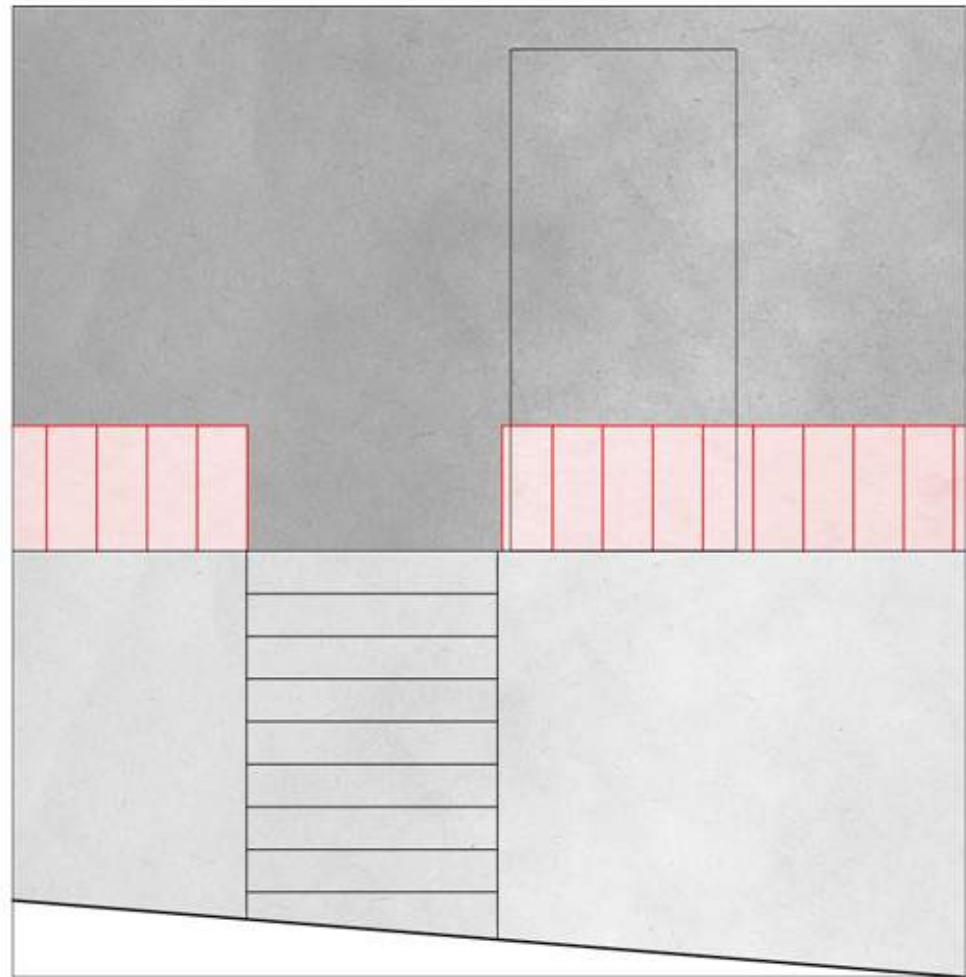

Οδός Γραβιάς 13
0 0.5μ. 1μ.

Οδός Αλεξανδρόπουλων 1

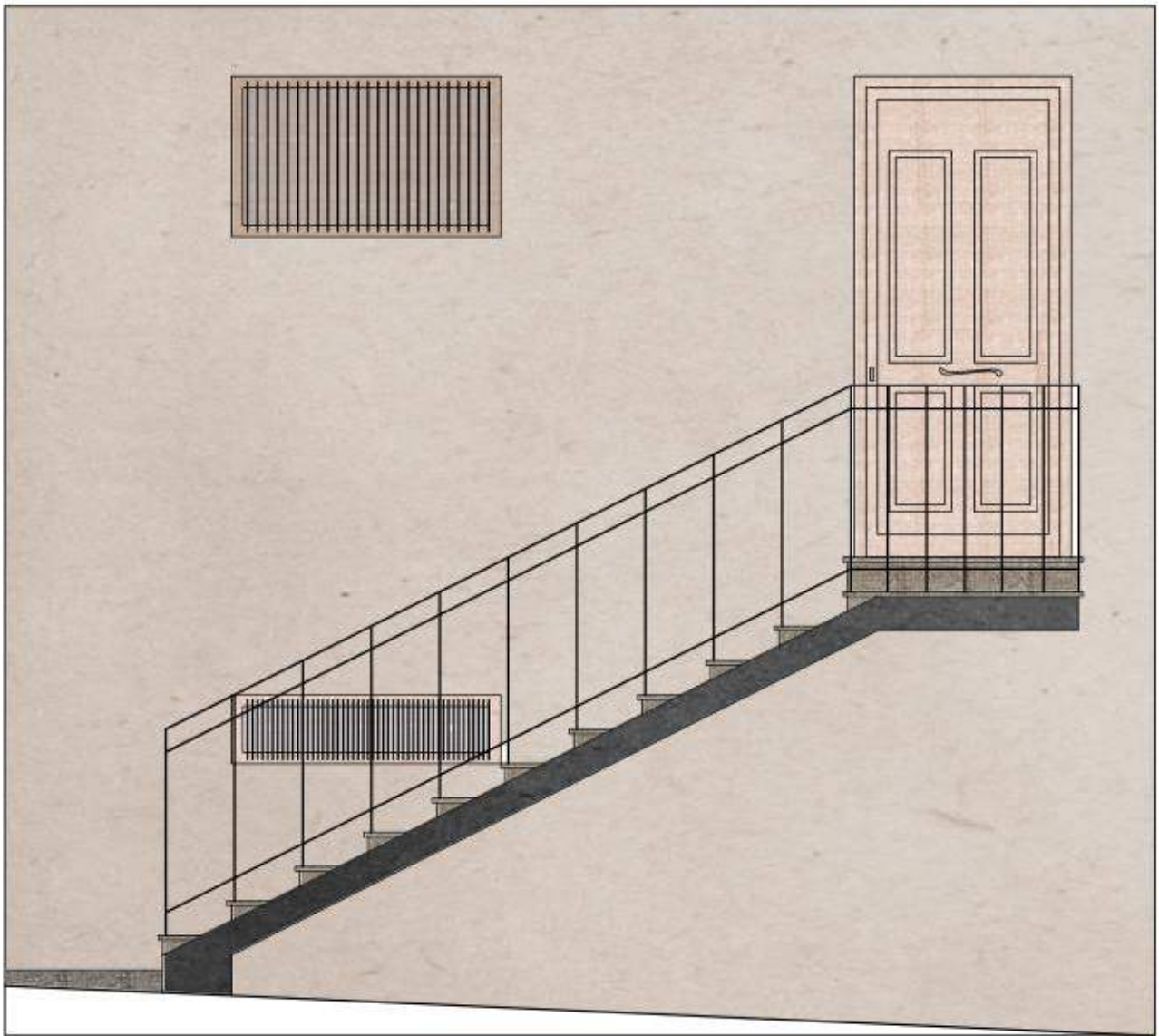
ίχνος ορίων/άλλο επίπεδο
0 0.5μ. 1μ.

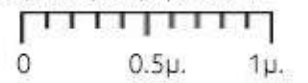
Οδός Γραβιάς 11
0 0.5μ. 1μ.

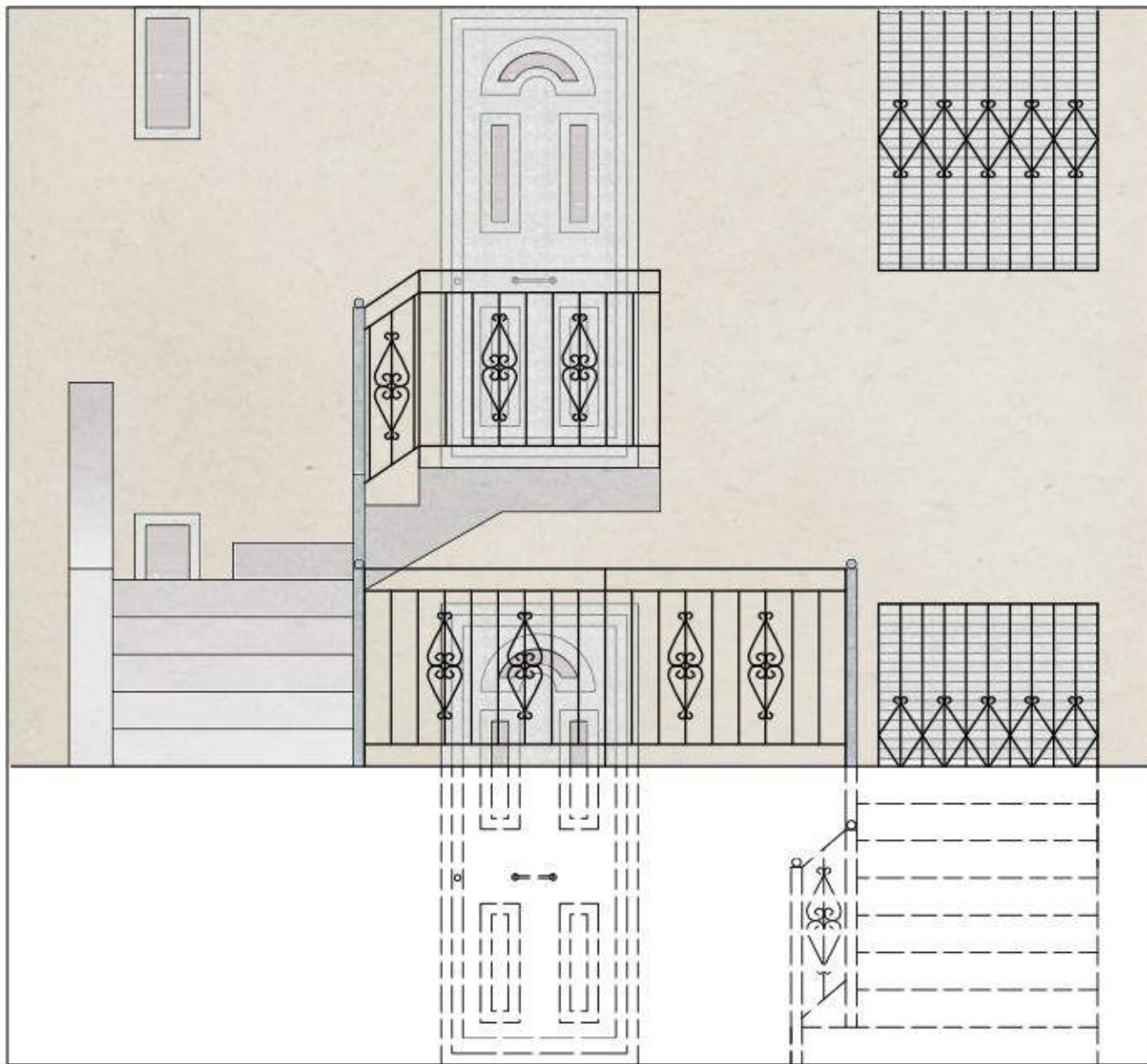

Οδός Αγαπητού 5
0 0.5μ. 1μ.

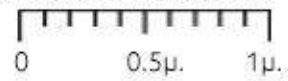

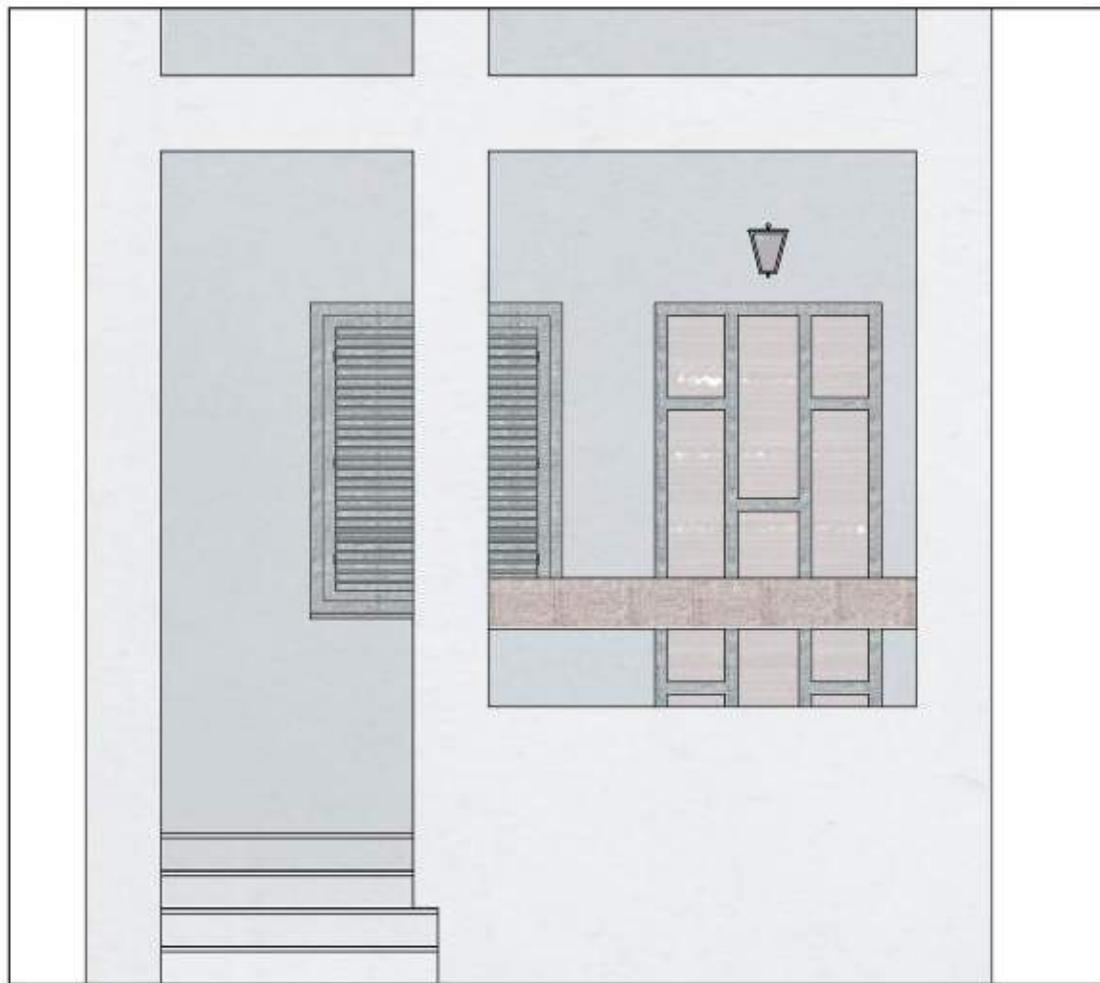
Οδός Αδαμοχρήστου 12

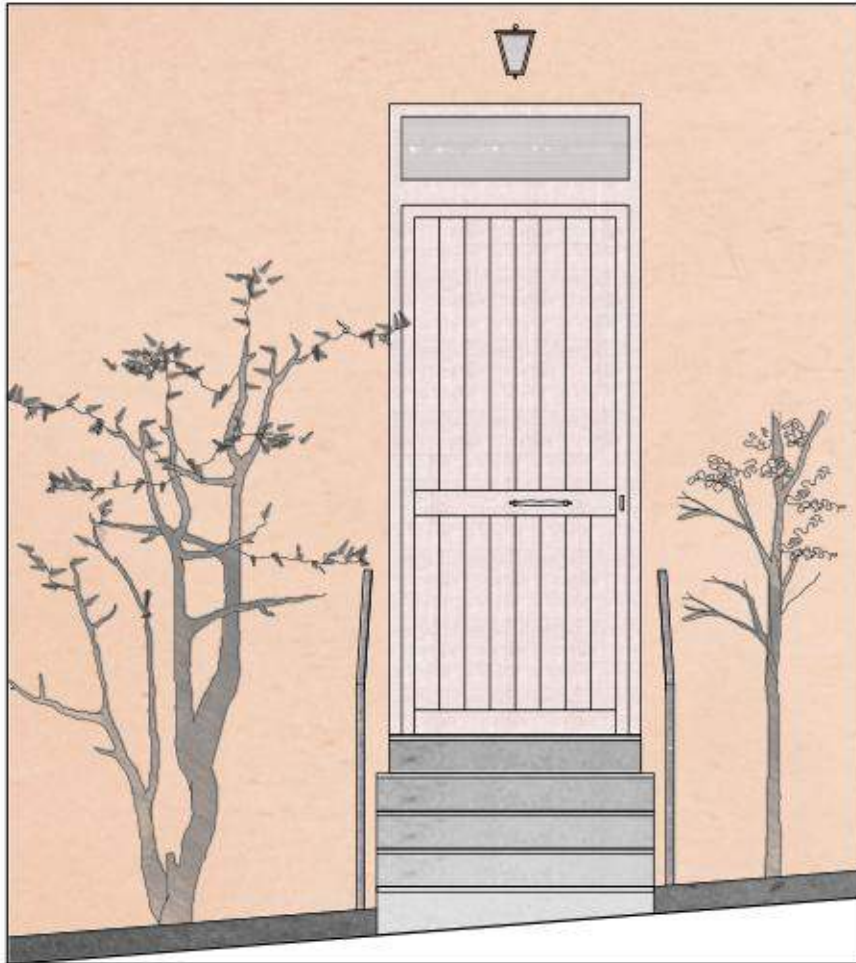

Οδός πάρωδος Γραβιάς 6

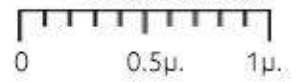

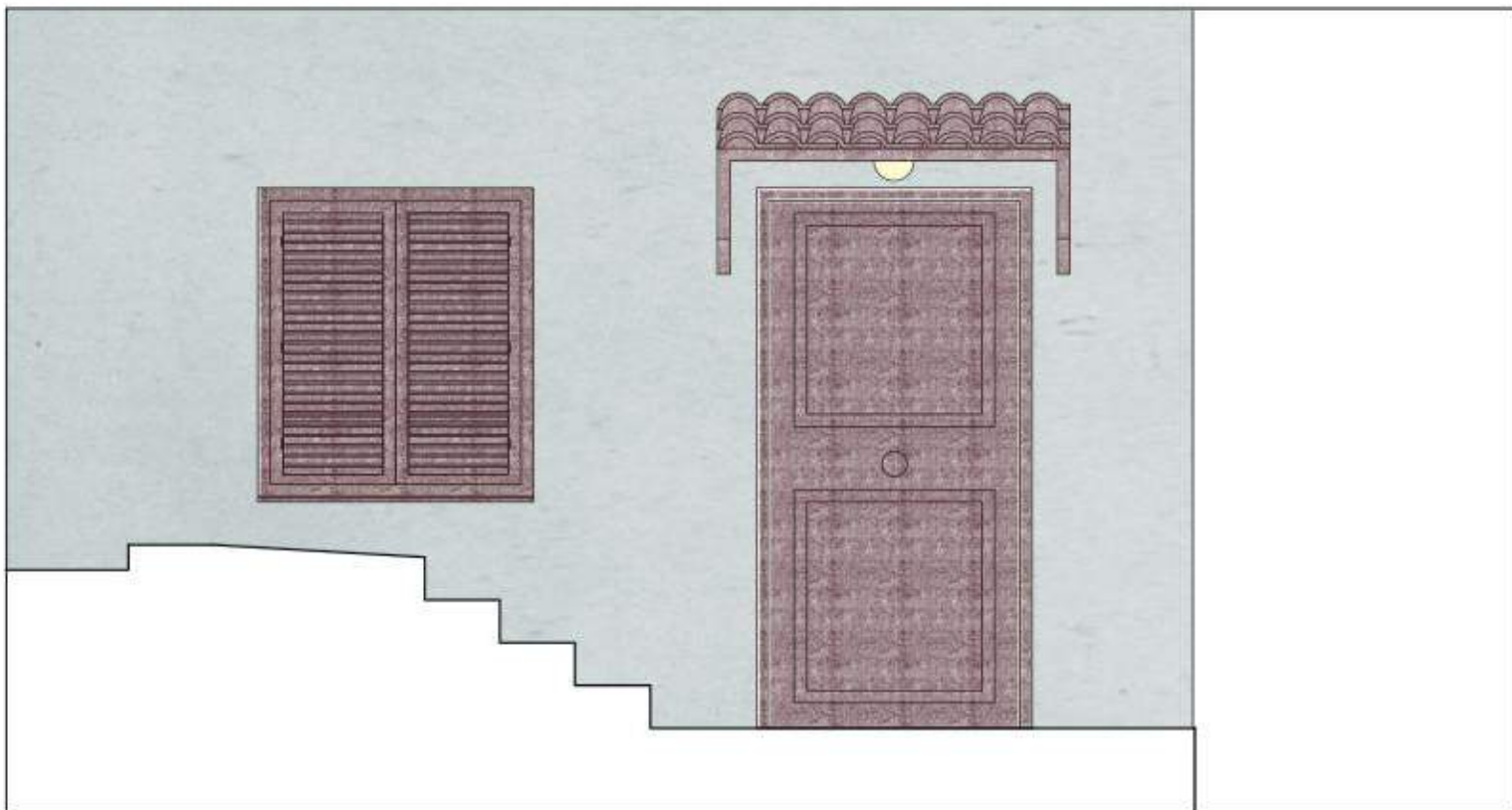

Οδός Βαφιοπούλου 7
0 0.5μ. 1μ.

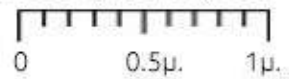

Οδός Γραβιάς 7

Οδός πάρκινγκ Γραβιάς 18α

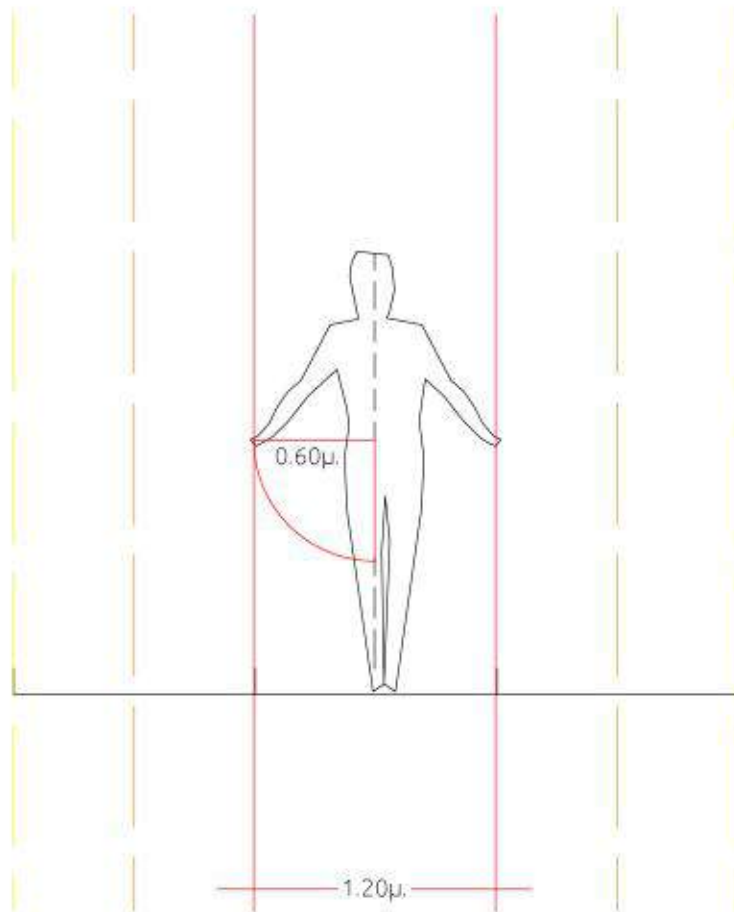
Χάρτης αποτύπωσης ειδών κατωφλιών στην περιοχή του Βλάτερου

— κατώφλια με ίχνος ορίων στο επίπεδο του δρόμου
— κατώφλια με ίχνος ορίων σε άλλο επίπεδο

— κατώφλια με αυστηρά όρια στο επίπεδο του δρόμου
— κατώφλια με αυστηρά όρια σε άλλο επίπεδο

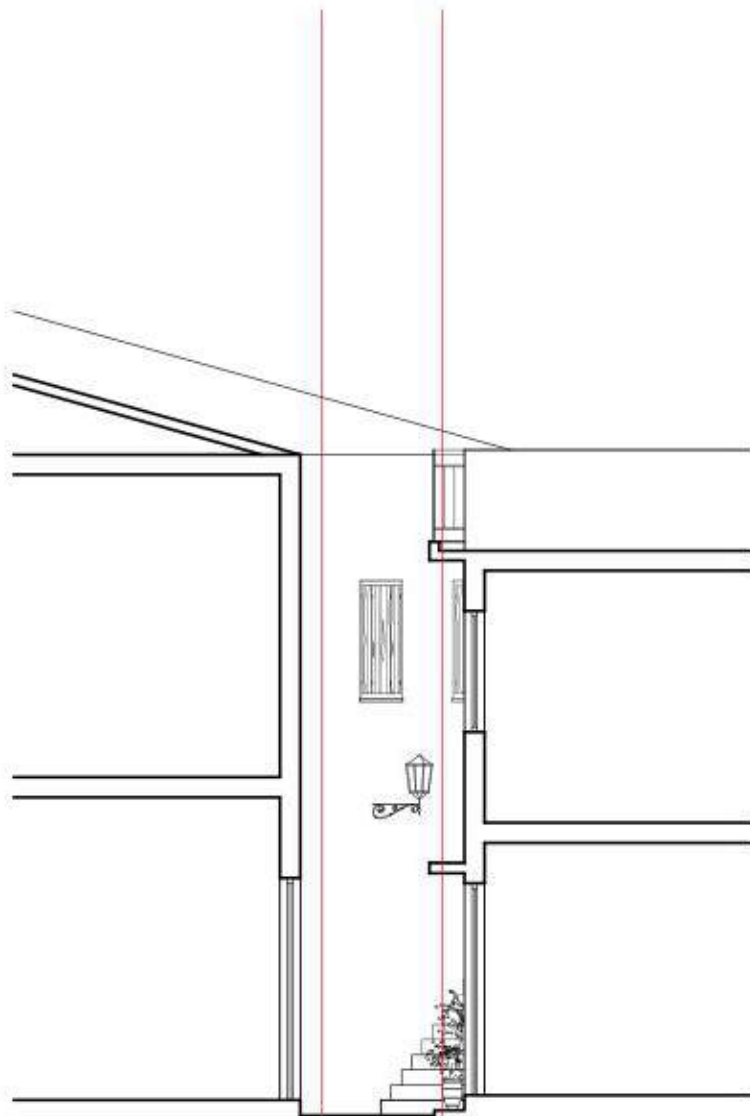
0 50μ. 100μ.

Μετατροπή της έννοιας του προσωπικού χώρου σε μέσο μέτρησης κοινωνικών αποστάσεων.

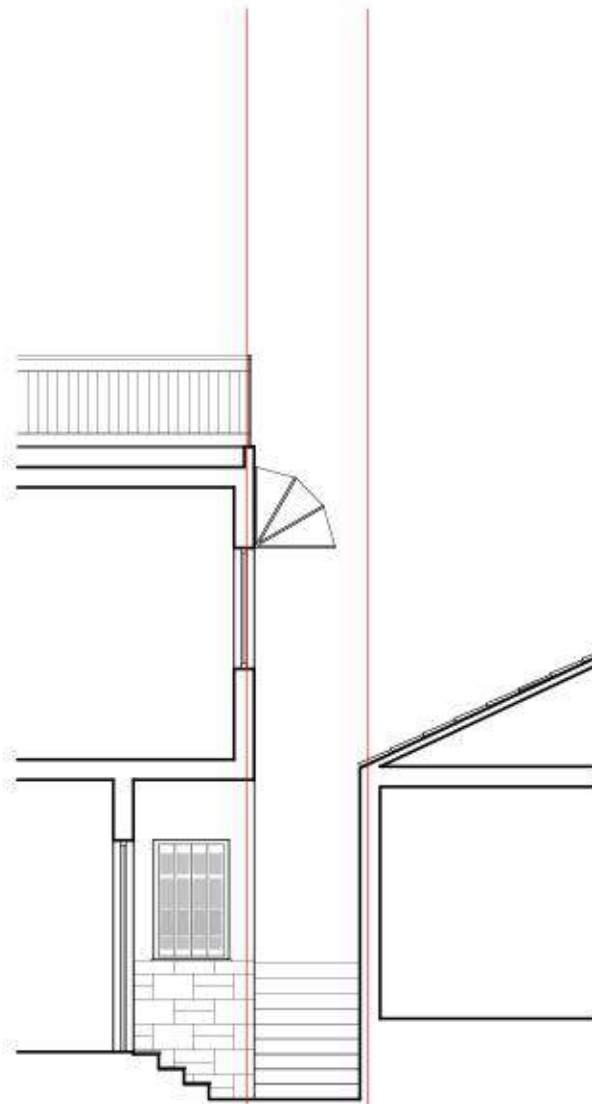

— απόσταση κύριων στοιχείων
- - - - - απόσταση δευτερευόντων στοιχείων

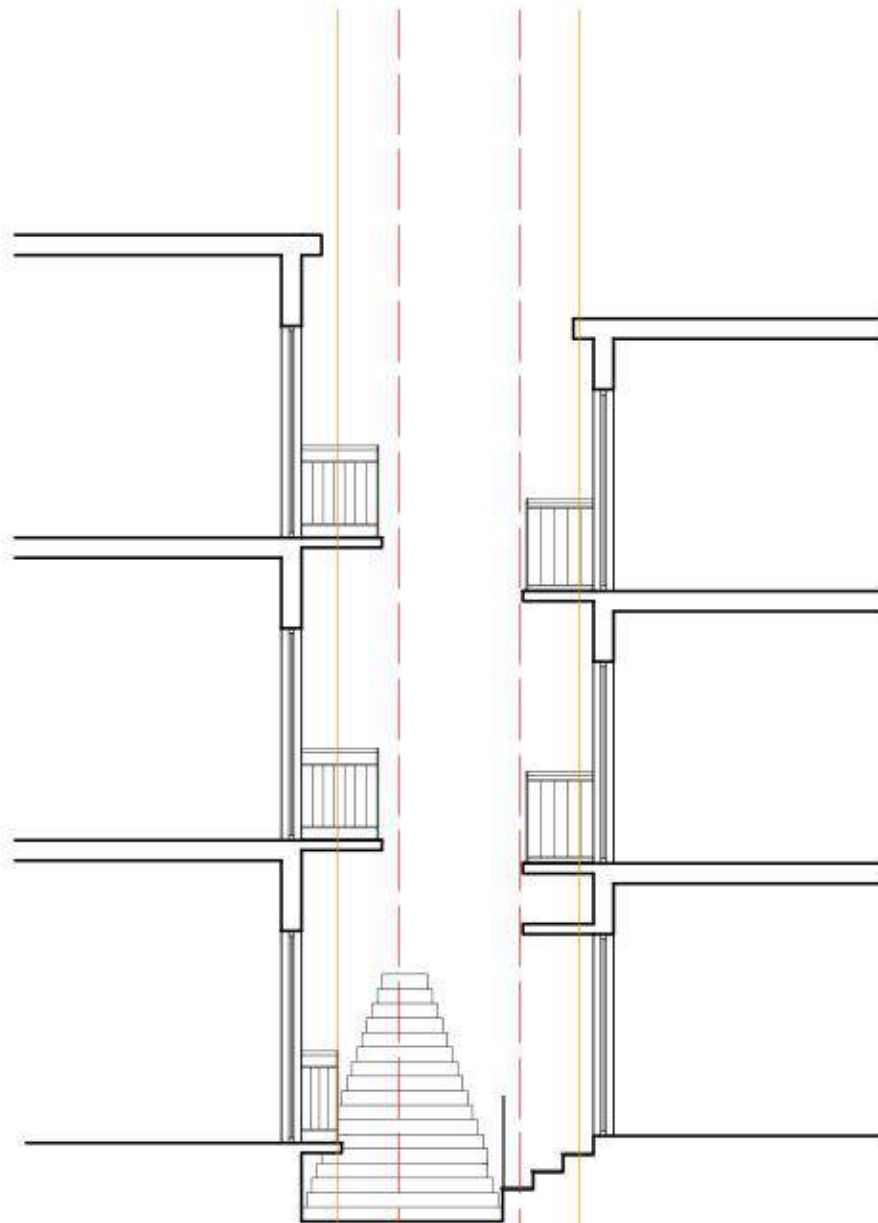

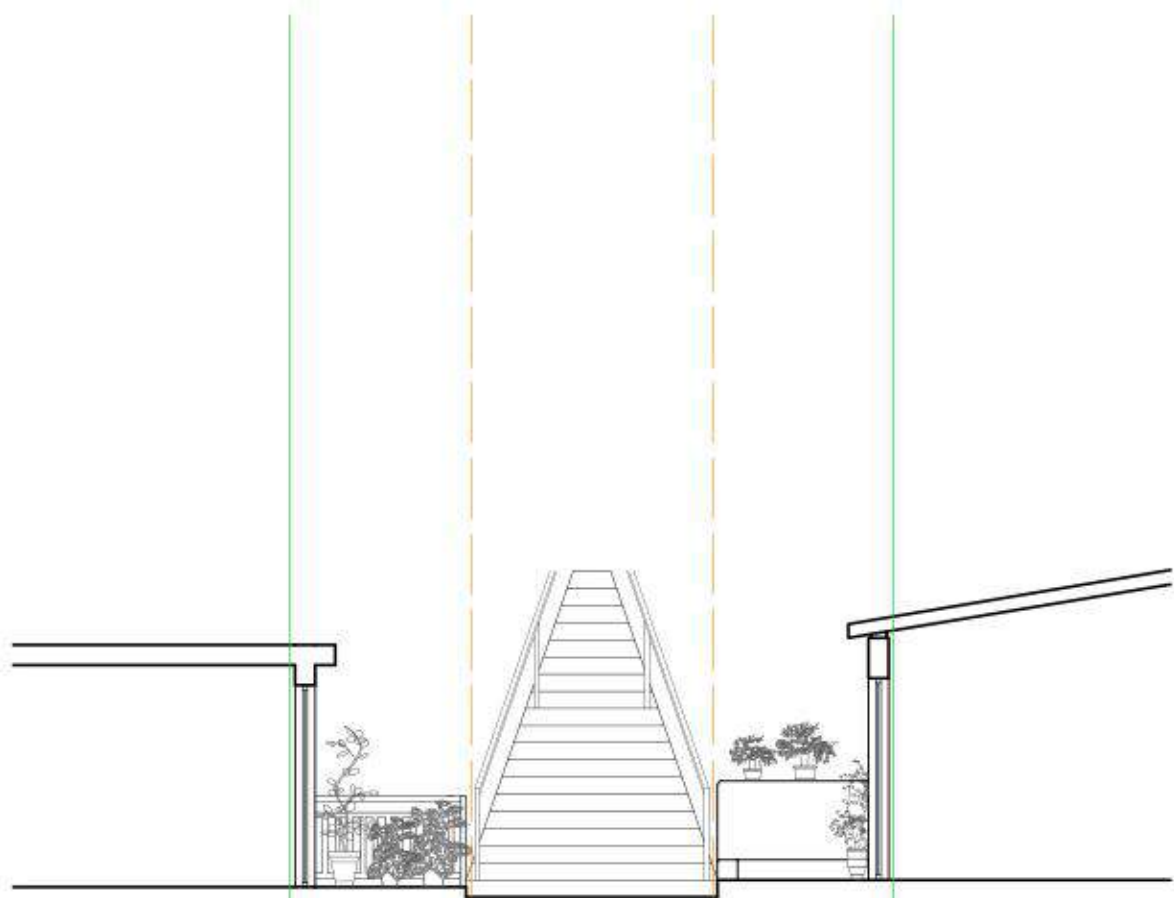
οδός Δαβάκη

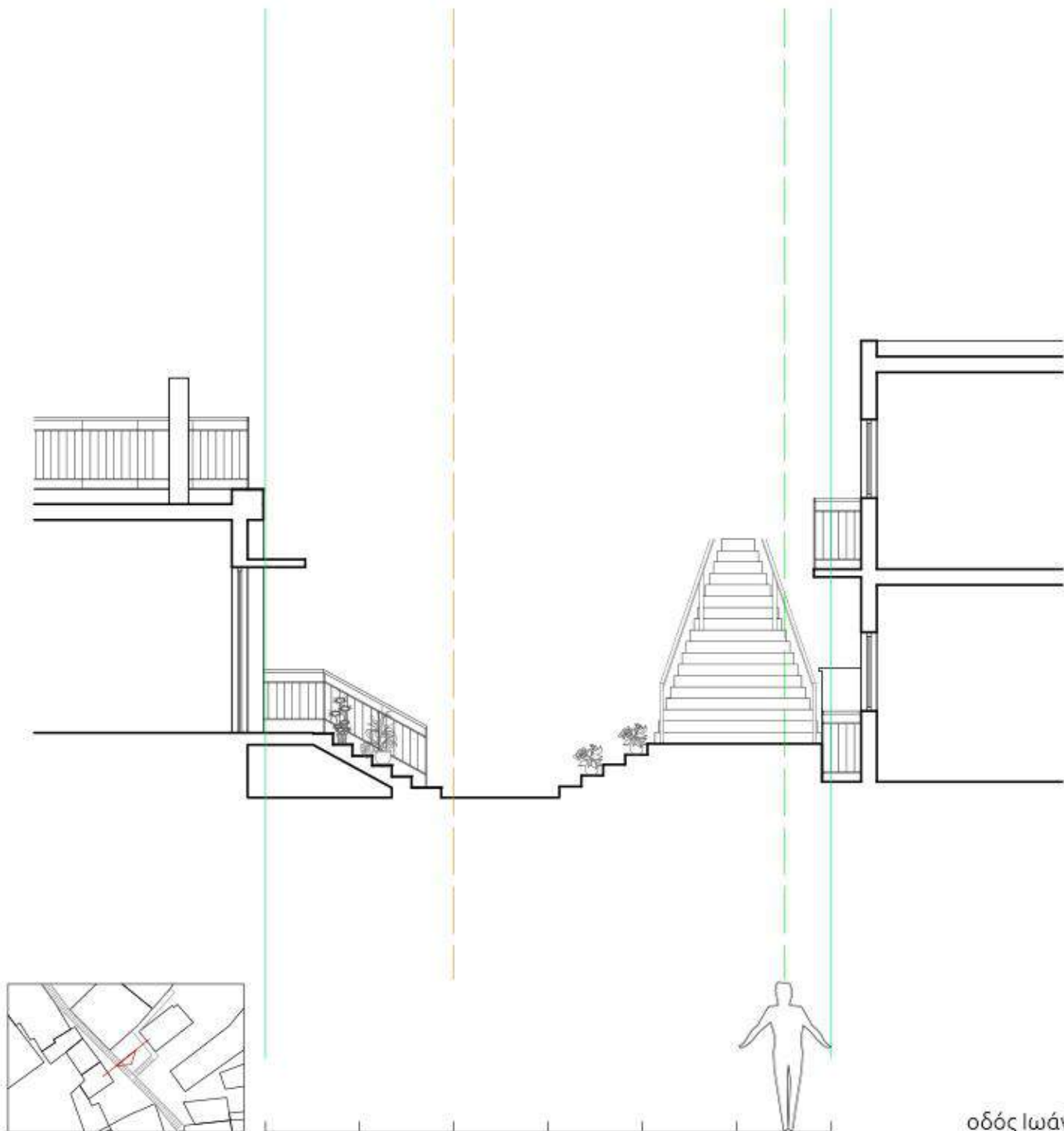
οδός Δαβάκη

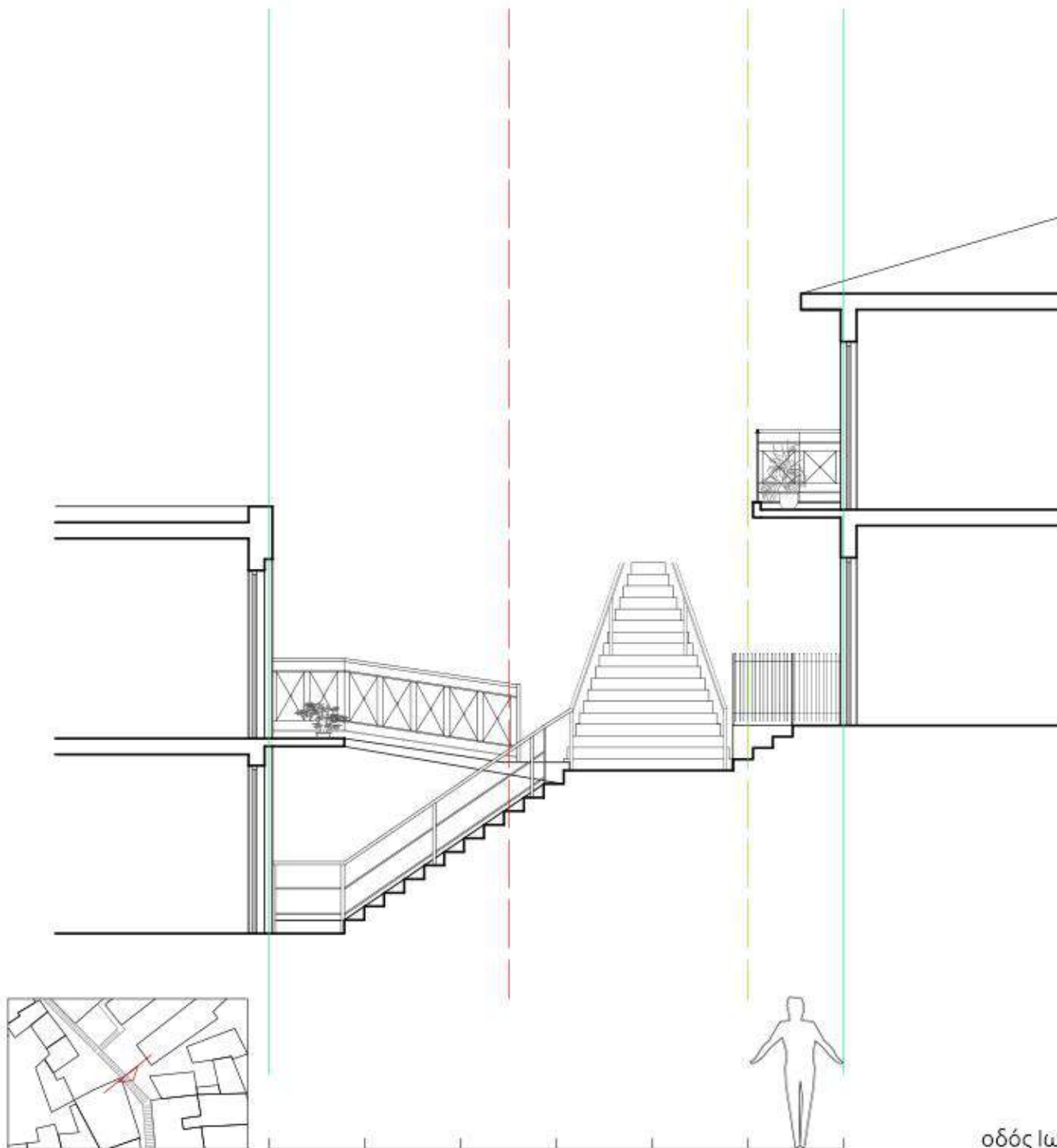
οδός Ιωάννου

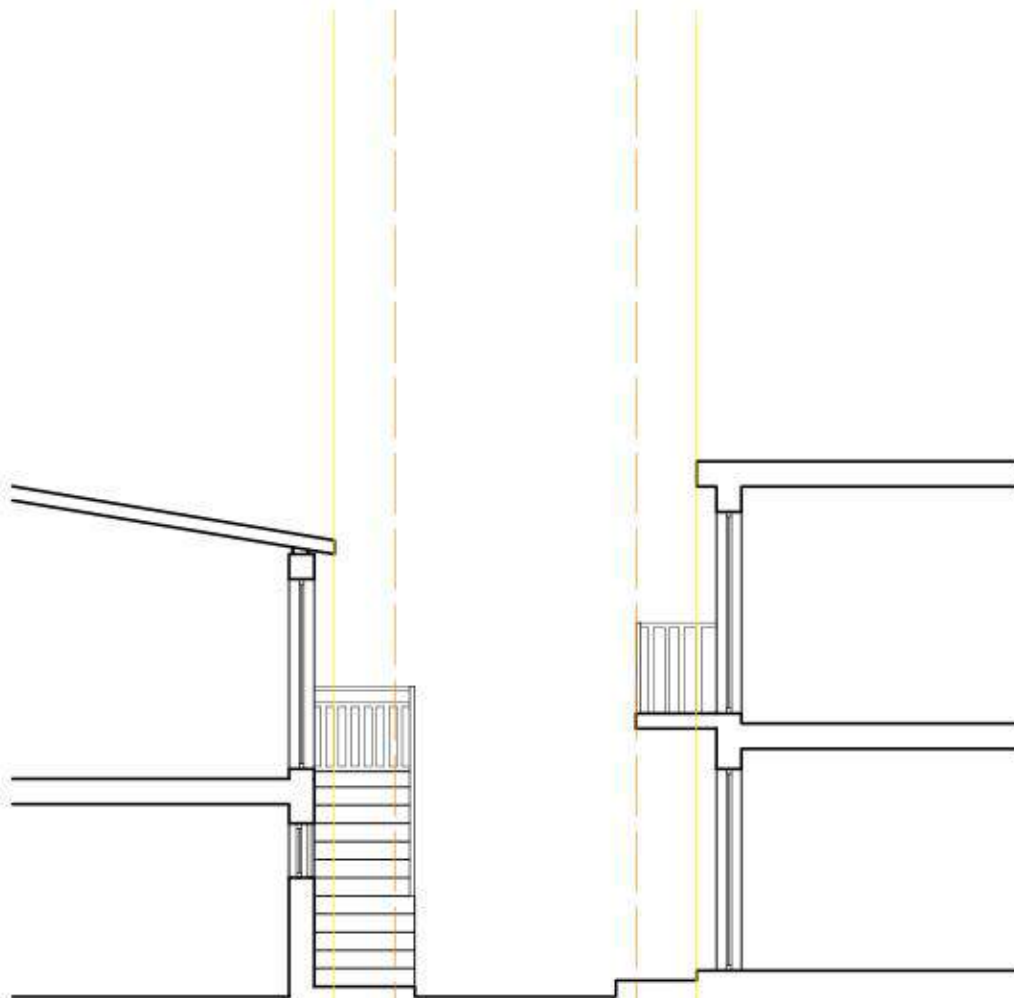
οδός Τριτάκη

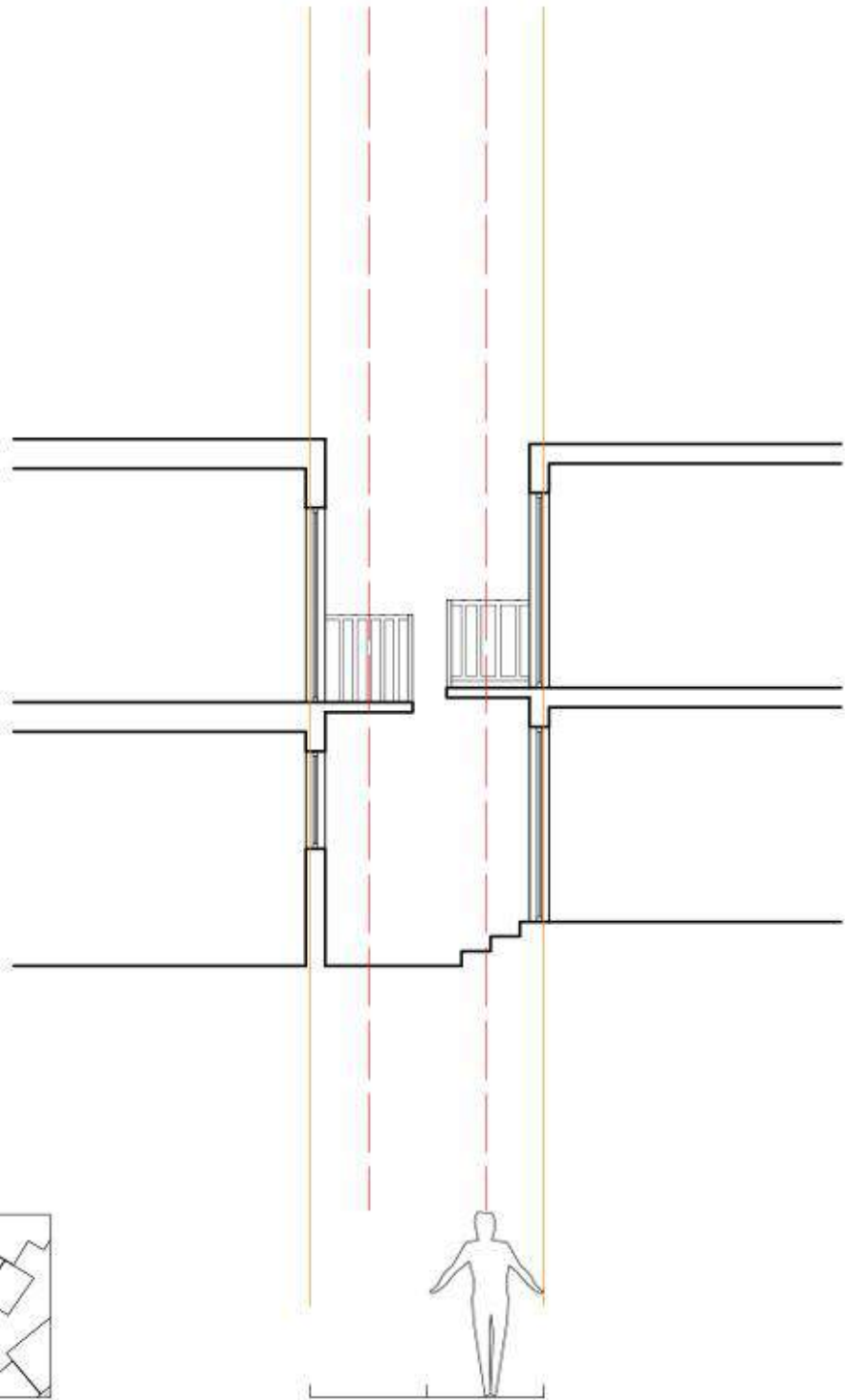
οδός Ιωάννου

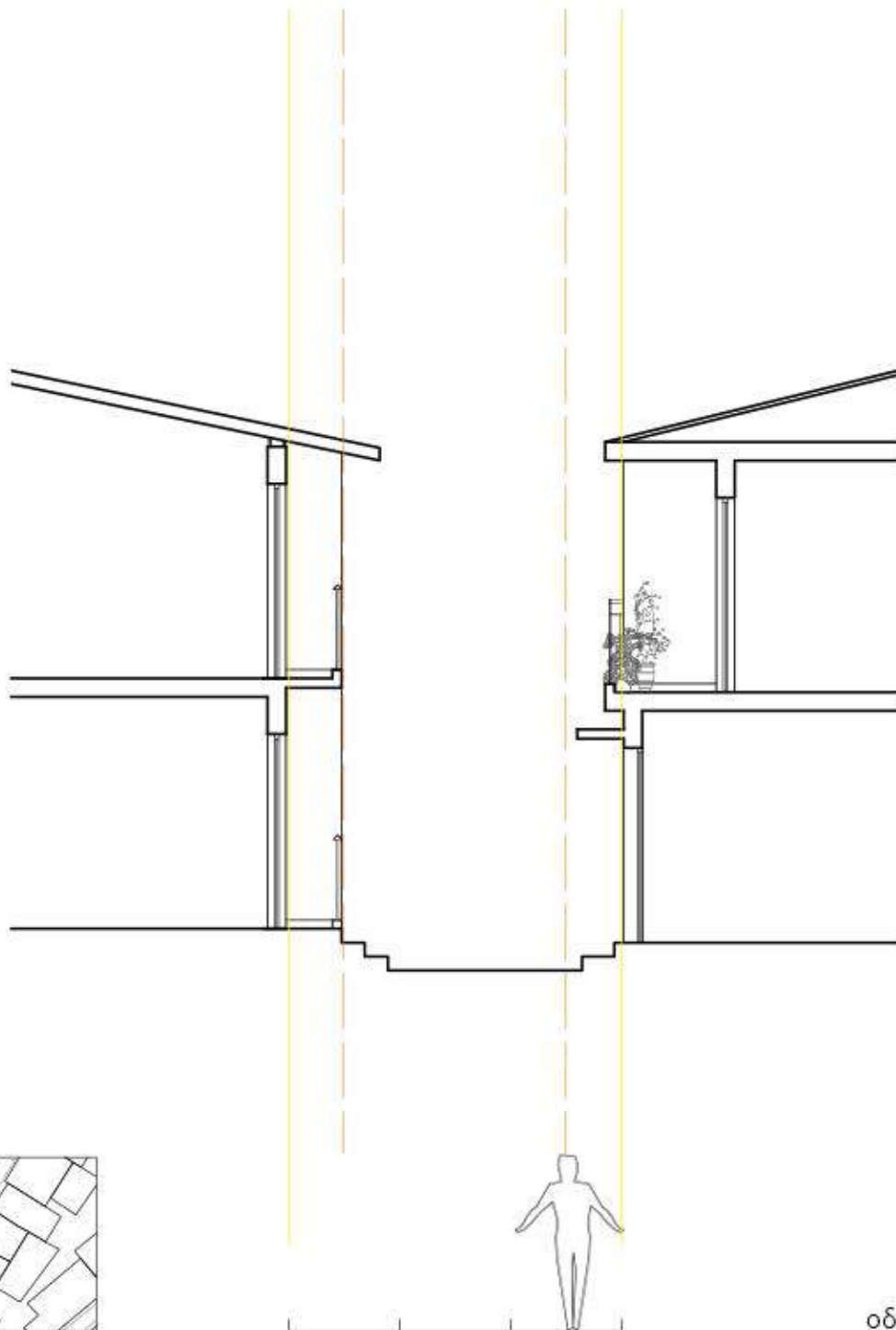
οδός Ιωάννου

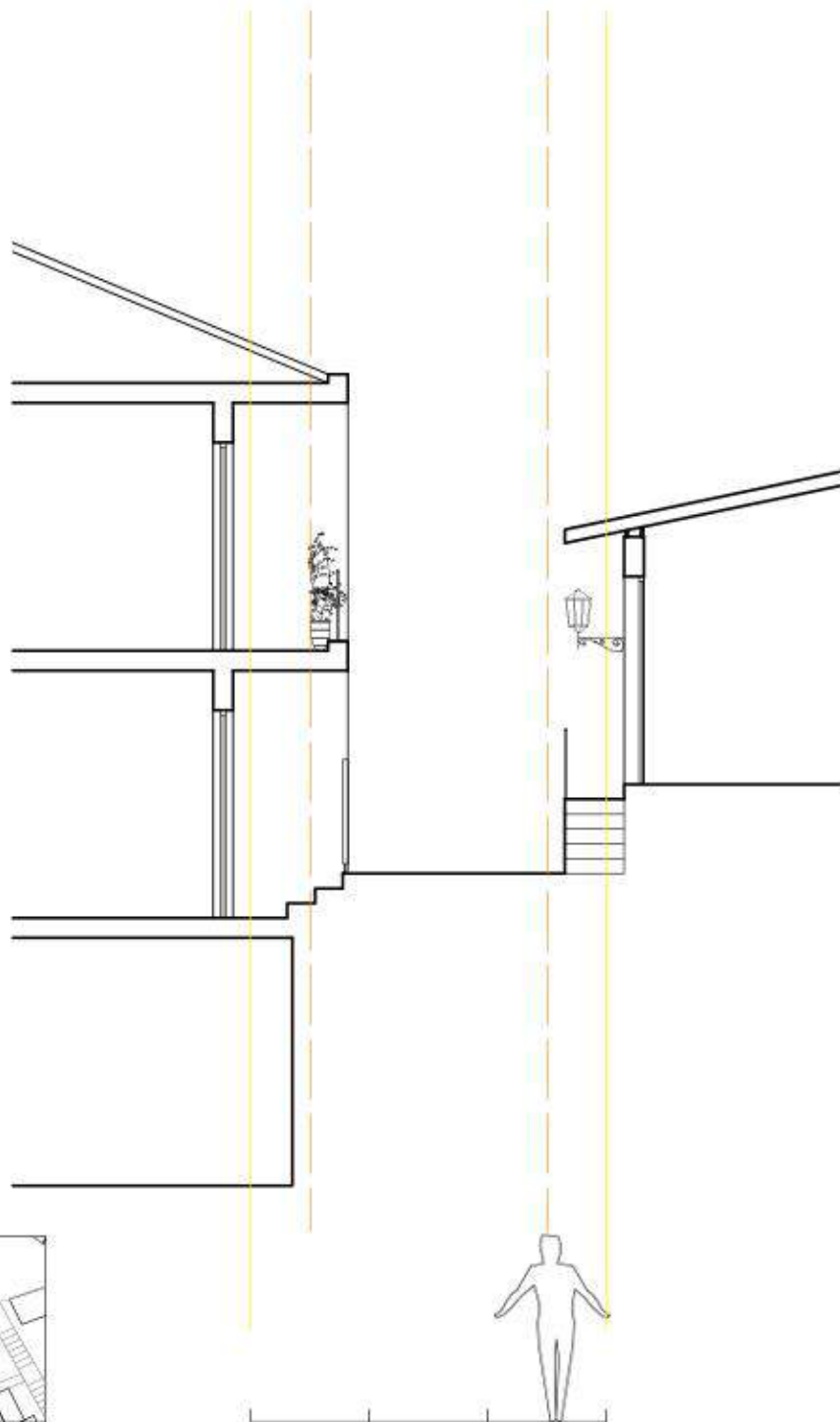
οδός Α. Ιωάννου

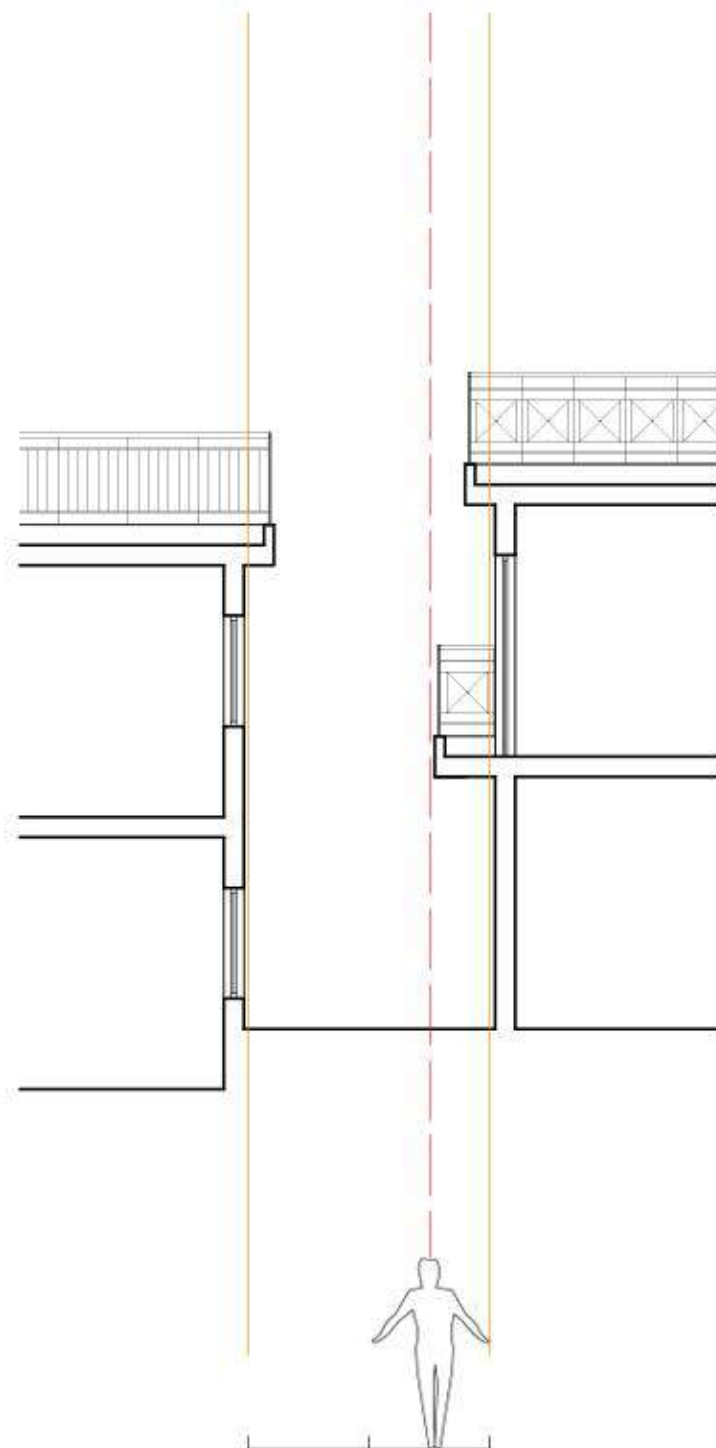
οδός Αδαμοχρήστου

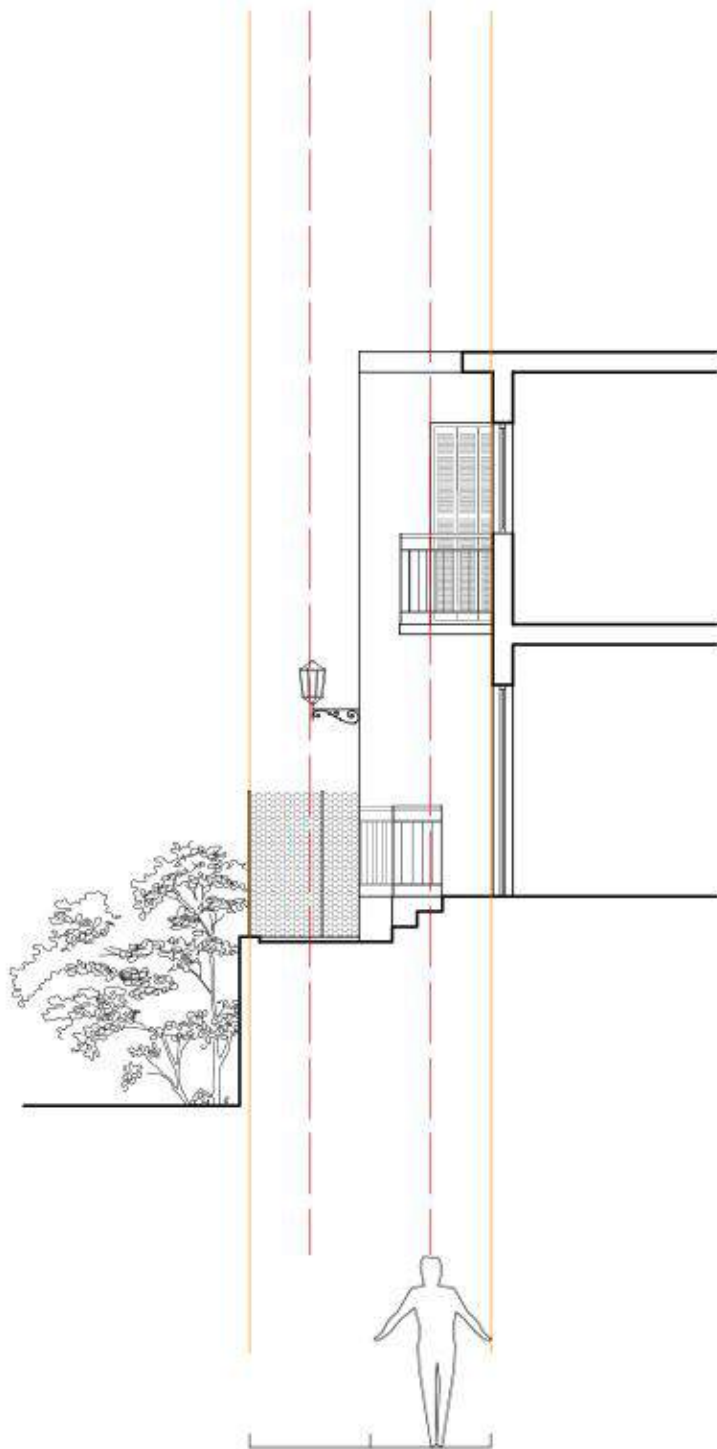
οδός Αδαμοχρήστου

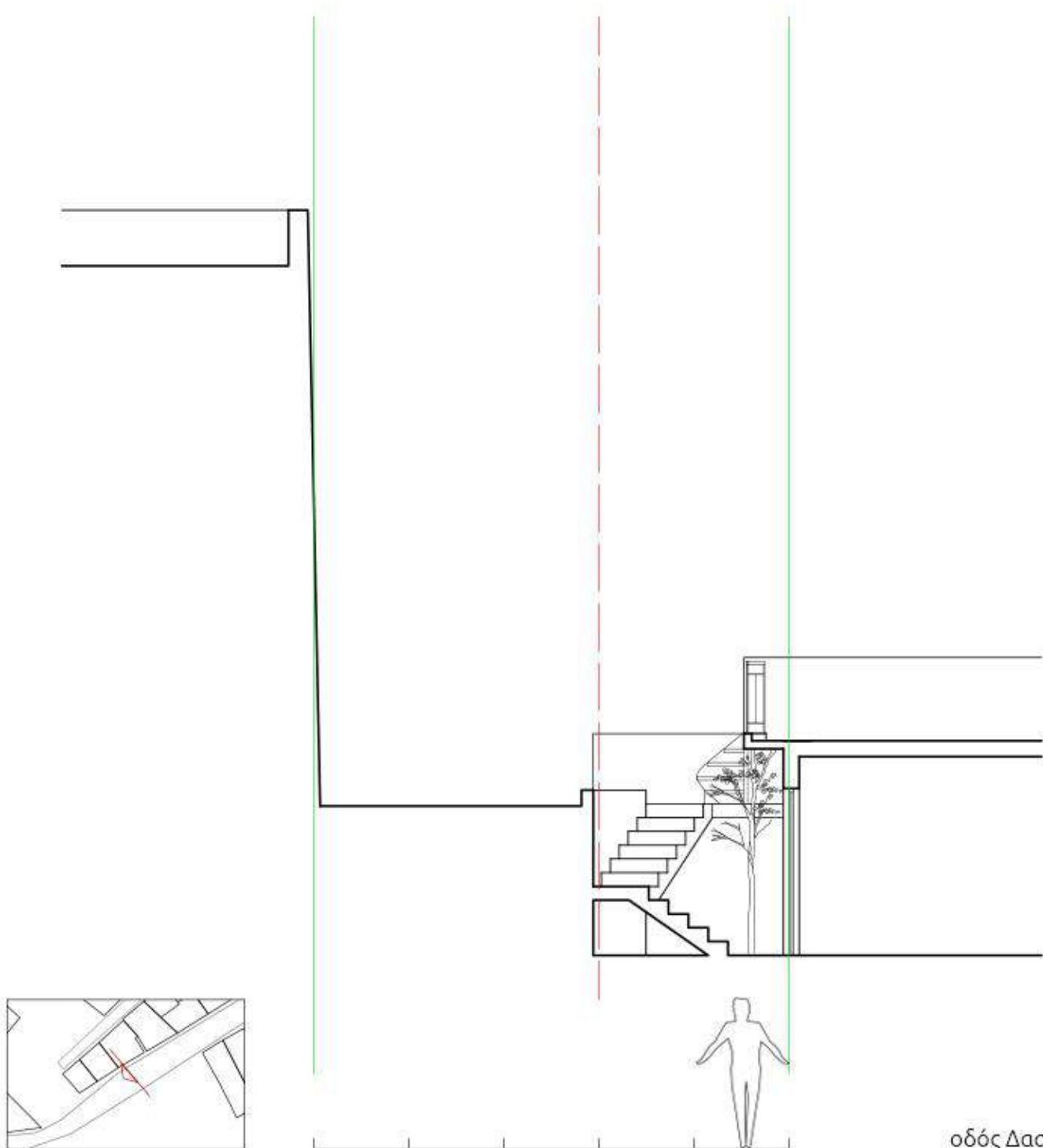
οδός Ψαρού

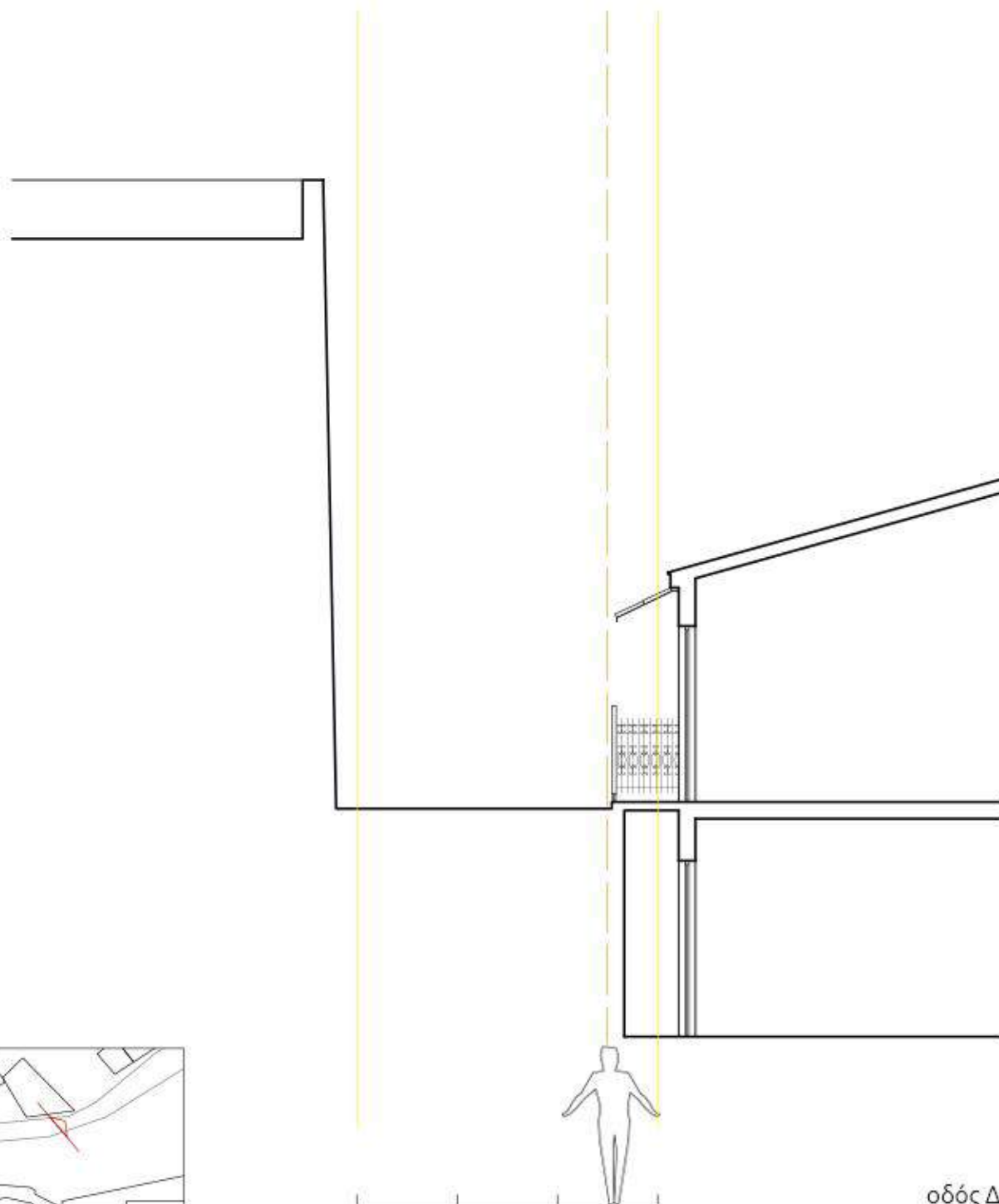
οδός Βαφιοπούλου

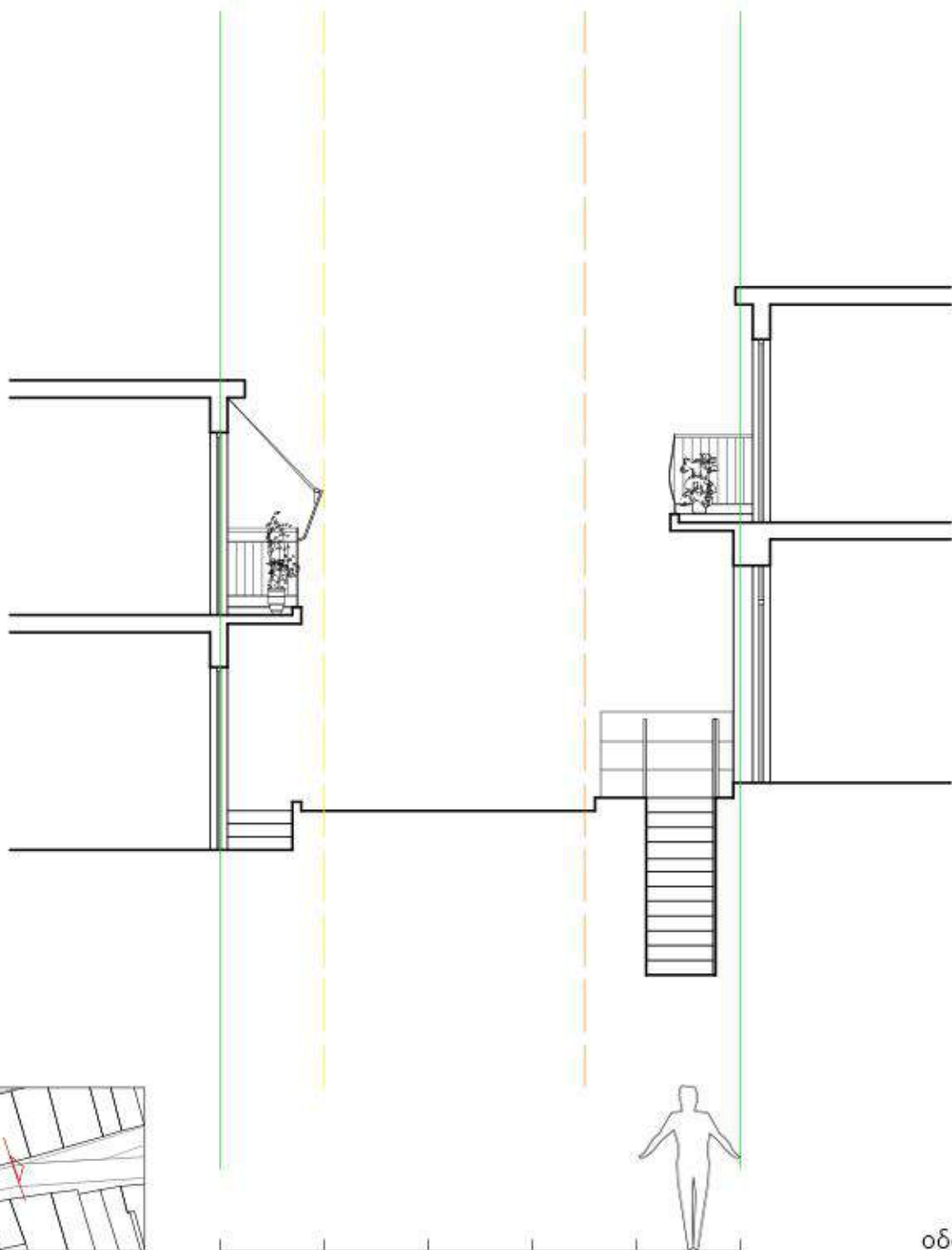
οδός Δημ. Βαφιοπούλου

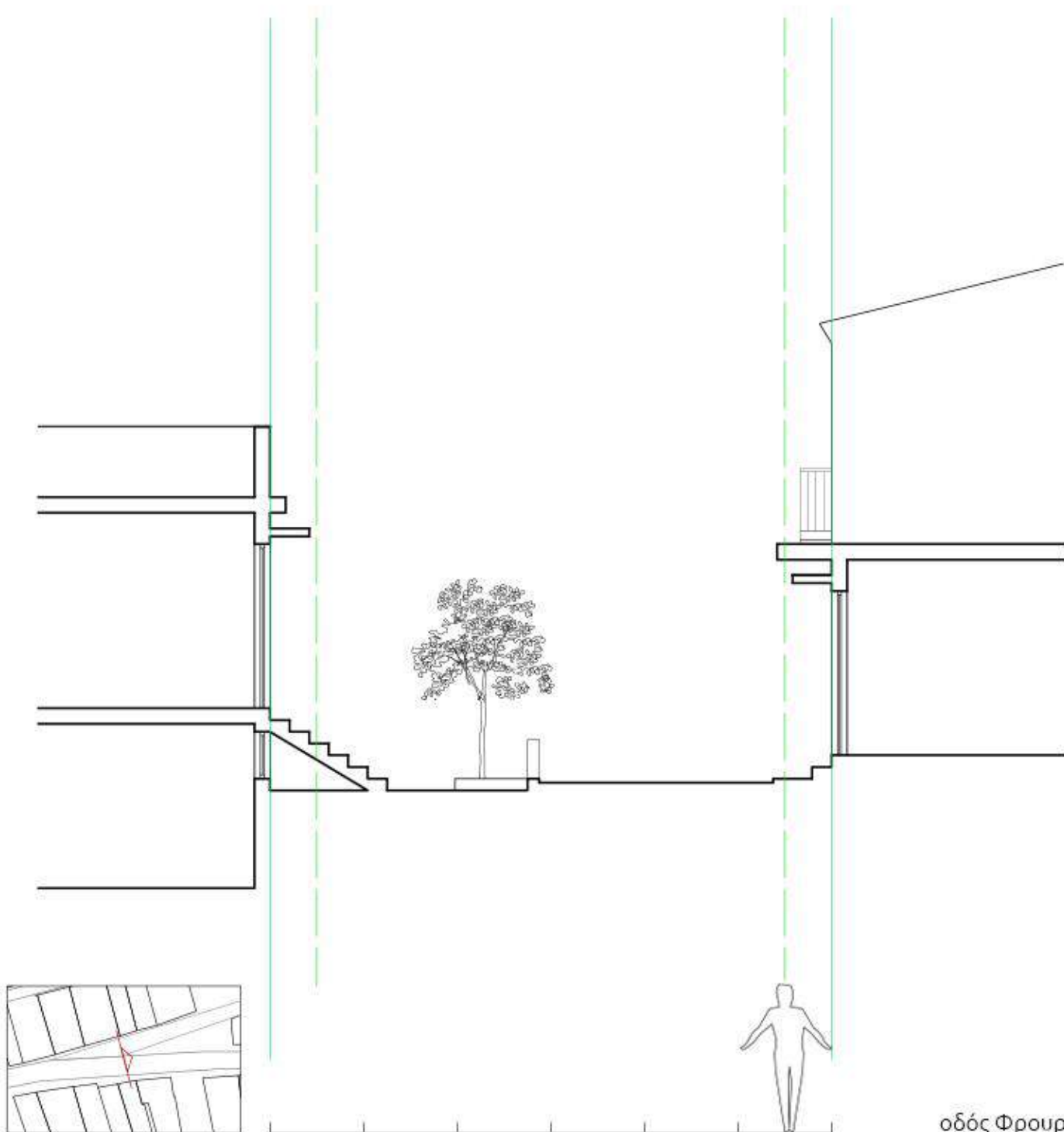
οδός Δασυλλίου

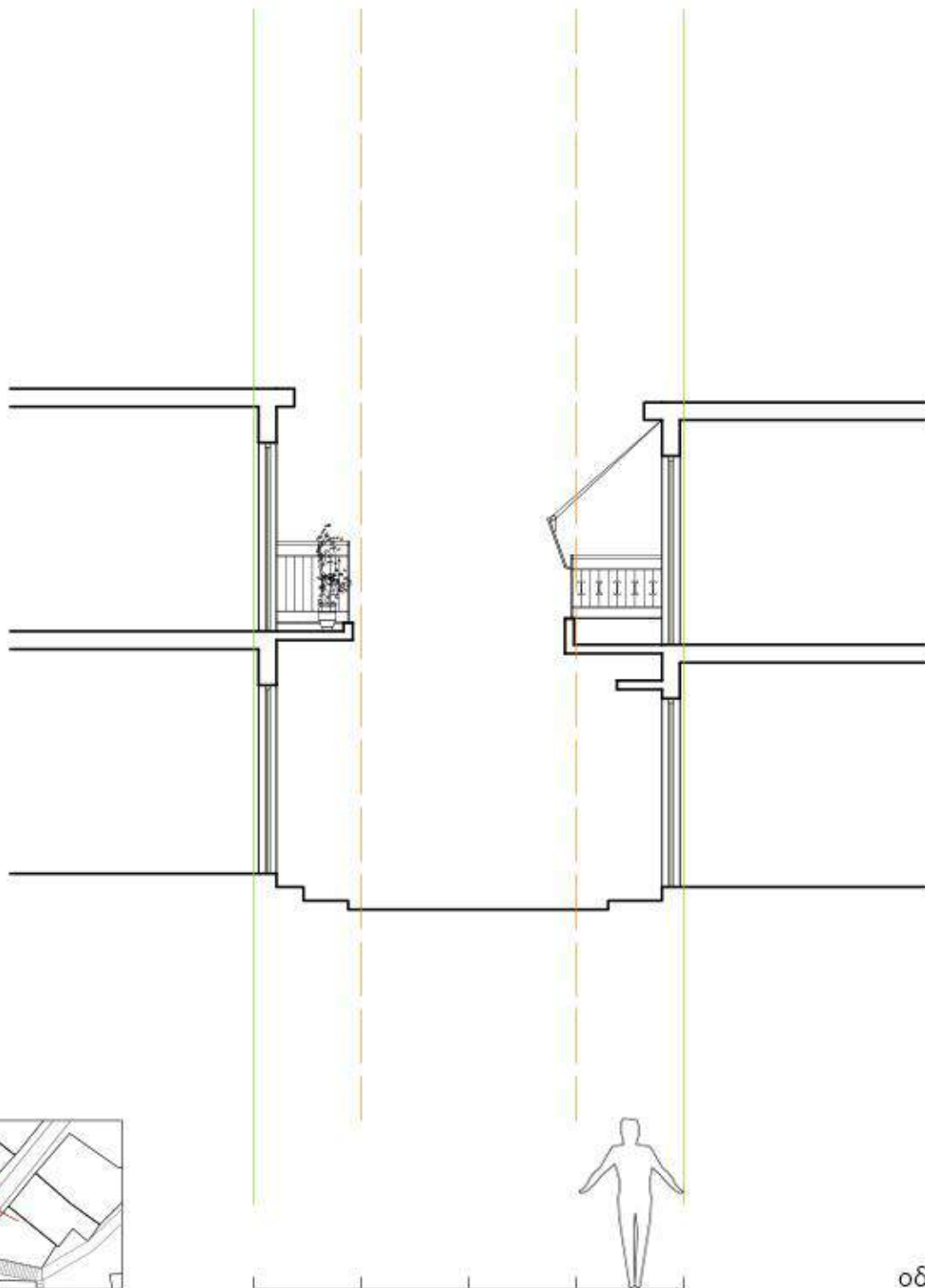
οδός Δασυλλίου

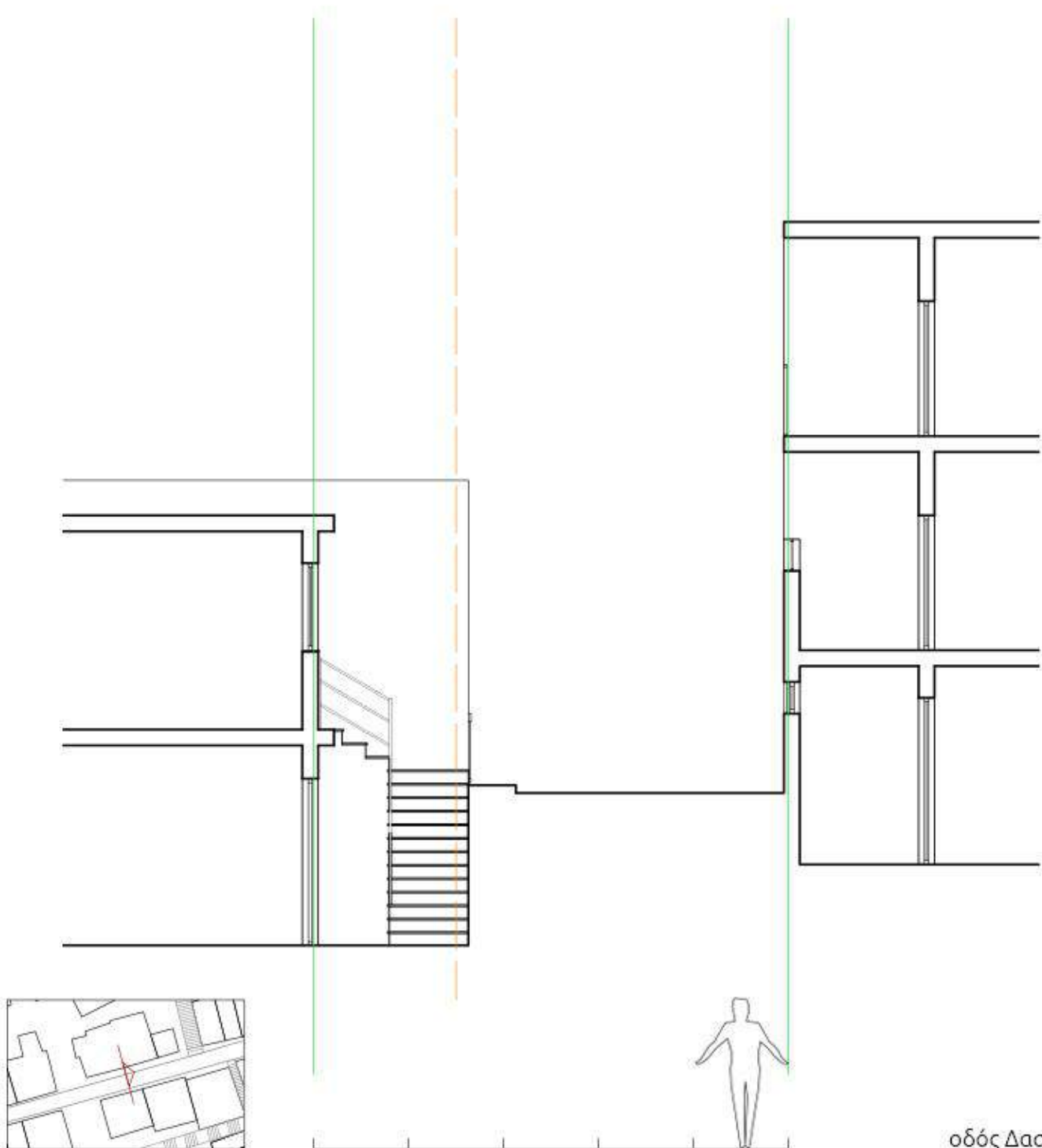
οδός Φρουρίου

οδός Φρουρίου

οδός Ανδρούτσου

οδός Δασυλλίου

Επίλογος

Μέσα από την έρευνα μας στο περιβάλλον του οικισμού του Βλατερού προκύπτουν ορισμένα συμπεράσματα γενικής φύσεως. Το παράδειγμα του συγκεκριμένου χωρικού συνόλου περιέχει σχέσεις που μπορούμε να συναντήσουμε και σε άλλες γειτονίες, μέχρι και σε ορισμένες σύγχρονες πόλεις. Διατηρούνται και διαμορφώνονται διαπλεκόμενοι δεσμοί και όροι ανάμεσα στο επιθυμητό και τα αναγκαία, το ατομικό και το συλλογικό, το ιδιωτικό και το δημόσιο και εμφανίζονται νέες εκφάνσεις της έννοιας του *κοινόχρηστου*, είτε χώρου, είτε βίου.

Αρχικά, διαπιστώνεται μια αντιστρόφως συνεπαγόμενη σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ των κοινωνικών σχέσεων και του χώρου. Σε μια κοινωνία με εδραιωμένες κοινωνικές σχέσεις – λόγω συγγένειας ή φιλίας- παρατηρείται μια τάση μεταφοράς της ζωής στο κοινόχρηστο ή δημόσιο περιβάλλον. Βασικές καθημερινές δραστηριότητες διαδραματίζονται στο επίπεδο του δρόμου, διατηρώντας τη φύση του ως δημόσιο χώρο ή μετατρέποντάς την σε κοινόχρηστο οικειοποιημένο χώρο από τους κάτοικους.

Αυτή η –κατά μια έννοια- κοινόχρηστη ζωή δεν είναι πάντοτε το επιθυμητό. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι κάτοικοι αναγκάζονται να δημιουργούν και να διατηρούν τουλάχιστον καλές- τυπικές σχέσεις, αν όχι φιλικές, με τα γειτονικά σπίτια, προκειμένου να διατηρείται μια ισορροπία στην κοινόχρηστη ζώνη. Προκειμένου να κυλάει ομαλά η καθημερινότητά τους, χωρίς δυσάρεστες εντάσεις, είναι υποχρεωμένοι να αναπτύσσουν με τους γείτονες σχέσεις ικανές να διασφαλίσουν και, ίσως με μια υπερβολή, να δικαιολογήσουν την ύπαρξη του οικειοποιημένου χώρου.

Η οικειοποίηση του δημόσιου χώρου, ίσως, αποτελεί την πιο χαρακτηριστική ένδειξη της ανθρώπινης τάσης για επέκταση εις βάρος του άλλου. Σε ένα περιβάλλον που οι δημόσιες υποδομές δεν υφίστανται με τους όρους που εμφανίζονται στο σύγχρονο δυτικό πολιτισμό, ο ιδιωτικός χώρος φαίνεται αρκετά πιο σημαντικός και αναγκαίος από

το δημόσιο. Η ιδιωτική ιδιοκτησία, είτε νόμιμη, είτε αυθαίρετη, καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την εικόνα του δημόσιου χώρου και τη χρησιμότητά του.

Ακολουθώντας μια στρατηγική εξάπλωσης, οικειοποιούνται χώρους του δημοσίου, που συμβαδίζουν και δεν διαφέρουν πολύ από την ανθρώπινη κλίμακα. Χρησιμοποιώντας ως ψυχολογικό όριο τη μορφολογία του εδάφους και ως πραγματικό όριο το σχήμα του «κενού» χώρου, απλώνονται, διασφαλίζοντας την ελάχιστη δυνατή πρόσβαση. Βρίσκουν, δηλαδή, τρόπο να τεμαχίσουν το δημόσιο χώρο σε πιο μικρά κομμάτια, χρησιμοποιώντας τα στοιχεία του ίδιου ως μέσο διαχωρισμού, καθώς οτιδήποτε μικρό κοντά τους το οικειοποιούνται πιο εύκολα.

Το γεγονός αυτό είναι απόρροια της ψυχολογικής χωρικής αντίληψης του ατόμου. Οτιδήποτε μπορεί εύκολα να μετρήσει και να συγκρίνει με το σώμα του το νοιώθει αυτόματα πιο οικείο, ειδικά όταν εξασφαλίζει την απαιτούμενη απόσταση από κάποιο γειτονικό άτομο. Διαλέγει, δηλαδή, να εξαπλωθεί τόσο ώστε να μπορεί κατοχυρώσει τον προσωπικό του χώρο, το χώρο που χρειάζεται για να κινηθεί, να περάσει, να καθίσει, χωρίς να παρεμβαίνει ή να νοιώθει πως παρεμβαίνει σ' αυτόν κάποιο τρίτο άτομο.

Αυτή η ανάγκη για αποστασιοποίηση του ατόμου, σε ένα περιβάλλον που ο ίδιος έχει θέσει ως κοινόχρηστο, γίνεται πιο εμφανής μέσα από τα κατώφλια. Αυτός ο μεταβατικός χώρος του κατωφλιού είναι η εικόνα που θέτει το άτομο προς το δημόσιο, το μέσο επικοινωνίας με το εξωτερικό περιβάλλον. Διακρίνοντας, επομένως, τον τρόπο και το βαθμό που επικοινωνεί το εσωτερικό με το εξωτερικό, διαπιστώνεται η επιθυμία του ατόμου να ενοποιηθεί ή να διαχωριστεί με τη δημόσια ζωή.

Σε περιπτώσεις όπου το δημόσιο «κενό» ανάμεσα σε δύο αντικριστά κατώφλια είναι μικρό, άμεσα μετρήσιμο με το ανθρώπινο σώμα, παρατηρούνται αρκετά αυστηρά όρια μεταξύ της ιδιωτικής και δημόσιας ζώνης. Η ύπαρξη αυτής της μικρής απόστασης ανάμεσα στο άτομο και το γείτονα δημιουργεί την ανάγκη για ιδιωτικότητα. Δημιουργεί

μια ανασφάλεια στην αίσθηση της κατοχύρωσης του προσωπικού χώρου, αφού ο γείτονας έχει άμεση οπτική επαφή.

Σε σημεία όπου η διέλευση του κόσμου ή των αυτοκινήτων είναι πιο συχνή, το αίσθημα αυτής της ανασφάλειας εντείνεται. Η έλλειψη ενός ικανού διαχωριστικού στοιχείου οδηγεί τον κάτοικο να θέλει να αποστασιοποιηθεί από τη γειτονιά, διαχωρίζοντας το κατώφλι του από το επίπεδο του δρόμου. Με αυτή τη κίνηση θέτει τον ιδιωτικό του χώρο σε ένα περιβάλλον προστασίας, ακόμα κι όταν κάποιος ξένος- περαστικός περνάει ακριβώς δίπλα ή ακουμπώντας πάνω στο ιδιωτικό του μέτωπο προς το δημόσιο.

Αντιθέτως, σε σημεία που υπάρχει διαπλάτυνση του δρόμου και οι αποστάσεις μεταξύ των οικημάτων μοιάζουν σε μέγεθος με αυτές των σύγχρονων πόλεων, ο κάτοικος δεν έχει τόσο έντονη την ανάγκη για προστασία. Διαχωρίζει τον ιδιωτικό του χώρο μέσα στο δημόσιο περιβάλλον, χωρίς, όμως, να απαγορεύει την είσοδο σε κάποιο τρίτο άτομο. Διαπιστώνεται μια πιο «ανοιχτή» συμπεριφορά προς το κοινόχρηστο και αναπτύσσει μια άμεση σχέση με αυτό, ακόμα και σε περιπτώσεις που η μορφολογία του εδάφους υπαγορεύει υψομετρική διαφορά, αφού δεν νοιώθει πως «απειλείται» ο προσωπικός του χώρος.

Στο μέγιστο βαθμό αυτής της φιλικής διάθεσης προς το δημόσιο συναντάμε τη δημιουργία χώρων υποδοχής και συνάθροισης των κατοίκων. Η ανάγκη των ανθρώπων να μπορούν να συγκεντρώνονται σε έναν οποιοδήποτε χώρο, ικανό να εξασφαλίσει τις αναγκαίες κοινωνικές αποστάσεις, μπορεί να «γεννήσει» αρκετές κοινόχρηστες περιοχές. Χαρακτηριζόμενες ως «πλατείες», αυτές οι περιοχές μπορεί να μην έχουν σχεδιαστεί καν ως δημόσια υποδομή, αλλά να έχουν προκύψει επειδή δεν έχουν συγκεκριμένη χρήση ή δεν ανήκουν σε κάποιο ιδιώτη.

Με αυτόν τον τρόπο, φαίνεται πως οι κάτοικοι μπορούν να διαμορφώσουν μόνοι τους και να καθορίσουν το χαρακτήρα της περιοχής τους. Ειδικά σε γειτονιές όπου διατηρούνται ακόμα οι όροι συμβίωσης των παλιών συνοικιών, η έλλειψη ρυμοτομικού

και πολεοδομικού σχεδιασμού δεν εμποδίζει σε μεγάλο βαθμό την ποιότητα ζωής των κατοίκων. Ασφαλώς υπάρχουν δυσλειτουργίες που μπορεί να είχαν αποφευχθεί μέσω σωστής χωροθέτησης, αλλά οι ίδιοι οι κάτοικοι είναι ικανοί- μέχρι ένα βαθμό- να δημιουργήσουν μόνοι τους υποδομές, που μπορούν να καλύψουν κάποιες από τις βασικές ανάγκες τους.

Με βάση αυτά τα συμπεράσματα και έχοντας ως «οδηγό» τον τρόπο μελέτης και καταγραφής του οικισμού του Βλατερού, μπορούν να αναλυθούν και άλλες αντίστοιχες περιοχές. Αλλάζοντας, ίσως, λίγο ορισμένες παραδοχές και κάποια κριτήρια που προέκυψαν με βάση το συγκεκριμένο δομημένο περιβάλλον, μπορεί ο μεθοδολογικός τρόπος να προσαρμόζεται στις ανάγκες της κάθε περιοχής μελέτης. Ως περιοχή μελέτης μπορεί να θεωρηθεί κάθε αυτογενής περιοχή, που έχει τα χαρακτηριστικά του οικισμού, μέσα στα πλαίσια ενός σύγχρονου αστικού ιστού.

Πηγές

Βιβλιογραφία

- **Bachelard**, Gaston (1982), *Η ποιητική του χώρου*, Βέλτσιου Ελένη, Χατζηνικολή Ιωάννα Δ. (μετφρ.), Αθήνα: Χατζηνικολή
- **Benjamin**, Walter,(1994), *Σαρλ Μπωντλαίρ: Ένας Λυρικός στην Ακμή του Καπιταλισμού*, Γιώργος Γκουζούλης (μετφρ.), Λιβιεράτος Κώστας, Αναγνώστου Λευτέρης (επιμ.), Αθήνα: Αλεξάνδρεια
- **Bird**, M., Hammersley, M., Gomm, R., Woods, P., (1999), *Εκπαιδευτική Έρευνα στην Πράξη, Εγχειρίδιο Μελέτης*, Μετάφραση Ε. Φράγκου, Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
- **Busquets**, Joan, (2001), "Learning by reading urban morphologies", Αίσωπος Γιάννης, Σημαιοφορίδης Γιώργος, (επιμ.), *Η σύγχρονη (ελληνική) πόλη/ The contemporary (greek) city*, Αθήνα: Metapolis Press, σσ. 69
- **Carr** Steven, Francis Mark, Rivlin Leanne, Stone Andrew, (1992) , *Public space*, Cambridge: Cambridge university press
- **Colomina**, Beatriz, (1994), *Privacy and publicity: modern architecture as mass media*, Cambridge: The MIT Press
- **Giedion**, Sigfried, (1967), *Space, time and architecture: the growth of a new tradition*, Cambridge: Harvars University Press
- **Gordon** Cullen, (1961), *The concise townscape*, New York: Architectural press
- **Hall**, Edward Twitchell, (1982), *The hidden dimension*, New York: Anchor Books
- **Henri**, Lefebvre, (1977), *Το Δικαίωμα στην Πόλη, Χώρος και Πολιτική*,
- **Hertzberger**, Herman, (2002), *Μαθήματα για σπουδαστές της αρχιτεκτονικής*, Μετάφραση Τίνα Τσοχαντάρη, Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π.
- **Hillier** Bill, Hanson Julienne, (1984), *The social logic of space*, Cambridge: Cambridge University Press
- **Lefebvre**, Henri, (1977), *Δικαίωμα στην πόλη: χώρος και πολιτική*, Μετάφραση Πάνος Τουρνακιώτης, Κλώντ Λώραν, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση

- **Lynch** Kevin, (1960), *The image of city*, Cambridge: The MIT Press
- **Macpherson**, Crawford Brough (1986), *Ατομικισμός και ιδιοκτησία : η πολιτική θεωρία του πρώιμου φιλελευθερισμού από τον Hobbes ως τον Locke/ C.B.Macpherson*, Κασίμη Ελένη (μετφρ.), Αθήνα: Γνώση
- **Mumford**, Lewis, (1970), *The cultures of cities*, New York: Harcourt Brace & Company
- **Rebois**, Didier, (2001), "Public interest-Private interest", Αίσωπος Γιάννης, Σημαιοφορίδης Γιώργος, (επιμ.), *Η σύγχρονη (ελληνική) πόλη/ The contemporary (greek) city*, Αθήνα: Metapolis Press, ss. 91-95
- **Schama**, Simon, (1995), *Landscape and memory*, New York: Vintage Books
- **Sennett**, Richard, (1999), *Η τυραννία της οικειότητας: ο δημόσιος και ιδιωτικός χώρος στο δυτικό πολιτισμό*, Μετάφραση Γιώργος Μετρίκας, Αθήνα: Νεφέλη
- **Stevenson**, Deborah, (2007), *Πόλεις και αστικοί πολιτισμοί*, Μετάφραση Ιουλία Πεντάζου, Πρόλογος και επιστημονική επιμέλεια Γιάννης Γιαννιτσιώτης, Αθήνα: Κριτική
- **Αθληνίδου**, Γιώτα, (2011), *Δημόσιος χώρος... αναζητείται*, Θεσσαλονίκη: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος/ Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας
- **Γκιζελή**, Βίκα Δ., (1984), *Κοινωνικοί μετασχηματισμοί και προέλευση της κοινωνικής κατοικίας στην Ελλάδα 1920-1930*, Αθήνα: Επικαιρότητα
- **Καϊκα-Μαντανίνα**, Γιώτα, (1998), *Η καθημερινή ζωή της Πάτρας στην αυγή της Μπέλ Επόκ*, Πάτρα: Αχαϊκές εκδόσεις
- **Καστοριάδης**, Κορνήλιος, (1985), *Η φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας, Χαλικιάς Σωτήρης*, Σπαντιδάκη Γιούλη, Σπαντιδάκης Κώστας, (μετφρ.), Αθήνα: Ράππα
- **Κολώνας**, Λάζαρος, (1997), *Η πολιτισμική φυσιογνωμία της Πάτρας: Εβδομάδα Γραμμάτων και Τεχνών της Πάτρας*, Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών
- **Κοσμόπουλος**, Πάνος, (1974), *Οικισμός και ιδεολογικές δομές*, Αθήνα: Ανώτατη Σχολή Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ, Έδρα Πολεοδομίας
- **Λαγόπουλος**, Αλέξανδρος- Φαίδων, (1973), *Δομική πολεοδομία: ο οικισμός ως σύστημα*, Αθήνα: Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδος
- **Λαζαρίδης**, Παντελής Γ., (επιμ.), *Δημόσιος και ιδιωτικός χώρος : η Ολλανδική εκδοχή : Bakema-Van den Broek*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής

- —, (επιμ.), *Πόλη κατοικία αρχιτεκτονική : Κανδύλης, Josic, Woods*, Αθήνα: Παρατηρητής
- **Μερακλής**, Μιχάλης Γ. (1989), *Λαογραφικά ζητήματα*, Αθήνα: Μπούρας
- **Νικολαΐδου**, Σήλια, (1993), *Η κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου*, Αθήνα: Παπαζήση
- **Παπαγεωργίου**, Γεώργιος, (1985), *Στοιχεία πολεοδομίας*, Αθήνα: Ίδρυμα Ευγενίδου
- **Παπαδάτου- Γιαννοπούλου**, Χαρά, (1991), *Εξέλιξη του σχεδίου πόλεως των Πατρών: 1829-1989*, Πάτρα: Αχαϊκές εκδόσεις
- **Ριζάκης**, Θανάσης κ.α., (2005), *Πάτρα: από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Αθήνα: Κοντινός
- **Σταυρίδης**, Σταύρος, (2006), *Μνήμη και εμπειρία του χώρου*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια
- **Συναδινός**, Πέτρος Α., *Πάτρα: Πολιτισμός, ανάπτυξη, πολεοδομία*, Πάτρα: Αχαϊκές εκδόσεις
- Τουρνικιώτης Πάνος, Λωράν Κλωντ (μετφρ.), Αθήνα: Παπαζήση,
- **Φατούρος** Δημήτρης, (1979), *Οργάνωση του χώρου και γεωμετρική οργάνωση: η συντακτική δομή της αρχιτεκτονικής*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής
- **Φατούρος**, Δημήτρης Α., Παπαδόπουλος Λόης, Τεντοκάλης Βασίλης, (επιμ.), (1979), *Μελέτες για την κατοικία στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής

Αρθρογραφία

- **Ασπρογέρακας** Ευάγγελος, (Ιούλιος- Αύγουστος 2002), «Στοιχεία μοντερνισμού στο δημόσιο χώρο», *Αρχιτέκτονες*, τεύχος 34- περίοδος Β', σσ. 61-64 , Αθήνα: Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων
- **Βαΐου**, Ντίνα, (Ιούλιος- Αύγουστος 2002), «Δημόσιο/ιδιωτικό. Στερεότυπα φύλου και αποκλεισμοί στην πόλη», *Αρχιτέκτονες*, τεύχος 34- περίοδος Β', σσ. 70-73 , Αθήνα: Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων

- **Βενετσιάνου Όλγα**, (Μάϊου- Ιούνιος 2007), «Σημείωμα της σύνταξης», *Αρχιτέκτονες*, τεύχος 63- περίοδος Β΄, σ. 18 , Αθήνα: Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων
- **Δήμα**, Κλαίρη κ.α. (Ιούλιος- Αύγουστος 2002), «Σημείωμα της σύνταξης», *Αρχιτέκτονες*, τεύχος 34- περίοδος Β΄, σσ. 18 , Αθήνα: Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων
- **Ιωάννου**, Βύρων, Σερράος Κωνσταντίνος, «Μετασχηματισμοί της Ελληνικής Πόλης. Επιπτώσεις στην εικόνα του αστικού τοπίου», Γοσποδίνη, Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας, (επιμ.), (2006), *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*, σσ. 129-147, Αθήνα: Κριτική
- **Καζέρος** Νίκος, (Ιούλιος- Αύγουστος 2002), «Το ιδιωτικό και το δικό του», *Αρχιτέκτονες*, τεύχος 34- περίοδος Β΄, σσ. 81-83 , Αθήνα: Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων
- **Λιλιμπάκη-Σπυροπούλου**, Μαρία, (Ιούλιος-Αύγουστος 2013), «Η έννοια και η αξία της κλίμακας σήμερα», *Αρχιτέκτονες*, τεύχος 4- περίοδος Γ΄, σσ. 3 , Αθήνα: Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων
- **Πολυχρονόπουλος** Δημήτρης, (Ιανουάριος- Φεβρουάριος 2006), « “Αστικά κενά” – Το κενό ως τόπος», *Αρχιτέκτονες*, τεύχος 55- περίοδος Β΄, σσ. 56-58 , Αθήνα: Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων
- **Σαρηγιάννης** Γιάννης, (Ιούλιος- Αύγουστος 2002), «Η διαχείριση του δημοσίου και του ιδιωτικού χώρου από τις δυνάμεις καταστολής», *Αρχιτέκτονες*, τεύχος 34- περίοδος Β΄, σσ. 68-69, Αθήνα: Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων
- **Τερζόγλου**, Νικόλαος-Ίων, (Μάρτιος- Απρίλιος 2008), «Η έννοια της κατοικίας: Οίκος και Οικία», *Αρχιτέκτονες*, τεύχος 68- περίοδος Β΄, σσ. 65-66 , Αθήνα: Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων

Ιστογραφία

- **Middlemist**, R. D., Knowles, E. S., Matter, C.F.. "Personal space invasions in the lavatory: Suggestive evidence for arousal". *Journal of Personality and Social Psychology* no. 33, 1976: 541-546.
- **Δραγώνας**, Πάνος. *Μετά (την) ιδιωτικότητα: Βασικές έννοιες για τη σύγχρονη αστική κατοίκηση*. 9 Μαΐου 2011, archisearch. 2 Ιουλίου 2014 <[http://www.archisearch.gr/article/330/meta-\(tin\)-idiwtikotita--basikes-ennoies-gia-ti-sygxroni-astiki-katoikisi---panos-dragwnas.htm](http://www.archisearch.gr/article/330/meta-(tin)-idiwtikotita--basikes-ennoies-gia-ti-sygxroni-astiki-katoikisi---panos-dragwnas.htm)>.
- **Παπαϊωάννου**, Τάσης. *Το σπίτι ως «δοχείο ζωής»*. 6 Μαΐου 2006, Greek architects. 2 Ιουλίου 2014 <<http://www.greekarchitects.gr/gr/αρχιτεκτονικες-ματιες/το-σπίτι-ως-«δοχείο-ζωής»-id115>>.
- **Ψυλλίδης**, Αχιλλέας. *Το δίπολο δημόσιο- ιδιωτικό: οι κλασσικές προσεγγίσεις*. 20 Ιουνίου 2006, Greek architects. 2 Ιουλίου 2014 <<http://www.greekarchitects.gr/gr/αρχιτεκτονικες-ματιες/το-διπολο-δημοσιο---ιδιωτικο-οι-κλασσικες-προσεγγισεις-id123>>.

Λοιπές πηγές

- **Μπρασίνικα**, Μαρία, (Φεβρουάριος 2006), *Ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου- Παράδειγμα τα κοινοτήτων ελεγχόμενης εισόδου και η ελληνική πραγματικότητα*, Βαΐου Ντ., Μαντουβάλου Μ., Μαυρίδου Μ., (υπεύθυνοι καθηγητές), Μεταπτυχιακή έρευνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα

Πηγές εικόνων- σχεδίων

- **Εικ.1:** <http://www.bing.com/maps/>

Οι υπόλοιπες εικόνες αποτελούν μέρος του προσωπικού μας αρχείου.

- **Σχ.1:** τμήμα αρχείου Δήμου Πατρέως
- **Σχ.2-4:** Συναδινός, Πέτρος Α., *Πάτρα: Πολιτισμός, ανάπτυξη, πολεοδομία*, Πάτρα: Αχαϊκές εκδόσεις

Το τοπογραφικό υπόβαθρο της Πάτρας αποτελεί αρχείο του τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πανεπιστημίου Πατρών.

Τα υπόλοιπα σχέδια έχουν σχεδιαστεί από εμάς.